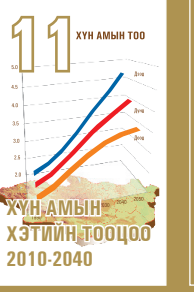
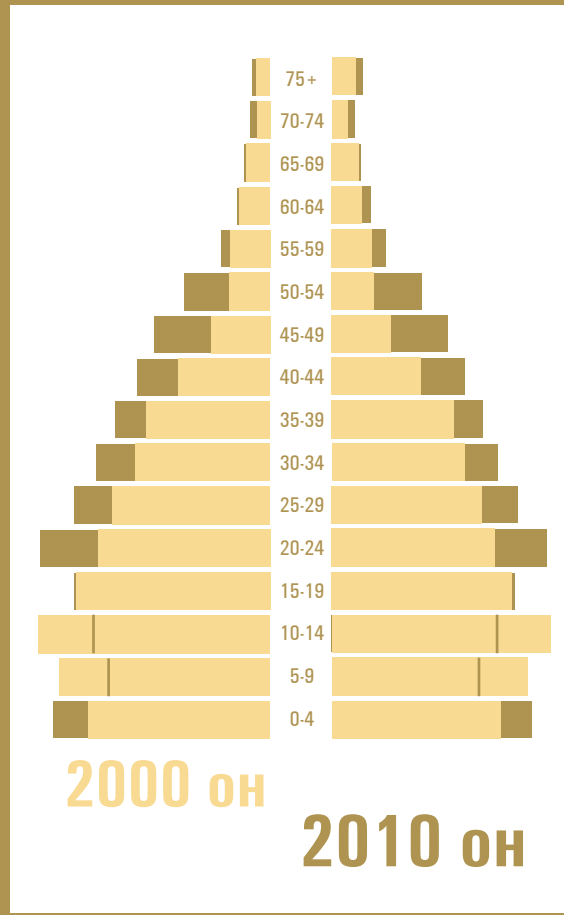

МОНГОЛЫН УЛСЫН СТАТИСТИК АГУУНЫ ТУХАЙ

ХҮН АМ, ОРОН СУУЦНЫ
2010 ОНЫ УЛСЫН ТООЛЛОГО

ХҮН АМЫН ӨСӨЛТ, НАС, ХҮЙСИЙН БҮТЭЦ

МОНГОЛ УЛСЫН
ҮНДЭСНИЙ СТАТИСТИКИЙН ХОРОО

ХҮН АМ, ОРОН СУУЦНЫ 2010 ОНЫ УЛСЫН ТООЛЛОГО

ХҮН АМЫН ӨСӨЛТ, НАС, ХҮЙСИЙН БҮТЭЦ

Улаанбаатар хот
2012 он

DDC
370'021'517
Б-553

МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДЭСНИЙ СТАТИСТИКИЙН ХОРОО

Монгол улс, Улаанбаатар хот
Сүхбаатар дүүрэг, Бага тойруу,
Засгийн газрын III байр
<http://www.nso.mn>
И-мэйл: nso@magicnet.mn

Сэдэвчилсэн судалгаанд тусгасан дүгнэлт, зөвлөмж нь уг судалгааг бичиж
боловсруулсан судлаачдын дүгнэлт, санал болно.

Энэхүү судалгаа нь англи хэл дээр хэвлэгдэж, хэрэглэгчдийн хүртээл болно.

Үндэсний Статистикийн Хорооны
Мэдээллээр үйлчлэх төвийн
хэвлэлийн цехэд хэвлэв.
Tel: 326414

ISBN 978-99929-64-67-7

АГУУЛГА

Агуулга	3
Сэдэвчилсэн судалгааг бичихэд оролцогчид.....	4
Хүснэгтийн жагсаалт.....	5
Зургийн жагсаалт.....	6
Хавсралт хүснэгтийн жагсаалт	7
Товчилсон үгийн тайлбар.....	8
Өмнөх үг.....	9
НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ХҮН АМЫН ТӨРӨЛТ, ӨСӨЛТ, ИРЭЭДҮЙН ЧИГ ХАНДЛАГА	11
1.1 Хүн амын төрөлт, өсөлт.....	12
1.2. Хүн амын ердийн хөдөлгөөний үндсэн үзүүлэлтүүдийн өөрчлөлт, түүнд нөлөөлсөн зарим хүчин зүйлс	21
ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН МЭДЭЭЛЛИЙН ЧАНАРЫН ҮНЭЛГЭЭ	26
2.1. Хүн амын нас, хүйсийн бүтцийн үнэлгээ	28
2.2. Хүн ам нэг наснаас нөгөө насанд шилжин амьдрах магадлалын (рх) шинжилгээ	30
ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН БҮТЭЦ	35
3.1. Хүн амын насны бүтэц, түүнд гарсан өөрчлөлт	36
3.2. Хүн амын нас, хүйсийн бүтцийн үндсэн үзүүлэлтүүд, түүний өөрчлөлт.....	42
3.3 Хүн амын насны бүтцийн өөрчлөлтийн үр дагавар.....	60
3.4. Монгол улсын хүн амын хүйсийн бүтэц, түүнд гарсан өөрчлөлт	61
3.5. Монгол улсын зарим угсаатны нас, хүйсийн бүтэц, түүнд гарсан өөрчлөлт.....	67
3.6. Хүн амын насжилт.....	74
ДҮГНЭЛТ	77
Нэгдсэн дүгнэлт	78
ХАВСРАЛТ	81

СЭДЭВЧИЛСЭН СУДАЛГААГ БИЧИХЭД ОРОЛЦОГЧИД

НЭГ. СУДАЛГААГ БИЧИЖ БОЛОВСРУУЛСАН

Түвшинтөрийн Жаргалсайхан

Эдийн засагч-Хүн ам зүйч

ҮСХ-ны Хүн ам, орон сууцны тооллогын товчооны ажилтан

Цэнджавын Бадрах

Эдийн засагч

ҮСХ-ны гэрээт зөвлөх

ХОЁР. ХЯНАН ТОХИОЛДУУЛСАН

Жүгдэрийн Мөнхбадар

Эдийн засагч-Хүн ам зүйч

ҮСХ-ны Хүн ам, орон сууцны тооллогын товчооны даргын үүрэг гүйцэтгэгч

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1.1.1. Хүн амын тоо, хүйсээр, 1918-1960 он.....	15
Хүснэгт 1.1.2. Хүн амын тоо, хүйсээр, 1961-1980 он.....	16
Хүснэгт 1.1.3. Хүн амын тоо, хүйсээр, 1981-1990 он.....	17
Хүснэгт 1.1.4. Хүн амын тоо, хүйсээр, 1991-2000 он.....	18
Хүснэгт 1.1.5. Монгол Улсын хүн ам, хүйсээр, 2000-2010 он.....	19
Хүснэгт 1.1.7. Аймаг, нийслэлийн хүн амын өсөлт, хувиар 1979-1989, 1989-2000, 2000-2010 он.....	20
Хүснэгт 1.2.1. Хүн амын ердийн хөдөлгөөний үзүүлэлтүүд, 1963-2040 он.....	23
Хүснэгт 1.2.2. Хүн амын төрөлт, нас баралт, цэвэр өсөлтийн ерөнхий коэффициент, 1935, 1940, 1950 он.....	24
Хүснэгт 2.2.1. Арав, түүнээс дээш насны хүн амын тооллого хоорондын болон дараа насанд шилжин амьдрах магадлалын шинжилгээ, 2010 он.....	31
Хүснэгт 2.2.2. Тооллого, захиргааны статистик мэдээлэл хоорондын 10-аас доош насны хүн амын тооны харьцуулсан шинжилгээ, 2010 он.....	32
Хүснэгт 3.1.1. Хүн амын насны бүтэц, хувиар, 1963, 1969, 1979, 1989 он.....	37
Хүснэгт 3.1.2. Хүн амын насны бүтэц, хувиар, 2000,2010, 2020,2040 он.....	38
Хүснэгт 3.1.3. Хүн амын насны бүтэц, аймаг, нийслэл, хувиар, 1963, 1969 он.....	39
Хүснэгт 3.1.4. Хүн амын насны бүтэц, аймаг, нийслэл, хувиар, 1979-1989 он.....	40
Хүснэгт 3.1.5. Хүн амын насны бүтэц, аймаг, нийслэл, хувиар, 2000, 2010 он.....	41
Хүснэгт 3.2.1. Хүн ам зүйн ачаалал, бусад үзүүлэлтүүд, 1963, 1969, 1979, 1989, 2000, 2010, 2020, 2040 он.....	42
Хүснэгт 3.2.2. Хөдөлмөрийн насаар тооцсон хүн ам зүйн ачаалал, 1963-2040 он.....	44
Хүснэгт 3.2.3. Хүн ам зүйн ачаалал, хөгшрөлтийн индекс, аймаг, нийслэлээр, 1963, 1969 он.....	44
Хүснэгт 3.2.4. Хүн ам зүйн ачаалал, хөгшрөлтийн индекс, аймаг, нийслэлээр, 1979, 1989 он.....	45
Хүснэгт 3.2.5. Хүн ам зүйн ачаалал, хөгшрөлтийн индекс, аймаг, нийслэлээр, 2000, 2010 он.....	46
Хүснэгт 3.4.1. Хүн ам, хүйсээр, 1963-2040 он.....	61
Хүснэгт 3.4.2. Хүйсийн харьцаа, насны бүлгээр, 1963-2040 он.....	62
Хүснэгт 3.5.1. Монгол улсын харьяат иргэдийн тоо, үндэс угсаа, насны бүлэг, хувиар, 2010 он.....	69
Хүснэгт 3.5.2. Хүн ам зүйн ачаалал, хөгшрөлтийн индекс, зарим үндэс угсаагаар, 2000, 2010 он.....	71
Хүснэгт 3.5.3. Хүн амд эзлэх хувь, зарим үндэс угсаагаар, 2000, 2010 он.....	71
Хүснэгт 3.5.4. Асран халамжлагчийн харьцаа, зарим үндэс угсаагаар, 2000, 2010 он.....	71
Хүснэгт 3.6.1. Монгол Улсын хүн амын дундаж наслалт, хүйсээр, 2000-2040 он.....	74

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 1.1.1.	Хүн амын тоо, тооллого хоорондын жилийн дундаж өсөлт, хувиар, 1918-2010, 2020-2040	12
Зураг 1.1.2.	Насны бүлэг дэх төрөлтийн коэффициент, 1980, 1985, 1990 он	18
Зураг 1.2.1.	Нийт хүн амд 20-29 насны дээд боловсролтой эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь, төрөлтийн ерөнхий коэффициент, 1963-2010 он	21
Зураг 1.2.2.	Нөхөн үржихүйн (15-49) ажил эрхэлдэг эмэгтэйчүүдийн тоо, төрөлтийн ерөнхий коэффициент, 1963-2010 он	22
Зураг 1.2.3.	Насны бүлэг дэх төрөлтийн коэффициент, 1998, 2003, 2008 он	23
Зураг 1.2.4.	Хүн амын төрөлт, нас баралт, цэвэр өсөлтийн коэффициент, 1960-2040 он	24
Зураг 1.2.5.	Монгол Улсын хүн ам зүйн шилжилт, 1934-2040 он	25
Зураг 2.1.1.	НҮБ-ын нас, хүйсийн индекс, 1963-2010 он	28
Зураг 2.1.2.	Випплийн индекс, 1963-2010 он	29
Зураг 2.1.3.	Мэерийн холимог индекс, 1963-2010 он	30
Зураг 3.1.1.	Хүн ам, орон сууцны 2010 оны улсын тооллогын асуулгын нас, хүйсийг асуух асуултын бүдүүвч	36
Зураг 3.2.1.	Аймаг, нийслэлийн хүн амын голч нас, 1963, 1989, 2010 он	47
Зураг 3.2.2.	Монгол Улсын хүн амын нас, хүйсийн суварга, 1963, 1969, 1979, 1989 он	49
Зураг 3.2.3.	Монгол Улсын хүн амын нас, хүйсийн суварга, 2000, 2010, 2020, 2030 он	49
Зураг 3.2.4.	Улаанбаатар хотын хүн амын нас, хүйсийн суварга, 1963, 1969, 1979, 1989 он	50
Зураг 3.2.5.	Улаанбаатар хотын хүн амын нас, хүйсийн суварга, 2000, 2010 он	1
Зураг 3.2.6.	Баян-Өлгий аймгийн хүн амын нас, хүйсийн суварга 1963, 1969, 1979, 1989 он	51
Зураг 3.2.7.	Баян-өлгий аймгийн хүн амын нас, хүйсийн суварга 2000, 2010 он	52
Зураг 3.2.8.	Өмнөговь аймгийн хүн амын нас, хүйсийн суварга, 1963, 1969, 1979, 1989 он	52
Зураг 3.2.9.	Өмнөговь аймгийн хүн амын нас, хүйсийн суварга, 2000, 2010 он	53
Зураг 3.2.10.	Ховд аймгийн хүн амын нас, хүйсийн суварга, 1963, 1969, 1979, 1989 он	53
Зураг 3.2.11.	Ховд аймгийн хүн амын нас, хүйсийн суварга, 2000, 2010 он	54
Зураг 3.2.12.	Дорнод аймгийн хүн амын нас, хүйсийн суварга, 1963, 1969, 1979, 1989 он	54
Зураг 3.2.13.	Дорнод аймгийн хүн амын нас, хүйсийн суварга, 2000, 2010 он	55
Зураг 3.2.14.	Өвөрхангай аймгийн хүн амын нас, хүйсийн суварга, 1963, 1969, 1979, 1989 он	55
Зураг 3.2.15.	Өвөрхангай аймгийн хүн амын нас, хүйсийн суварга, 2000, 2010 он	56
Зураг 3.2.16.	Аймаг, нийслэлийн хүн амын нас, хүйсийн суварга, 1989, 2010 он	58
Зураг 3.3.1.	Төрөлтийн нийлбэр коэффициент, нийт хүн амд 65, түүнээс насны хүн амын эзлэх хувь, 1980-2040 он	60
Зураг 3.4.1.	Монгол Улсын хүн амын хүйсийн харьцаа, 1963-2040 он	62
Зураг 3.4.2.	Монгол Улсын эрэгтэй, эмэгтэй хүн амын тооны зөрүү, насны бүлгээр, 1963, 1969, 1979, 1989 он	63

Зураг 3.4.3. Монгол Улсын эрэгтэй, эмэгтэй хүн амын тооны зөрүү, насны бүлгээр, 2000-2010, 2015-2020 он	63
Зураг 3.4.4. Хүйсийн харьцаа, аймаг, нийслэлээр, 1963, 1969 он.....	64
Зураг 3.4.5. Хүйсийн харьцаа, аймаг, нийслэлээр, 1979, 1989 он.....	64
Зураг 3.4.6. Хүйсийн харьцаа, аймаг, нийслэлээр, 2000, 2010 он.....	65
Зураг 3.4.7. Улаанбаатар хотын эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тооны зөрүү насны бүлгээр, 1963, 1969, 1979, 1989, он.....	66
Зураг 3.4.8. Улаанбаатар хотын эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тооны зөрүү, насны бүлгээр, 2000, 2010 он	66
Зураг 3.4.9. Өмнөговь аймгийн эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тооны зөрүү, насны бүлгээр, 1979, 1989, 2000, 2010 он.....	67
Зураг 3.5.1. Монгол Улсын хүн амд үндэстэн угсаатны эзлэх хувь 2010 он	68
Зураг 3.5.2. Халх, Казах үндэстний нас, хүйсийн суварга, 2000, 2010 он	70
Зураг 3.5.3. Дөрвөд, Буриад үндэстний нас, хүйсийн суварга, 2000, 2010 он	70
Зураг 3.5.4. Хүйсийн харьцаа, зарим үндэс угсаагаар, 2000, 2010 он	72
Зураг 3.5.5. Халх, Казах үндэстний эрэгтэй, эмэгтэй хүний тооны зөрүү, насны бүлгээр, 2000, 2010 он	73
Зураг 3.5.6. Дөрвөд, Буриад үндэстний эрэгтэй, эмэгтэй хүний тооны зөрүү, насны бүлгээр, 2000, 2010 он	73
Зураг 3.6.1. Монгол Улсын эрэгтэй, эмэгтэй хүн амын дундаж наслалтын зөрүү, 2000-2040 он.....	75

ХАВСРАЛТ ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Монгол улсын хүн амын тоо, аймаг, нийслэл, насны бүлэг, хүйсээр, 2010 он.....	82
Хүснэгт 2. Монгол улсын хүн амын тоо, аймаг, нийслэл, насны бүлэг, хүйсээр, 2000 он	85
Хүснэгт 3. Монгол улсын хүн амын тоо, аймаг, нийслэл, насны бүлэг, хүйсээр, 1989 он	88
Хүснэгт 4. Монгол улсын хүн амын тоо, аймаг, нийслэл, насны бүлэг, хүйсээр, 1979 он.....	91
Хүснэгт 5. Монгол улсын хүн амын тоо, аймаг, нийслэл, насны бүлэг, хүйсээр, 1969 он.....	94
Хүснэгт 6. Монгол улсын хүн амын тоо, аймаг, нийслэл, насны бүлэг, хүйсээр, 1963 он	97

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ТАЙЛБАР

АИХ	Ардын их хурал
АХХ	“Асран халамжлагч”-ийн харьцаа
БНКАЗУ	Бүгд Найрамдах Казахстан Улс
БНМАУ	Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улс
ЗХУ	Зөвлөлт Холбоот Улс
МХИ	Мэерийн холимог индекс
НБЕК	Нас баралтын ерөнхий коэффициент
НБТК	Насны бүлэг дэх төрөлтийн коэффициент
ННБК	Нялхасын нас баралтын коэффициент
НҮБ	Нэгдсэн Үндэсний Байгууллага
НҮБНХИ	Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагын нас, хүйсийн индекс
НХИ	Нас, хүйсийн индекс
ТЕК	Төрөлтийн ерөнхий коэффициент
ТНК	Төрөлтийн нийлбэр коэффициент
УБ	Улаанбаатар
ҮСХ	Үндэсний Статистикийн Хороо
ХАЗА	Хүн ам зүйн ачаалал
ШХЕК	Шилжих хөдөлгөөний ерөнхий коэффициент

ӨМНӨХ ҮГ

Хүн ам, орон сууцны тооллого бол хүн ам зүй, нийгэм, эдийн засаг, орон сууцны нөхцлийн талаарх суурь мэдээллийг агуулсан, дүнг нь нутаг дэвсгэрийн нэгжийн хамгийн бага түвшинд гаргах боломжтой цорын ганц мэдээллийн эх үүсвэр юм. Хүн ам, орон сууцны 2010 оны улсын тооллогын дүнд үндэслэн арван таван төрлийн сэдэвчилсэн судалгааг богино хугацаанд хийж, хэрэглэгч Та бүхний хүртээл болгож байгаадаа таатай байна.

Хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллогын дүнг үндэслэн тодорхой сэдвүүдээр сэдэвчилсэн судалгааг хийж хэрэглэгчдийн хүртээл болгож байгаа билээ. Гэвч “Хүн амын өсөлт, нас хүйсийн бүтэц” сэдэвчилсэн судалгаа нь анх удаа хийгдэж байгаагаараа онцлог юм.

Энэхүү сэдэвчилсэн судалгаанд Монгол Улсын хүн амын төрөлт, өсөлтийн ерөнхий чиг хандлагыг улс орны нийгэм, эдийн засаг, ялангуяа эрүүлийг хамгаалах салбарын хөгжил, ард түмний эрүүл мэндийн түвшин сайжрах үйл явцтай уялдуулан үе шатуудаар харуулахыг хичээснээрээ бусад сэдэвчилсэн судалгаанаас онцлогтой юм. Түүнчлэн, сэдэвчилсэн судалгаанд хүн амын өсөлтийн талаарх он үеүдийн чиг хандлагыг тодорхойлсны зэрэгцээгээр хүн амын хэтийн тооцооны үр дүнтэй уялдуулснаараа судалгааны хамрах хүрээг ихээхэн тэлж байна.

“Хүн амын өсөлт, нас хүйсийн бүтэц” сэдэвчилсэн судалгаанд хүн ам, орон сууцны 1963 оноос хойших тооллогуудын нас, хүйсийн талаарх мэдээллийн чанарыг судалж, үнэлгээ өгснөөрөө уул мэдээллийг хүн амын хэтийн тооцоо бусад судалгаа шинжилгээнд ашиглах асуудлыг хялбаршуулж байгаа нь хэрэглэгчдийн сонирхолд нийцэх болно.

Монгол Улсын хүн амын нас, хүйсийн бүтцэд сүүлчийн 50 орчимд жилд гарсан өөрчлөлтийг тооллого явагдсан онуудаар дэлгэрэнгүй судалж, мөн 2010 оноос хойших 30 орчимд жилд нас, хүйсийн бүтэц хэрхэн өөрчлөгдөхийг хэтийн тооцооны үр дүнгээс оруулав. Энэхүү судалгаанд эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тоо он үеүдэд хэрхэн өөрчлөгдөж ирснийг тодорхой тусгаж өгсөн. Ингэхдээ аймаг, нийслэл, зарим томоохон үндэс, угсаагаар судалсан нь энэ талаар судалгаа шинжилгээ явуулдаг эрдэм шинжилгээ, судалгааны болон төрийн, төрийн бус байгууллага, оюутан сурагчдын хэрэгцээ шаардлагад нийцэнэ гэдэгт итгэлтэй байна.

Энэхүү сэдэвчилсэн судалгаа нь хүн ам зүй, жендерийн талаар бодлого боловсруулагч, эрдэмтэн, судлаачдад үнэтэй мэдээлэл болно гэдэгт итгэлтэй байна.

ҮНДЭСНИЙ СТАТИСТИКИЙН ХОРООНЫ ДАРГА,
ХҮН АМ, ОРОН СУУЦНЫ 2010 ОНЫ ТООЛЛОГЫН
УЛСЫН КОМИССЫН ОРЛОГЧ ДАРГА

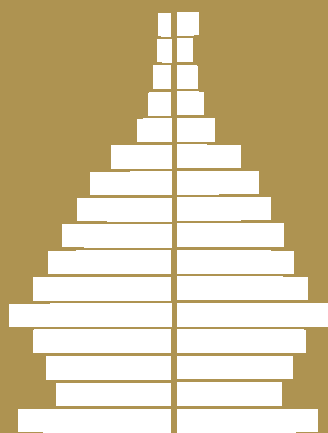
 С.МЭНДСАЙХАН

Хүмүүнд төр эрхэм. Мөрд хүмүүн эрдэнэ

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ

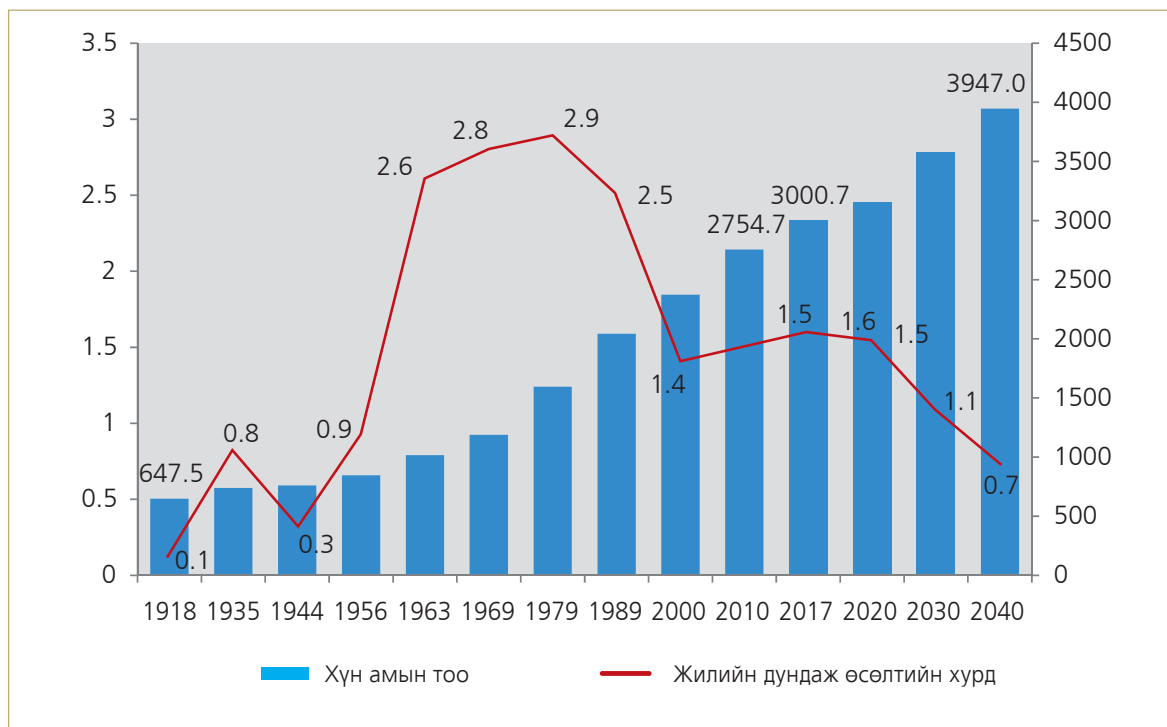
ХҮН АМЫН ТӨРӨЛТ, ӨСӨЛТ, ИРЭЭДҮЙН ЧИГ ХАНДЛАГА

1.1 ХҮН АМЫН ТӨРӨЛТ, ӨСӨЛТ

Хүн амын тооны өөрчлөлт нь улс орны нийгэм, эдийн засгийн тухайн үеийн хөгжил, үүний дотор ард түмний аж байдлын түвшин, эрүүл мэндийн үйлчилгээний чанар, хүртээмж зэрэг олон хүчин зүйлтэй уялдан хүн амын үндсэн үзүүлэлтүүд болох төрөлт, нас баралт, шилжих хөдөлгөөнөөр тодорхойлогддог.

ЗУРАГ 1.1.1. ХҮН АМЫН ТОО, ТООЛЛОГО ХООРОНДЫН ЖИЛИЙН ДУНДАЖ ӨСӨЛТ, ХУВИАР, 1918-2010, 2020-2040¹

Монгол Улсын хүн ам 1918 оноос 2010 он хүртэлх 92 жилийн хугацаанд 4.2 дахин өсчээ. Цаашдаа хүн амын тоо 2020 онд 1918 оноос 4.9 дахин, 2030 онд 5.5 дахин 2040 онд 6.1 дахин өсөхөөр байна. Хүн амын тоо 1963 оноос 2010 онд 2.7 дахин нэмэгдсэн бол 2020 онд 3.1 дахин, 2030 онд 3.5 дахин, 2040 онд 3.9 дахин өсөх юм. Монгол Улсын хүн ам 2017 онд 3 сая хүрэх бол 2020 онд 3.1 сая, 2040 онд 3.9 сая болох тооцоололтой байна.

Монгол Улс дэлхийд цөөн хүн амтай орны тоонд ордог ч сүүлчийн 100 жил хүн амын тоо нь буурч байгаагүй, ямар нэг хэмжээгээр өссөөр ирснийг түүхэн баримт гэрчилж байдаг. Цаашдаа хүн амын жилийн дундаж өсөлтийн хурд өмнөх үеэсээ саарах төлөв ажиглагдаж байгаа ч бодит хэмжээгээрээ тасралтгүй өсөх нь хэтийн тооцооноос харагдаж байна.

Монгол Улсын хүн амын тооны талаарх бодитой баримтууд нь тооллогын дүн байдаг тул бид судалгаандаа тооллогын дүнг гол үндэс болгов. Манай орны нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн үе шатууд болон, хүн ам зүйн хөгжлийн онцлогтой уялдуулан хүн амын төрөлт, өсөлт хөгжлийн үе шатуудыг дараах байдлаар ангилж үзлээ. Үүнд:

- 1960 оноос өмнөх
- 1961-1980 он
- 1981-1990 он
- 1991-2010 он
- 2001-2010 он

¹ Монгол Улсын хүн амын 2010-2040 оны хэтийн тооцооны "1Б" хувилбараар авав.

ХҮН АМЫН ТӨРӨЛТ, ӨСӨЛТ, 1960 ОН ХҮРТЭЛХ ҮЕ

Хорьдугаар зууны эхэн үеийн Монгол Улсын нийгэм, эдийн засгийн хөгжил туйлын дорой, үүний дотор хүн амын эрүүл мэндийн түвшин доогуур байсан үе юм. Ардын хувьсгалын өмнө төрсөн хүүхдийн талаас илүү хувь нэг нас хүрэлгүй нас барж байсан гэсэн тойм төдий баримт байдаг нь ор үндэслэлгүй биш юм. 1900-1918 онд хүн амын тоо 10.8 мянган хүнээр буюу жилд дунджаар 0.1 хувиар өссөн нь тун бага байна. Энэ үеийн нялхасын эндэгдлийг тооцоход нэлээд хүндрэлтэй байдаг.

Монголчууд эрт үеэс хүний насыг эхийн хэвлийд бүрэлдэн тогтох үеэс тоолж, төрөхөөс эхлэн нэг настай гэж тооцдог байсан нь Оросын болон барууны орны эрдэмтэдийн судалгаанд тэмдэглэгдсэн байдаг. Мөн түүнчлэн хүн амын дунд элдэв халдварт өвчин ихээхэн дэлгэрсэн, бага насны хүүхдийг халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авдаггүй байсан зэрэг нь хүүхдийн эндэгдэл өндөр байхад нөлөөлсөн.

Судлаач Ж.Урангуагийн тооцоолсноор “Хүн амын төрөлтийн ерөнхий коэффициент 1911-1915 оны дундаж байдлаар Түшээт хан аймагт 15.09, Сайн ноён хан аймагт 19.63, Засагт хан аймагт 17.18, эдгээр 3 аймгийн дунджаар 17.06 промилл”² байжээ. Энэ байдлаас үзвэл хүн амын төрөлт тийм ч доогуур байгаагүй боловч нас баралт, ялангуяа хүүхдийн эндэгдэл маш өндөр байсан нь хүн амын өсөлтөд сөргөөр нөлөөлжээ.

Монгол Улс 1921 оны ардын хувьсгалын дараагаар төр улсаа төвхнүүлэх, эдийн засаг, нийгмийн талаар өөрчлөлт хийх зэрэг олон талт арга хэмжээ хэрэгжүүлж байсан нь хүн амын өсөлтөд эерэг нөлөөлж байв.

Монгол Улсын хүн амын тоо 1918-1935 онд нийтдээ 90.7 мянган хүнээр буюу жилд дунджаар 5.3 мянгаар нэмэгдэж, жилийн дундаж өсөлт 0.8 хувь байв. Ардын хувьсгалын дараагаар эрүүлийг хамгаалах систем үүсч, тус салбарт ЗХУ-ын (хуучин нэрээр) тусламж дэмжлэг ихээхэн ач холбогдолтой байсан боловч улс төрийн нөхцөл байдлаас шалтгаалан хүн амын өсөлтийн хэмжээ тийм ч өндөр байж чадаагүй аж.

Хүн амын өсөлтийн талаар өгүүлэн байгаа энэ үед тус улс нийгэм, эдийн засгийн байдлыг цаашид хөгжүүлэх, ард түмний аж байдлыг дээшлүүлэхэд тухайн үеийн нөхцөл байдлыг бодитоор үнэлэх шаардлагын үүднээс 1935 онд хүн ам, хөрөнгө, малын тооллого явуулсан нь чухал ач холбогдолтой болсон.

Тухайлбал, 1935 онд явуулсан хүн ам, хөрөнгө, малын тооллогын зааврын Үндсэн захиргааны байгууллагын үүрэг гэсэн хэсэгт “Тус улсын хүн амын ба хөрөнгө, малын тоо бүртгэлийг явуулах явдал бол манай улсын тусгаар тогтносон байдлыг бататган бэхжүүлэх, ардын аж ахуйг хөгжүүлэх, соёл, боловсролыг дээшлүүлэх явдал бүхий өсөлт хөгжилтийг мэдэж, цааш эл бүхий зорилгуудыг ажил дээр хөгжүүлэн батжуулах арга хэмжээнүүдийг явуулахад тулгуур түшиг болгон хэрэгжүүлэх туйлын чухал улс төрийн асуудал мөн болох учир, эл хүн ам ба хөрөнгө, малыг бүртгэх явдал дор ямар ч эргэлзэх явдалгүй бөгөөд харин туйлын үнэн зөвөөр бүртгүүлэх нь ихээхэн чухал ашиг тустай болох явдлыг үндсэн захиргааны газруудаас олон ард түмэнд сайтар таниулан мэдүүлбээс зохимжтой”³ гэж тэмдэглэснээс харагдаж байна.

Хүн амын нас баралтын голлох шалтгаан болж байсан цагаан бурхан зэрэг нийгмийн гоц халдварт өвчинтэй тэмцэж, энэ ажлын хүрээнд 1934-1935 онд манай улсын бүх хүн амыг хамарсан цэцгийн тариа хийж, улмаар энэ өвчнийг устгасан зэрэг олон талт арга хэмжээ нь хүн амын өсөлтийг өмнөх үеэс нэмэгдэхэд чухал үр нөлөө болсон гэж үзэх үндэстэй.

Үүний зэрэгцээгээр эмнэлгийн мэргэжлийн боловсон хүчин бэлтгэх эхлэл тавигдаж, 1929 онд сувилагчийн 2 жилийн курс байгуулан ажилуулсны дээр түүнийг 1933-1934 оны

² Ж.Урангуа. ХХ зууны эхэн үеийн Монгол улс. 180 дугаар хуудас. Улаанбаатар. 2010 он

³ 1935 оны захиргааны чанартайгаар явуулах хүн ам ба хөрөнгө, малын тоо бүртгэлийг хэрхэн гүйцэтгэх тухай заавар, 2-р хуудас

хичээлийн жилээс хүн эмнэлгийн тусгай мэргэжлийн дунд сургууль болгон өргөтгөсөн байна. Монгол Улсад 1925 онд үндэсний их эмч хоёрхон байсан бол 1935 онд 60 болж, 10 мянган хүн амд 0.1 эмч, нэг их эмчид 12.3 мянган хүн ногдох болсон зэрэг нь ард түмний эрүүл мэндийг сайжруулах явдал нэмэгдэж улмаар хүн амын өсөлтийг өмнөх үеийнхээс нэмэгдүүлхэд нөлөөлсөн аж.

Гэхдээ хүн амын өсөлтөд сөрөг нөлөөлсөн олон хүчин зүйл байсан нь тодорхой билээ. “1937 оны намраас 1940 он хүртэл Дотоод явдлын яамнаас зохион байгуулсан хилс хэргээр 30 мянга шахам хүнийг хамруулж, 20 гаруй мянган хүнийг цаазаар авч, 5.7 мянган хүнийг янз бүрийн хугацаагаар хорих ял ногдуулжээ”⁴ гэж тэмдэглэжээ. Үүнээс үзэхэд зөвхөн 2 жил гаруйн хугацаанд тухайн үеийн 4 жилийн цэвэр өсөлттэй тэнцэх хэмжээний хүнийг цаазалжээ.

Энэ үед хүн амын ердийн хөдөлгөөнийг бүртгэх албан ёсны хууль эрх зүйн акт байхгүй байсан боловч ЗХУ (хуучин нэрээр) –ын эрдэмтэдийн судалгаа, бусад тоо баримтаас үзэхэд 1934-1940 онд 99.3 мянган⁵ хүүхэд төрсөн нь жилд дунджаар 14.2 мянга болж байна. Төрөлтийн ерөнхий коэффициент 1935 онд улсын хэмжээгээр 18.6 байсны дотор Улаанбаатар хотод хамгийн өндөр 31.7, Дорноговь аймагт хамгийн бага 9.1 промилл байжээ. Гэхдээ эдгээр нь судалгааны тоо баримт болохоор бодит байдлыг бүрэн харуулахгүй байж болно.

Монгол Улсын хүн амын өсөлтийн энэ үеийн эхэнд хүн амын өсөлтөд сөрөг нөлөөлөх хүчин зүйл байсан нь түүхэн үйл явдлаас тодорхой юм. Халхын голын дайн дөнгөж дууссан, ЗХУ-д (хуучин нэрээр) болж байсан эх орны дайны явцад тус улс, эдийн засгийн нөөц боломжоороо тусалж байсан болон 1945 оны чөлөөлөх дайн зэрэг нь энэ үед тохиосон. Хүн амын тоо 1941-1944 онд 15.3 мянган хүнээр нэмэгдэж, жилд дунджаар 0.5 хувь өссөн нь өмнөх үеийнхээ өсөлтөөс буурсан байв.

Тооллого хоорондын буюу 1935-1944 онд хүн амын тоо нийтдээ 21.3 мянган хүнээр нэмэгдэж жилийн дундаж өсөлт 0.32 хувь байсан нь, манай улсын хүн амын тооллого хоорондын өсөлтүүдээс хамгийн бага юм. Манай улс 1940 оноос нийгэм, эдийн засгийг нэг нэг жилийн төлөвлөгөөтэйгээр хөгжүүлж байснаа цаашид таван жилийн төлөвлөгөөтэйгээр хөгжүүлэх болсонтой уялдан хүн амын тооллогыг 1944 онд явуулж, улмаар хүн амын нэг удаагийн бүртгэлийг 1947 онд зохион байгуулсан нь чухал ач холбогдолтой болсон байна.

Монгол Улс 1940-өөд оны эхээр хүн амынхаа төрөлт өсөлтийг нэмэгдүүлэх талаар тодорхой арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлж ирсэн түүхэн уламжлалтай. Засгийн газраас 1943 онд олон хүүхэдтэй эхчүүдэд тэтгэврийн мөнгө олгох хууль баталсан баримт байдаг.

Улс орны нийгэм, эдийн засгийг 1948-1952 онд анхны таван жилийн төлөвлөгөөтэйгээр хөгжүүлсний дараагаар 2 дахь таван жилийн төлөвлөгөөг боловсруулахад үндэслэл бүхий тоо баримт шаардлагатай байсан. 1950 онд хүн амын нэг удаагийн бүртгэлийг улс орон даяар зохион явуулсан нь чухал ач холбогдолтой болжээ. Улс ардын аж ахуйг цаашид эрчимтэй хөгжүүлэх, үүний дотор ажиллах хүч болон нийгмийн олон талт арга хэмжээг үндэлсэлтэй төлөвлөхөд дээрх бүртгэлийн дүнг үндэс болгосон ажээ.

Монгол улсын түүхэнд 4 дэх удаагийн буюу 1956 оны тооллогын дүнгээр хүн амын тоо 845.5 мянга болж, 1944 оныхоос 86.0 мянган хүнээр өссөн нь жилд дунджаар 7.8 мянган хүн буюу 0.98 хувийн өсөлт байлаа. Энэ хугацаанд хүн амын өсөлтөд эергээр нөлөөлөх нийгэм, эдийн засгийн хүчин зүйлүүд тухайлбал, эх орны болон чөлөөлөх дайн дуусч, тус улс тайван замаар нийгэм, эдийн засгаа хөгжүүлэх нөхцөл, боломж бүрэлдэж эхэлсэн үе юм.

Монгол Улсад 1956 онд 354 их эмч, эмнэлгийн 6155 ор ажиллаж, 10 мянган хүн амд 4.1 эмч, 71.4 ор ногдож байжээ. Хүн амын ердийн хөдөлгөөнийг албан ёсоор бүртгэх хууль 1950 онд гарч, 1951 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс мөрдөгдөж эхэлсэн нь цаашид хүн амын

⁴ Монгол Улсын түүх. Улаанбаатар хот. 209 дүгээр хуудас. 2003 он

⁵ УСГ. Монгол улсын хүн ам хорьдугаар зуунд, 166 дугаар хуудас. Улаанбаатар. 2003 он

тоог жил бүр тооцох бололцоог бий болгожээ. Манай улсад 1951-1960 онд 269.4 мянган хүүхэд төрсөн нь жилд дунджаар 26.7 мянга болж байна.

Хүн амын төрөлт, өсөлтөд эергээр нөлөөлөх чухал арга хэмжээнүүд явагдсаны дотор 1957-1959 онуудад улсын нийт хүн амын 82.9-95.8 хувийг хамарсан арьс өнгө, сүрьеэ өвчтэй хүнийг илрүүлэн эмчлэх өргөн хүрээтэй арга хэмжээг хэрэгжүүлж, үндсэндээ ард иргэдийг эрүүлжүүлсэн нь хүн амын өсөлтийг эрс нэмэгдүүлэх нөхцөл бүрджээ. Хүн амын тоо 1950-1960 онд жилд дунджаар 2.4 хувь, харин 1956-1960 онд жилд дунджаар 2.2 хувь өсч, өмнөх бүх үеийнхээс өндөр байгаа нь дээр дурдсан арга хэмжээнүүдийн бодит үр дүн билээ.

ХҮСНЭГТ 1.1.1. ХҮН АМЫН ТОО, ХҮЙСЭЭР, 1918-1960 ОН

Он	Хүн амын тоо (мян.хүн)		
	Нийт	Эрэгтэй	Эмэгтэй
1918	647.5	330.2	317.3
1935	738.2	370.8	367.4
1944	759.1	371.3	387.8
1950	758.0	372.9	386.0
1956	845.5	420.3	425.2
1960	936.9	467.6	469.3

Эх үүсвэр: ҮСГ, "Монгол Улсын хүн ам хорьдугаар зуунд", 2003 он

Төр засгаас хүн амаа өсгөх талаар олон арга хэмжээ авч хэрэгжүүлсний дотор олон хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхчүүдийг одон медиалаар шагнаж урамшуулах болсон нь үр дүнгээ өгсөн билээ.

"БНМАУ-ын Их Хурлаас тогтоох нь:

1."Эхийн алдар" нэгдүгээр зэргийн одон, "Эхийн алдар" хоёрдугаар зэргийн одонг тус тус бий болгосугай.

2. "8 ба дээш хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхэд "Эхийн алдар" нэгдүгээр зэргийн одон, 5-8 хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхэд "Эхийн алдар" хоёрдугаар зэргийн одонг тус тус олгож байхаар тогтоосугай"¹ гэжээ. Энэ хуулийг 1958 оноос эхэлж хэрэгжүүлсэн аж.

МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМЫН ТОО, ТӨРӨЛТ, ӨСӨЛТ, 1961-1980 ОН

Монгол Улсын хүн амын төрөлт, өсөлт, хөгжлийн түүхэн дэх хамгийн их онцлогтой, тухайлбал хүн амын өсөлтийн оргил үе энэ хугацаанд тохиосон. Хүн амын 2010 оны тооллогын дүнг үндэслэн хийсэн хэтийн тооцооноос үзэхэд хүн амын өсөлтийн энэ оргил үеийн үзүүлэлтүүд 2010 оноос хойших 30 жилд давтагдахгүй тооцоо гарч байгаа юм. Хүн амын тоо 1956-1963 оны хооронд 171.6 мянгаар, жилд дунджаар 24.5 мянгаар буюу 2.7 хувиар өссөн нь өмнөх үеийнхээсээ бараг 3 дахин өндөр хурдацтай байжээ. Хүн амын өсөлт энэ үед ийнхүү нэмэгдсэн нь нийгэм, эдийн засгийн, үүний дотор ард түмний эрүүл мэндийг сайжруулах талаар төр, засгаас авч хэрэгжүүлсэн дэс дараатай арга хэмжээн үр дүн байв. Тухайлбал, эмнэлгийн тоног төхөөрөмж, мэргэжлийн боловсон хүчнээр хангах арга хэмжээ авсны дүнд 1963 онд 1216 их эмч, эмнэлгийн 8995 ортой болсон нь 10 мянган хүн амд 11.6 их эмч, 86.1 ор ногдож байв.

¹БНМАУ-ын хуульчилсан актуудын эмхтгэл, 49-р хуудас, 1963 он

ХҮСНЭГТ 1.1.2. ХҮН АМЫН ТОО, ХҮЙСЭЭР, 1961-1980 ОН

Он	Хүн амын тоо (мян.хүн)		
	Нийт	Эрэгтэй	Эмэгтэй
1961	968.1	483.6	484.5
1963	1017.1	508.0	509.1
1965	1076.0	538.6	537.4
1969	1197.6	597.4	600.2
1970	1230.5	613.8	616.7
1975	1424.4	711.4	713.0
1979	1595.0	798.9	796.1
1980	1639.7	821.2	818.5

Эх үүсвэр: УСГ, "Монгол Улсын хүн ам хорьдугаар зуунд", 2003 он

Хүн амын тоо 1963-1969 онд 180.5 мянгаар, жилд дунджаар 30 мянга буюу 2.8 хувиар нэмэгдсэн байна. Энэ хугацаанд эрүүлийг хамгаалах салбарыг улам бататган хөгжүүлж, 1961-1965 онд хөдөөгийн хөдөлмөрчдөд эмнэлгийн нарийн мэргэжлийн тусламжийг ойртуулах талаар томоохон арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлж, сум дундын эмнэлгүүдийг олноор байгуулж эхэлсэн. Манай улсад 1969 онд 2107 их эмч, 11397 больницын ор байсан нь 10 мянган хүн амд 17.1 их эмч, 92.6 ор ногдох түвшинд хүрчээ. Төрөлтийн ерөнхий коэффициент 1960 онд 43.2 байсан нь Монгол Улсын түүхэн дэх хамгийн өндөр үзүүлэлт болж 1960-2010 он хүртэл 50 жилд дахин давтагдаагүй. Хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллогын дүнд үндэслэсэн хэтийн тооцооны дүнгээс үзэхэд цаашдын 30 жилд төрөлтийн ийм өндөр үзүүлэлт ажиглагдахааргүй байна. Тэгэхээр 1960 оны төрөлтийн ерөнхий коэффициент нь барагцаалбал 140 жилийн хамгийн өндөр үзүүлэлт гэж үзэж болох юм.

Хүн амын төрөлт нэмэгдэж байсан энэ үед төр засгаас хүн амын төрөлтийг урамшуулах талаарх дээр дурдсан арга хэмжээг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлж байсны зэрэгцээгээр цаашид хүн амын өсөлтийг нэмэгдүүлэх, төрөлтийг дэмжих талаар арга хэмжээнүүдийг тасралтгүй авч хэрэгжүүсээр ирсэн. Тухайлбал, "Улсаас олгох тэтгэврийн хэмжээг нэмэгдүүлэх тухай" хуулийг БНМАУ-ын АИХ-ын чуулганаар 1962 онд батлан гаргажээ. "Олон хүүхэдтэй эхчүүдэд улсын тэтгэвэр олгох журамд өөрчлөлт оруулах тухай" АИХ-ын зарлигийг 1971 онд гаргаж мөрдүүлсэн зэрэг олон баримт байдаг.

Хүн амын тоо 1963-1979 онд 397.4 мянган хүнээр өссөн нь жилд дунджаар 39.7 мянгаар буюу 2.9 хувиар нэмэгдэв. Жилийн дундаж өсөлтийн энэ хэмжээ Монгол Улсын хүн амын хөгжлийн түүхэн дэх хамгийн өндөр өсөлт байсан. Энэхүү өндөр өсөлт нь ард түмний аж байдлыг дээшлүүлэх үүний дотор эрүүл мэндийг сайжруулах зорилгоор удаан хугацаанд төр, засгаас авч хэрэгжүүлсэн, ялангуяа халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг өргөжүүлж, хөдөөгийн хөдөлмөрчдөд эмнэлгийн нарийн мэргэжлийн тусламжийг улам бүр ойртуулж, эмчилгээ сувилгааны ажлын чанарыг дээшүүлэх зэрэг арга хэмжээ авсны бодит илрэл байв. 1979 он гэхэд улсын хэмжээнд 3.5 мянган их эмч, 17.7 мянган больницын төрлийн эмнэлгийн ор байсан нь 10 жилийн өмнөхөөсөө их эмч 1.4 мянгаар, больницын төрлийн эмнэлгийн ор 5.8 мянгаар нэмэгдэж, 10 мянган хүн амд 21.6 их эмч, 105 ор ногдох түвшинд хүрчээ.

Төрсөн хүүхдийн тоо 1961-1970 онд 435.8 мянга, 1971-1980 онд 566.2 мянга болж, энэ 19 жилийн туршид жилд дунджаар 52.7 мянган хүүхэд төрж байсны дотор сүүлчийн 10 жилийн дунджаар 52.9 мянган хүүхэд төржээ. Төрөлтийн ерөнхий коэффициент 1971 онд 38.8 байснаа 1972-1975 онд 40.0-40.3, 1976-1980 онд 37.0-39.2 болж, 70-аад оны сүүлчийн хагаст төрөлт буурч эхэлсэн аж.

МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМЫН ТОО, ТӨРӨЛТ, ӨСӨЛТ, 1981-1990 ОН

Хүн амын төрөлт, өсөлтийн энэ үеэс эхлэн өсөлт буурах хандлага ажиглагдсан. Монгол Улсын нийгэм, эдийн засгийн хөгжил 1980-аад оны эхэн үеэс өмнөх 10 жилтэй харьцуулахад нэлээд сайжирсны дотор хүн амын боловсролын түвшин дээшилж, үйлдвэр, аж ахуйн олон газар шинээр байгуулагдан түүнд ажиллах мэргэжилтэй боловсон хүчнийг бэлтгэн гаргаж, улмаар ажил эрхэлдэг хүний тоо эрс өсч байлаа. Дээрх үйл явцтай уялдан хот, суурин газрын хүн амын тоо нэлээд хурдацтай нэмэгдэж байв. Тухайлбал, хотын хүн амын тоо 1979 онд 817.0 мянга болж, улсын хүн амын 51.2 хувийг эзэлж байсан бол энэ үзүүлэлт 1989 онд 57.0 хувь болж нэмэгдсэн байна. Дэлхийн олон орны хүн амын хөгжлийн түүхэн хандлагаас үзэхэд хотын хүн амын төрөлтийн түвшин хөдөөгийнхөөс ямагт доогуур байж, бүх хүн амд хотын хүн амын эзлэх хувь өсөх тутамд төрөлт буурах хандлагатай болдог зүй тогтол манайд ажиглагдсаныг дээрх жишээнээс харж болно.

ХҮСНЭГТ 1.1.3. ХҮН АМЫН ТОО, ХҮЙСЭЭР, 1981-1990 ОН

Он	Хүн амын тоо (мян.хүн)		
	Нийт	Эрэгтэй	Эмэгтэй
1981	1682.0	842.7	839.3
1985	1854.3	929.0	925.3
1989	2044.0	1020.7	1023.3
1990	2099.1	1046.7	1052.4

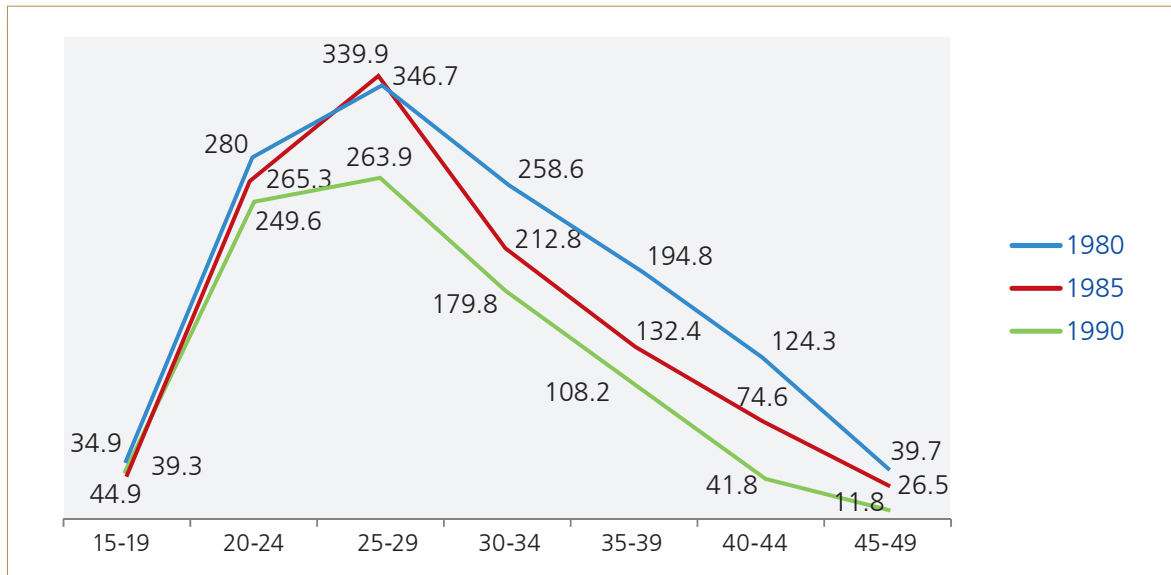
Эх үүсвэр: УСГ, "Монгол Улсын хүн ам хорьдугаар зуунд", 2003 он

Хүн амын тоо 1979-1989 онд 449.0 мянган хүнээр нэмэгдэж, жилд дунджаар 44.9 мянгаар буюу 2.5 хувиар өссөн байна. Хэдийгээр хүн амын жилийн дундаж өсөлтийн хувь өмнөх 10 жилийн дунджаас 0.4 пунктээр буурсан ч бодит өсөлтийн хэмжээ нь жилд дунджаар 5.2 мянган хүнээр илүү байгаа юм. Энэ хугацаанд тус улсын эрүүлийг хамгаалах системд тодорхой ахиц гарч, улсын хэмжээнд 5.7 мянган их эмч, 24.2 мянган больницын төрлийн эмнэлгийн ортой болсон нь 10 мянган хүнд 29.3 их эмч, 118.2 ор ногдох түвшинд хүрч, 10 жилийн өмнөхөөс их эмч 8 хүнээр, ор 13.2 пунктээр тус тус өссөн байв.

Дэлхийн олон орны хүн амын хөгжлийн хандлагаас үзвэл, эмэгтэйчүүдийн боловсролын түвшин дээшилж, нийгмийн амьдралд тэдний идэвхтэй оролцоо нэмэгдэхийн хирээр хүүхэд төрүүлж, өсгөн гэртээ суух явдал эрс буурч, улмаар хүн амын өсөлт саарч эхэлдэг нийтлэг үзэгдэл ажиглагддаг билээ. Энэ үед тус улсын нийгэм, эдийн засаг эрчимтэй хөгжиж, ялангуяа соёл, боловсрол, эрүүл мэндийн үзүүлэлтүүд дэлхийн улс орнуудын дундаж түвшинд, зарим талаар түүнээс ч өндөр болж ирсэн билээ.

Үүний зэрэгцээгээр үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд эмэгтэйчүүд улам өргөнөөр татагдан орж, боловсрол, эрүүлийг хамгаалах, үйлчилгээний салбарт ажиллагчдын дийлэнх эмэгтэйчүүд байсан зэрэг нь хүн амын өсөлт саарахад нөлөөлсөн гэж үзэх үндэстэй. Гэхдээ 1960-аад оны эхэн, дунд үед төрсөн эмэгтэйчүүд хүүхэд идэвхтэй төрүүлэх насанд шилжсэнтэй уялдан жилд төрөх хүүхдийн бодит тоо буурахгүй улмаар нэмэгдэж байсан юм. Үүний нэг илрэл бол 1988 онд 75.8 мянган хүүхэд мэндэлсэн нь манай улсын түүхэн дэх хамгийн дээд үзүүлэлт юм. Гэхдээ төрөлтийн ерөнхий коэффициент 1981-1990 онд 34.4-38.2 промилл байсан нь 1970-аад оны сүүлчийн хагасын түвшинд хадгалагдаж байсан.

ЗУРАГ 1.1.2. НАСНЫ БҮЛЭГ ДЭХ ТӨРӨЛТИЙН КОЭФФИЦИЕНТ, 1980, 1985, 1990 ОН

Эмэгтэйчүүдийн насны бүлэг дэх төрөлтийн коэффициент 1985 онд 1980 оноос, 1990 онд 1985 оныхоос бүх насны бүлэгт буурсан байгаа нь дээр дурьдсан тайлбарыг нотолж байна.

МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМЫН ТОО, ТӨРӨЛТ, ӨСӨЛТ, 1991-2000 ОН

Монгол улсын хүн амын хөгжил 1991-2000 онд өмнөх түвшнээсээ ухарсан үе байлаа. Энэ нь тус улс зах зээлийн эдийн засгийн харилцаанд шилжиж, эдийн засаг, нийгмийн бүх үзүүлэлт өмнөх үеэсээ ухарсан нь хүний өсөлт, хөгжилд сөргөөр нөлөөлсөн юм. Хүн ам, орон сууцны 2000 оны тооллогоор тус улсын хүн ам 2373.5 мянга болсон нь 1989 оныхоос нийтдээ 329.5 мянган хүнээр, жилд дунджаар 30.0 мянгаар буюу 1.4 хувиар өссөн байна.

ХҮСНЭГТ 1.1.4. ХҮН АМЫН ТОО, ХҮЙСЭЭР, 1991-2000 ОН

Он	Хүн амын тоо (мян.хүн)		
	Нийт	Эрэгтэй	Эмэгтэй
1991	2153.4	1073.6	1079.8
1995	2206.8	1096.7	1110.1
1996	2242.9	1114.3	1128.6
1997	2276.0	1129.8	1146.2
1998	2307.4	1145.6	1161.8
1999	2340.1	1161.6	1178.5
2000	2373.5	1178.0	1195.5

Эх үүсвэр: УСГ, "Монгол Улсын хүн ам хорьдугаар зуунд", 2003 он

Сүүлчийн 10 жилийн өсөлтийн дундаж хэмжээ нь 1979-1989 оныхоос 14.9 мянган хүнээр буюу жилд дунджаар 1.1 пунктээр буурсан үзүүлэлт юм. Ийнхүү хүн амын өсөлт 1980 оны дунд үеэс буурч эхэлсэн нь дээр тэмдэглэсэн хүчин зүйлсээс гадна 1990 оны эхнээс нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд гарсан өөрчлөлт, ард түмний аж байдлын доройтол, ажилгүйдэл газар авч, эрүүл мэндийн үйлчилгээг зах зээлийн зарчмын дагуу явуулж эхэлсний сөрөг үр дагаврын нэг илрэл гэж тайлбарлаж болох юм. Мөн 1990-ээд оны эхээр манай улсад

ажиллаж байсан ЗХУ–ын (хуучин нэрээр) 50 мянга орчим иргэн нутаг буцахын зэрэгцээгээр 1990-ээд оны дундуур Бүгд найрамдах Казахстан Улсад манай улсын 50 мянга гаруй иргэн хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллахаар явж, тэд бараг бүхэлдээ тэндхийн иргэн болсон зэрэг шилжих хөдөлгөөний нөлөө их байсныг тэмдэглэх нь зүйтэй.

Зах зээлийн эдийн засгийн харилцаанд шилжсэн үе буюу 1991-2000 онд 537.2 мянган хүүхэд төрсөн нь жилд дунджаар 59.7 мянга болж, өмнөх 10 жилийн дунджаас 9.5 мянгаар буурсан байна. Төрөлтийн ерөнхий коэффициент 1991 онд 32.4 байснаа үргэлжлэн буурсаар 2000 онд 20.4 болжээ. Энд тэмдэглэх нэг үзүүлэлт бол улсын хэмжээнд хүн амын төрөлтийн үзүүлэлтээр ямагт дээгүүр байдаг казах иргэд олон тоогоор гадагш шилжсэн нь төрөлтийн хэмжээ буурахад зохих нөлөө үзүүлсэн юм.

Хүн амын ердийн болон шилжих хөдөлгөөнд гарсан өөрчлөлтийн нөлөөгөөр аймгуудын хүн амын тоо нэлээд өөрчлөгдсөн байлаа. Хүн ам, орон сууцны 1979 оны тооллогоор 100 мянгаас дээш хүн амтай аймаг байхгүй байсан бол 1989 оны тооллогоор Төв аймаг 100.1 мянга, Хөвсгөл аймаг 101.5 мянган хүн амтай болов. 2000 оны тооллогоор Өвөрхангай 111.4 мянга, Хөвсгөл аймаг 119.1 мянган хүн амтай болсон. Харин 1989-2000 онд хүн амын жилийн дундаж өсөлт улсын дунджаас өндөр өсөлттэй аймаг, нийслэл 4 байсны дотор үнэмлэхүй өндөр өсөлттэй нь Улаанбаатар хот 3.01 хувь, Орхон аймаг 2.23 хувь байв.

Энэ хугацаанд хүн амын жилийн дундаж өсөлт нь буурсан аймаг 5 байв. Үүнд Дорноговь (-1.10 хувь), Дорнод (-0.66 хувь), Төв (-0.07 хувь), Хэнтий (-0.36 хувь), Дархан-Уул (-0.26 хувь) багтаж байлаа. Засаг захиргаа нутаг дэвсгэрийн нэгжийн өөрчлөлт нь зарим аймгийн 1989 оны тооллогын үеийн хүн амын тоо өөрчлөгдөхөд нөлөөлсөн. Тухайлбал, 1989 онд Дорноговь аймгийн бүрэлдэхүүнд байсан Чойр (хот маягийн суурин) Говьсүмбэр аймаг болж салсан, Дархан–Уул аймгийн бүрэлдэхүүнд байсан Хөтөл хороо Сэлэнгэ аймагт шилжсэн зэргийг дурдаж болох юм.

МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМЫН ТОО, ТӨРӨЛТ, ӨСӨЛТ, 2001-2010 ОН

Хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллогоор Монгол Улсын хүн ам 2754.7 мянга болов. Монгол Улсын хүн ам 2000-2010 онд 381.2 мянган хүнээр буюу 16.1 хувиар өсөв. Хүн амын жилийн дундаж өсөлт 2000-2010 онд 1.5 хувь болж, өмнөх тооллого хоорондынхоос 0.1 пунктээр илүү байв. Энэ нь хүн амын ердийн өсөлтөөс хамаарчээ. Тус улсад 2000-2010 онд нийтдээ 583.8 мянган хүүхэд төрж, 179.4 мянган хүн нас барж, ердийн хөдөлгөөний цэвэр өсөлт 404.5 мянган хүн болсон.

ХҮСНЭГТ 1.1.5. МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМ, ХҮЙСЭЭР, 2000-2010 ОН

Хүн амын тоо, хүйсээр	2000		2010		(2010-2000)/2000	
	Хүн амын тоо (мян)	Эзлэх хувь	Хүн амын тоо (мян)	Эзлэх хувь	Тоо	Хувь
Нийт хүн ам	2373.5	100.0	2754.7	100.0	381.0	16.1
Хүйсээр						
Эрэгтэй хүн ам	1178.0	49.6	1363.9	49.5	186.0	15.8
Эмэгтэй хүн ам	1195.5	50.4	1390.8	50.5	195.0	16.3

Монгол Улс зах зээлийн эдийн засгийн харилцаанд шилжсэнээс хойш аймаг, нийслэлийн хүн амын өсөлт эрс тэс ялгаатай болсныг дээр тэмдэглэсэн. Улсын хэмжээнд төрөлт 1990 оноос хойш буурсан нь аймаг, нийслэлийн хүн амын өсөлтийн хэт ялгаатай байдалд их нөлөөтэй биш юм. Харин энэ нь гагцхүү шилжих хөдөлгөөнтэй холбоотой. Учир нь хүн амын ердийн цэвэр өсөлтийн коэффициент бүх аймагт сүүлчийн 10 жилд дунджаар

14-20 промилл байсан. Хүн амынх нь өсөлт бусад аймгаас хамгийн ихээр буурсан Завхан аймгийн хүн амын ердийн хөдөлгөөний цэвэр өсөлтийн коэффициент 14.0-18.2 промилл, Дундговь аймгийнх 12.0-20.0 промиллын хооронд хэлбэлзэж байв.

Тус улсын хүн амын төрөлт 1960-1990 оны хоорондох үед тогтвортой өндөр, нас баралт бага, ердийн цэвэр өсөлт их, дотоод шилжих хөдөлгөөн бага, гадаадад шилжих хөдөлгөөн бараг байхгүй байсан. Зах зээлийн эдийн засгийн харилцаанд шилжиж, төрөлт богино хугацаанд огцом буурсан, нас баралт өмнөх үеийнхээ түвшинд хадгалагдаж, улмаар ердийн цэвэр өсөлт багассан, гадаад, дотоод шилжих хөдөлгөөн эрс нэмэгдсэн 1989-2000 оны хооронд аймаг, нийслэлийн хүн амын тооллого хоорондын жилийн дундаж өсөлтийн дүр төрх их өөр болсон. Тухайлбал, 1979-1989 онд бүх аймаг, нийслэлийн хүн ам жигд шахуу өсч байсан бол 1989-2000 онд 5 аймгийн хүн ам өмнөхөөс буурсан.

**ХҮСНЭГТ 1.1.7. АЙМАГ, НИЙСЛЭЛИЙН ХҮН АМЫН ӨСӨЛТ,
ХУВИАР 1979-1989, 1989-2000, 2000-2010 ОН**

Аймаг, нийслэл	1989 (%)		2000 (%)		2010 (%)		Жилийн дундаж өсөлт (%)		
	1979	1989	1989	2000	2000	2010	1979-1989	1989-2000	2000-2010
БҮГД	128.2	116.1	116.1	116.1	116.1	116.1	2.5	1.4	1.5
Архангай	109.0	114.9	114.9	87.1	87.1	87.1	0.9	1.3	-1.2
Баян-Өлгий	127.5	100.2	100.2	96.7	96.7	96.7	2.5	0.0	-0.3
Баянхонгор	118.4	113.7	113.7	89.8	89.8	89.8	1.7	1.2	-0.9
Булган	122.9	119.0	119.0	86.9	86.9	86.9	2.1	1.6	-1.2
Говь-Алтай	112.4	101.4	101.4	84.2	84.2	84.2	1.2	0.1	-1.4
Дорноговь	137.2	88.6	88.6	115.9	115.9	115.9	3.2	-1.1	1.4
Дорнод	138.5	93.0	93.0	92.3	92.3	92.3	3.3	-0.7	-0.7
Дундговь	126.9	104.5	104.5	75.4	75.4	75.4	2.4	0.4	-2.2
Завхан	110.7	101.7	101.7	72.8	72.8	72.8	1.0	0.2	-2.5
Өвөрхангай	117.1	115.4	115.4	90.9	90.9	90.9	1.6	1.3	-0.8
Өмнөговь	128.9	110.4	110.4	130.9	130.9	130.9	2.6	0.9	2.8
Сүхбаатар	117.8	110.5	110.5	91.4	91.4	91.4	1.7	0.9	-0.8
Сэлэнгэ	136.7	114.9	114.9	97.6	97.6	97.6	3.2	1.3	-0.2
Төв	125.3	99.2	99.2	85.8	85.8	85.8	2.3	-0.1	-1.3
Увс	116.7	107.2	107.2	81.4	81.4	81.4	1.6	0.6	-1.7
Ховд	122.3	113.4	113.4	88.5	88.5	88.5	2.0	1.2	-1.0
Хөвсгөл	115.1	116.9	116.9	96.5	96.5	96.5	1.4	1.4	-0.3
Хэнтий	141.8	96.1	96.1	92.8	92.8	92.8	3.6	-0.4	-0.7
Дархан-Уул	192.4	97.1	97.1	113.6	113.6	113.6	6.8	-0.3	1.2
Улаанбаатар	142.6	138.6	138.6	163.2	163.2	163.2	3.6	3.0	5.7
Орхон	356.0	127.4	127.4	126.8	126.8	126.8	13.5	2.2	2.4
Говьсүмбэр	-	-	-	108.3	108.3	108.3	-	-	0.8

Хүн амын шилжих хөдөлгөөн 2000-2010 онд өмнөх үеийнхээс улам эрчимжсэний нөлөөгөөр энэ хооронд нийслэл, 5 аймгийн хүн амын тоо өсч, бусад бүх аймгийн хүн амын тоо буурчээ. Улаанбаатар хот, Орхон, Өмнөговь аймгийн хүн амын жилийн дундаж өсөлт 2010 онд улсын дунджаас өндөр байна. Ялангуяа, Улаанбаатар хотын хүн амын өсөлт улсын дунджаас бараг 4 дахин өндөр байгаа нь нийслэл рүү чиглэсэн шилжих хөдөлгөөнтэй холбоотой. Улаанбаатар хотод сүүлчийн 5 жилд бусад аймгаас 185.5 мянга, сүүлчийн

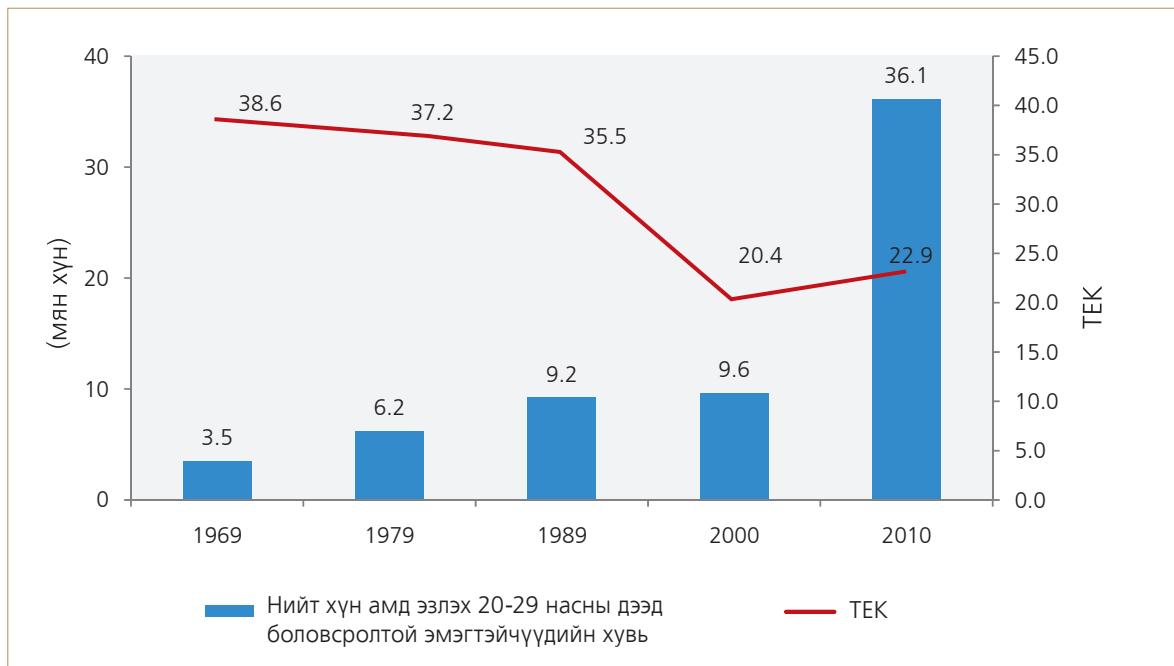
нэг жилийн дотор 61.3 мянга, Орхон аймагт сүүлчийн 5 жилд 14.6 мянган хүн шилжин суурьшжээ⁶. Харин Дархан-Уул аймгийн хүн амын тоо 1989-2000 онд буурч байсан бол шилжих хөдөлгөөний нөлөөгөөр сүүлчийн 11 жилд өсөв.

1.2. ХҮН АМЫН ЕРДИЙН ХӨДӨЛГӨӨНИЙ ҮНДСЭН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮДИЙН ӨӨРЧЛӨЛТ, ТҮҮНД НӨЛӨӨЛСӨН ЗАРИМ ХҮЧИН ЗҮЙЛС

Хүн амын төрөлтийн талаарх түүхэн тоо баримтыг (зураг 1.2.3-д) нэгтгэн харуулсан. Харин энэ хэсэгт хүн амын төрөлтөд нөлөөлдөг зарим гол хүчин зүйлс, нас баралт, цэвэр өсөлтийн талаар товч тусгахыг зорилоо.

Хүн амын төрөлт, өсөлтөд улс орны нийгэм, эдийн засаг, үүний дотор эрүүл мэндийн үйлчилгээний чанар, эмэгтэйчүүдийн боловсрол, ажил эрхлэлт голлон нөлөөлдөг.

ЗУРАГ 1.2.1. НИЙТ ХҮН АМД 20-29 НАСНЫ ДЭЭД БОЛОВСРОЛТОЙ ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, ТӨРӨЛТИЙН ЕРӨНХИЙ КОЭФФИЦИЕНТ, 1963-2010 ОН

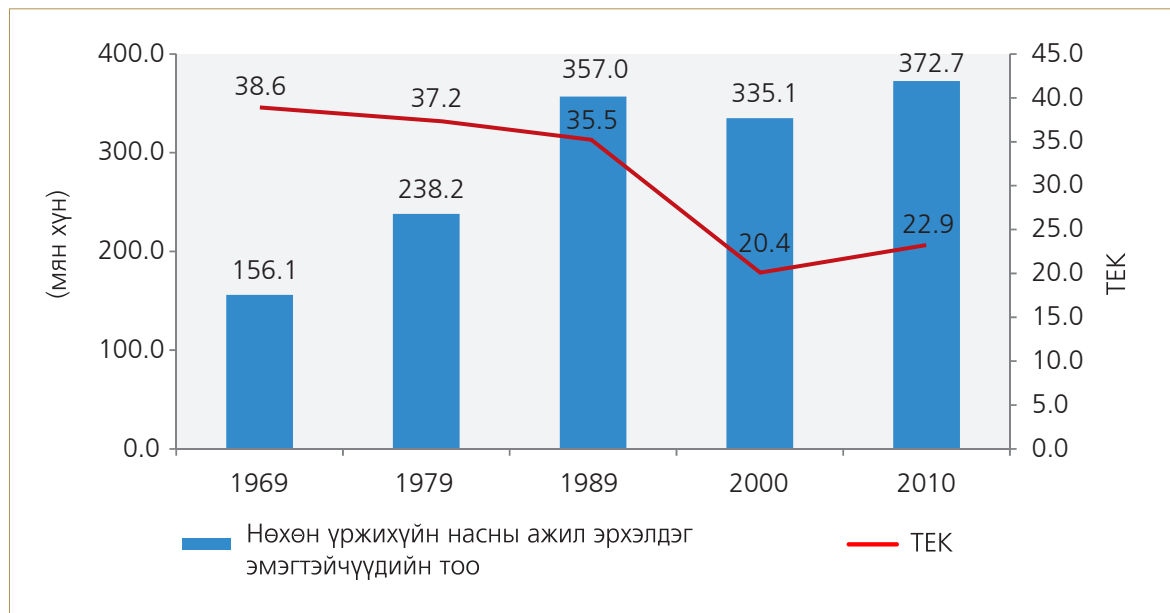

Хүүхэд төрүүлэх хамгийн идэвхтэй нас болох 20-29 насны эмэгтэйчүүдийн боловсролтой, үүний дотор дээд боловсролтой эмэгтэйчүүдийн хувийн жин нэмэгдэх тутамд төрөлтийн ерөнхий коэффициент буурч байгаа тал ажиглагдаж байна. Гэвч дээд боловсролтой эмэгтэйчүүдийн хувийн жин нэмэгдсэнээр төрөлт буурч байгаа гэвэл өрөөсгөл ойлголт болно. Хүүхэд идэвхтэй төрүүлэх насны нийт эмэгтэйчүүдэд дээд боловсролтой эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь 1969-1989 онд 3.0 пунктээр нэмэгдсэн байхад төрөлтийн ерөнхий коэффициент 3.1 пунктээр буурчээ. Харин төрөлтийн ерөнхий коэффициент 1989-2000 онд эрс буурсан нь тус улс зах зээлийн эдийн засгийн харилцаанд шилжсэн эхний үед тохиолдсон нийгэм, эдийн засгийн үйл явцтай холбоотой гэдгийг дээр тэмдэглэсэн.

⁶ Эх үүсвэр: Хүн ам, орон сууцны 2010 оны нэгдсэн дүн, 43-р хуудас

Сүүлчийн жилүүдэд эмэгтэйчүүдийн боловсролын түвшин нэмэгдэж, 2000-2010 онд 20-29 настай нийт эмэгтэйчүүдэд дээд боловсролтой хүний эзлэх хувь 3.8 дахин өссөн байна. Энэ хугацаанд төрөлтийн ерөнхий коэффициент 2.5 пунктээр нэмэгдсэн нь дээд боловсролтой эмэгтэйчүүдийн тооны өсөлтөөс өөр өөр хүчин зүйлээс хамааралтай. Тухайлбал, төрөөс төрөлтийг дэмжих талаар 2007-2009 онд авч хэрэгжүүлсэн нийгмийн халамжийн арга хэмжээтэй уялдаж байгааг дээр тэмдэглэсэн.

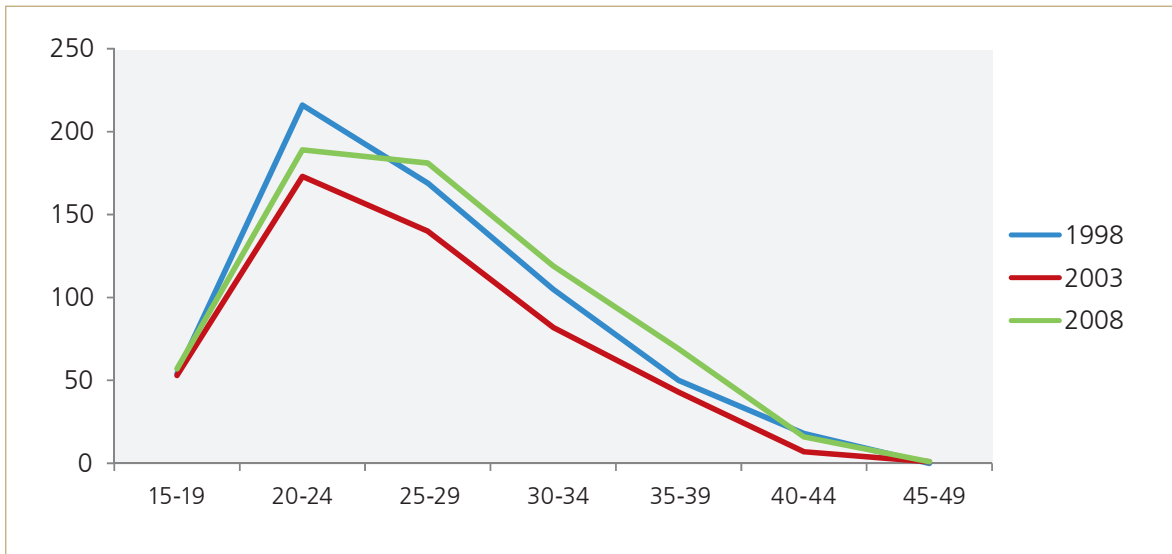
ЗУРАГ 1.2.2. НӨХӨН ҮРЖИХҮЙН (15-49) АЖИЛ ЭРХЭЛДЭГ ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ТОО, ТӨРӨЛТИЙН ЕРӨНХИЙ КОЭФФИЦИЕНТ, 1963-2010 ОН

Нөхөн үржихүйн эмэгтэйчүүдийн боловсролын түвшин дээшлэх тутам тэдний ажил эрхлэлт нэмэгдэх нь зүй ёсны үзэгдэл юм. Эмэгтэйчүүдийн боловсролын түвшин төрөлтөд нөлөөлдгийг олон орны туршлага харуулдаг бөгөөд энэ зүй тогтол Монгол Улсад ч ажиглагдаж байна. Нөхөн үржихүйн (15-49) ажил эрхэлдэг эмэгтэйчүүдийн тоо 1969-1989 онд 2.3 дахин өсөхөд төрөлтийн ерөнхий коэффициент 3.1 пунктээр буурсан байна. Төрөлтийн ерөнхий коэффициентийн 1990 оноос хойших өөрчлөлт нь тус улсын нийгэм, эдийн засгийн өөрчлөлтэй холбоотой гэдгийг дээр тэмдэглэсэн.

Хүүхэд төрүүлэх насны эмэгтэйчүүдийн дотор хамгийн идэвхтэй үе нь 20-29 нас юм. Насны бүлэг дэх төрөлтийн коэффициентийг нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн судалгааны дүнгээс үзэхэд дараах байдалтай байна.

ЗУРАГ 1.2.3. НАСНЫ БҮЛЭГ ДЭХ ТӨРӨЛТИЙН КОЭФФИЦИЕНТ, 1998, 2003, 2008 ОН

Эх үүсвэр: Нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн судалгаа, 2008 он

Хүн амын өсөлтөд төрөлтөөс гадна нас баралт шийдвэрлэх нөлөөтэй. Төрсөн, нас барсан хүний тооны зөрүүг хүн ам зүйд ердийн цэвэр өсөлт гэдэг. Эдгээр үзүүлэлтийн өөрчлөлтийг дараах хүснэгтэд үзүүлэв.

ХҮСНЭГТ 1.2.1. ХҮН АМЫН ЕРДИЙН ХӨДӨЛГӨӨНИЙ ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД, 1963-2040 ОН

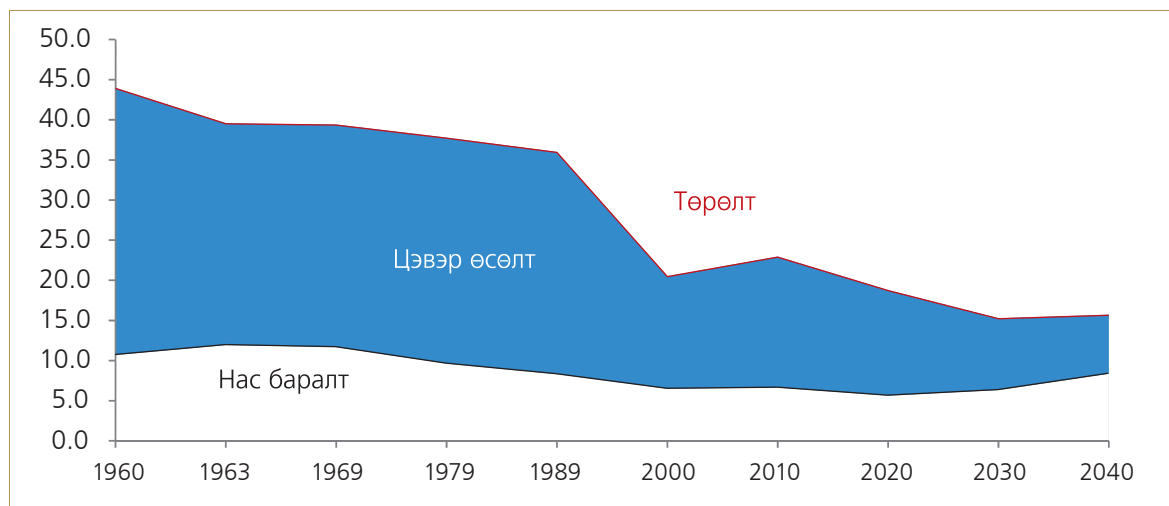
Он	Ерөнхий коэффициент		
	Төрөлт	Нас баралт	Цэвэр өсөлт
1963	39.6	12.0	27.6
1969	39.4	11.7	27.7
1979	37.8	9.6	28.1
1989	36.0	8.3	27.7
2000	20.5	6.5	14.0
2010	23.0	6.6	16.3
2020	18.9	5.7	13.2
2030	15.3	6.4	8.9
2040	15.7	8.1	7.6

Эх үүсвэр: ҮСГ, "Монгол Улсын хүн ам хорьдугаар зуунд", 2003 он,

Хүн амын ердийн хөдөлгөөнийг албан ёсоор бүртгэж эхэлсэн 1951 он хүртэлх хугацаанд төрөлт, нас баралтын талаарх мэдээлэл хомс, эрдэм шинжилгээ, судалгааны байгууллага болон 1930-аад онд явагдаж байсан хүн ам, хөрөнгө, малын тоо бүртгэлээр гаргаж байсан 1940-1950 оны хооронд жил бүр 10-15 мянган хүн нас барж байсан баримт бий. Нас баралтын ерөнхий коэффициент, 1963 онд 12.0, 1969 онд 11.7, 1979 онд 9.6, 1989 онд 8.3, 2000 онд 6.5 болж 1963 оныхоос 5.5 пунктээр, 1979 оныхоос 3.1 пунктээр тус тус буурсан. Энэ үзүүлэлт 2010 онд 6.6 болж 1963 оноос 5.4 пунктээр, 1979 оноос 3.0 пунктээр буурч,

2000 оноос 0.1 пунктээр өссөн байна. Харин цаашдаа хүн амын нас баралт 2020 онд 5.7, 2030 онд 6.4, 2040 онд 8.1 болж, 2010 оны түвшнээс 1.5 пунктээр өсөхөөр байна.

ЗУРАГ 1.2.4 ХҮН АМЫН ТӨРӨЛТ, НАС БАРАЛТ, ЦЭВЭР ӨСӨЛТИЙН КОЭФФИЦИЕНТ, 1960-2040 ОН

ХҮН АМ ЗҮЙН ШИЛЖИЛТ

Хүн амын өөрчлөлтийн талаар баримталдаг хамгийн түгээмэл онол бол хүн ам зүйн шилжилтийн онол юм. Шилжилтийн онолын гол агуулга нь төрөлт, нас баралтын зөрүү буюу ердийн цэвэр өсөлтийн өөрчлөлтөөр хэмждэг. Хүн амын төрөлт, нас баралтын эрчимтэй бууралт, улс орнуудын нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн өөрчлөлттэй уялддаг. Энэ онолоор хүн амын төрөлт, нас баралт өндөр, өөрөөр хэлбэл тухайн улс орны эдийн засгийн үндсэн суурь нь хөдөө аж ахуй голлосон үеэс аж үйлдвэржсэн орчин үеийн эдийн засаг руу шилжих үеийн хүн амын хөгжлийн үеийг хамардаг. Шилжилтийн үед тухайн улс орны хүн амын насны бүтцэд өөрчлөлт гарч залуужих, идэрших, хөгшрөх хандлагатай болдог. Улс орон тус бүрийн хүн амын шилжилтийн эхлэх, дуусах, үргэлжлэх хугацаа нь тухайн орны хүн амын хөгжлийн хандлагаас хамааран янз бүр байх нь мэдээж билээ.

Монгол Улсын хүн амын шилжилтийг бид дараах байдлаар ангилж сэдэвчилсэн судалгаанд тусгав.

- Шилжилтийн нэгдүгээр үе. Энэ үеийн хүн амын хөгжлийн онцлог нь төрөлт, нас баралтын үзүүлэлтүүд аль аль нь өндөр, цэвэр өсөлт бага эсвэл огт өсөлтгүй байх үеийг хамардаг. Монгол Улсын хүн амын 1950-аад оны эхэн хүртэлх хугацааны төрөлт, нас баралтын үзүүлэлтүүд өндөр, цэвэр өсөлтийн хэмжээ бага байв.

ХҮСНЭГТ 1.2.2. ХҮН АМЫН ТӨРӨЛТ, НАС БАРАЛТ, ЦЭВЭР ӨСӨЛТИЙН ЕРӨНХИЙ КОЭФФИЦИЕНТ, 1935, 1940, 1950 ОН

Он	Ерөнхий коэффициент		
	Төрөлт	Нас баралт	Цэвэр өсөлт
1935	18.6	16.4	2.2
1940	25.8	21.5	4.3
1950	14.3	9.8	4.4

Эх үүсвэр: УСГ, "Монгол Улсын хүн ам хорьдугаар зуунд", 2003 он

- Шилжилтийн хоёрдугаар үе. Энэ үеийн хүн амын хөгжлийн онцлог нь төрөлт нэмэгдэж, нас баралт буурч, ердийн цэвэр өсөлт нэмэгдсэн үеийг хамардаг. Монгол Улсын хүн амын төрөлт 1950 –иад оны сүүлчээс эрс өсч, нас баралт бага зэрэг буурч тогтворжин, цэвэр өсөлт ихээхэн нэмэгдэж, 1990 он хүртэл үргэлжилсэн байна (зураг 1.2.5.).

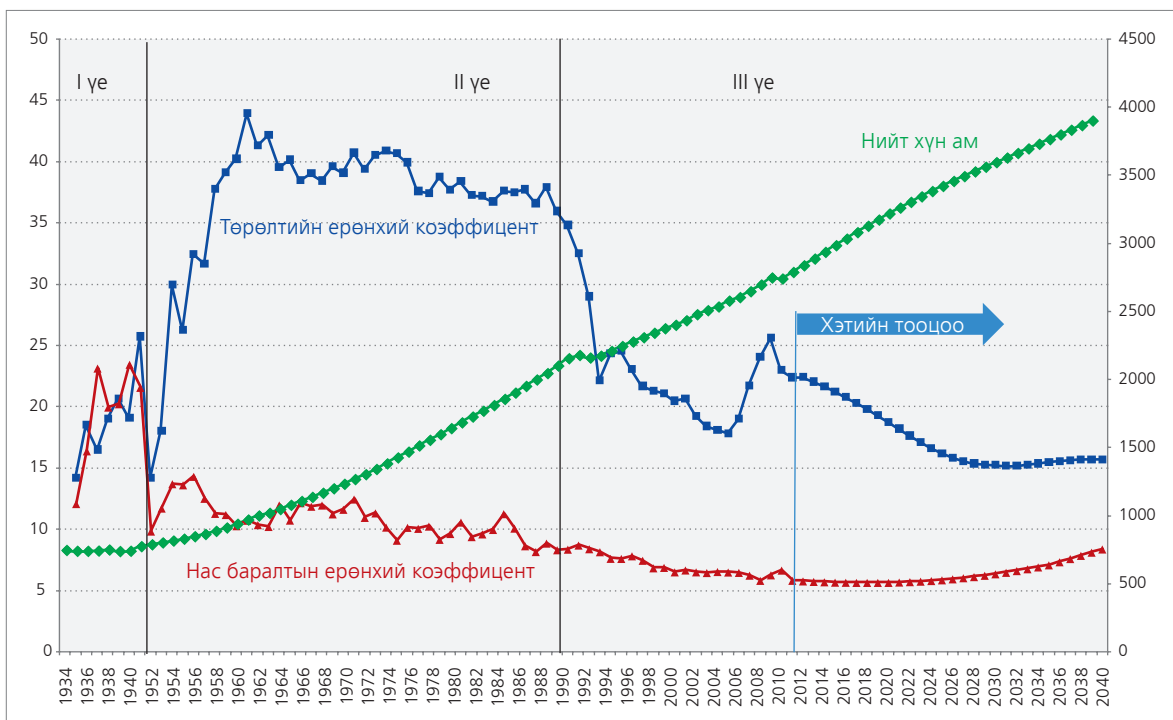
Монгол Улсын хүн амын шилжилтийн хоёрдугаар үе буюу хүн амын өсөлт эрчимжсэн үе 30 орчим жил үргэлжилсэн нь тус орны нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн үе шатны онцлогтой холбоотой байсныг бид дээр тэмдэглэсэн.

- Шилжилтийн гуравдугаар үе. Энэ үеийн хүн амын хөгжлийн онцлог бол төрөлтийн түвшин буурч, нас баралтын үзүүлэлтүүд харьцангуй тогтмол байж, хүн амын ердийн цэвэр өсөлт саарах үеийг хамардаг. Монгол Улсад энэ үе 1990-ээд оноос 2020–иод оны дунд үе хүртэл үргэлжлэхээр төсөөлөгдөж байна.

Энэ үед анзаарагдах нэг асуудал бол төр засгаас төрөлтийг дэмжих эрчимтэй бодлого явуулсан нөхцөлд төрөлтийн хэмжээ цөөн жилийн дотор бага зэрэг өсч болох цаашид удаан үргэлжлэх магадлал бага байдаг. Манай улсын хувьд төрсөн хүүхдэд мөнгөн урамшуулал олгож байсан 2007-2009 онуудад төрсөн хүүхдийн тоо нэлээд өссөнийг дурдаж болох юм (зураг 1.2.5.). Цаашид ийм арга хэмжээ давтагдахыг үгүйсгэх аргагүй ч уг арга хэмжээ нь хүн амын хөгжлийн шилжилтийн үеийг бүхэлд нь өөрчлөх боломжгүй юм.

- Шилжилтийн дөрөвдүгээр үе. Энэ үеийн хүн амын хөгжлийн онцлог бол төрөлт буурч, нас баралт өсөх хандлагатай болж, хүн амын цэвэр өсөлт 1-р үетэй адил маш бага эсвэл огт өсөлтгүй байх үеийг хамардаг. Монгол Улсын хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллогын дүнг үндэслэн тооцсон хэтийн тооцооноос үзэхэд 2030 оноос хүн амын шилжилтийн 4 дүгээр үед шилжих тооцоо гарч байна (зураг 1.2.5.).

ЗУРАГ 1.2.5. МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМ ЗҮЙН ШИЛЖИЛТ, 1934-2040 ОН

Эх үүсвэр: УСГ, “Монгол Улсын хүн ам хорьдугаар зуунд”, 2003 он

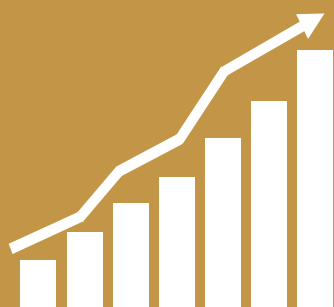
Хүн ам зүйн шилжилтийн үе болгонд хүн амын нас, хүйсийн бүтэц өөрчлөгдөж байдаг. Нас, хүйсийн бүтцийн өөрчлөлтийг гуравдугаар бүлэгт тодорхой тусгах болно.

Хүмүүнд төр эрхэм. Мөрд хүмүүн эрдэнэ

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ

ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН
МЭДЭЭЛЛИЙН ЧАНАРЫН ҮНЭЛГЭЭ

2.1. ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН БҮТЦИЙН ҮНЭЛГЭЭ

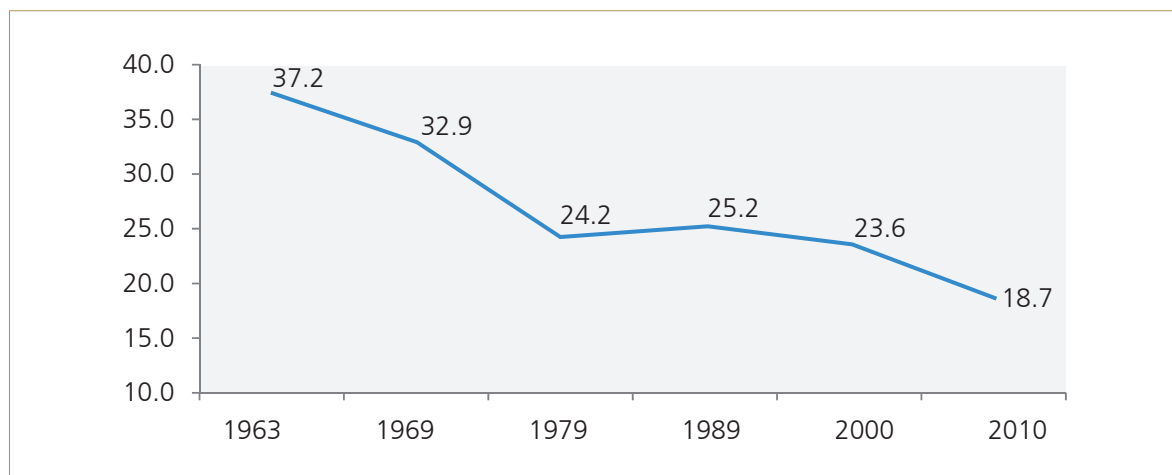
Хүн амын тооллогын дүнгээрх нас, хүйсээр ангилсан мэдээлэл нь тухайн улс орны уламжлалт ёс заншил, шашин шүтлэг зэргээс хамаарч, төрсөн он, сар, өдрөөс эхлэн тоолсон наснаас зөрүүтэй гаргах явдал байдаг. Тухайлбал, Монголын ард түмний уламжлалт аргаар насыг эхийн хэвлийд бүрэлдсэнээс хойш тоолох гэх мэт. Улс орнууд янз бүрээр тодорхой тоог эрхэмлэх явдал багагүй байдаг аж. Өөрөөр хэлбэл, тооллогын онд тухайн хүний насны сүүлчийн орон тэг эсвэл тавтай ойрхон тоогоор төгссөн нөхцөлд насныхаа сүүлчийн оронг тэг буюу тавруу шилжүүлэн хэлэх (нас эрхэмлэх) тохиолдол нэлээд байдаг. Гэхдээ нас эрхэмлэлт нь ямар хэмжээтэй байхаас хамаарч нас, хүйсийн бүтцийг залруулах эсэхийг шийддэг олон аргууд байдаг аж. Хэрэв нас, хүйсийн мэдээлэл тогтсон хэмжээнээс илүү алдаатай нөхцөлд уг алдааг хэтийн тооцоо, бусад судалгаа шинжилгээнд залруулан ашиглах нь хүн амын нас, хүйсийн бодит хандлагыг шинжлэн судлахад чухал ач холбогдолтой юм.

Монгол Улс хүн амын тооллогын нас, хүйсийн мэдээлэл хэр зэрэг алдаатай эсэхийг шалган тогтоосоор ирсэн билээ. Нас, хүйсийн бүтцийг шинжилж, залруулах шаардлагатай эсэхийг тодорхойлдог олон арга байдаг. Үүнээс орчин үед олон улсад түгээмэл хэрэглэж байгаа Myer's blended, Whipple болон Нэгдсэн Үндэсний байгууллагын (НҮБ) нас, хүйсийн индексийг (НХИ) сонгон судалгаандаа ашиглав.

НҮБ-ЫН НАС, ХҮЙСИЙН ИНДЕКС /AGE, SEX ACCURACY INDEX/

НҮБ-ын нас, хүйсийн индекс нас, хүйсийн мэдээллийн чанарыг хамтад нь шинжилдгээрээ давуу талтай. Уг индексээр тооцсон үзүүлэлт 20-оос бага бол алдаагүй, 20-иос 40-ийн хооронд бол алдаатай, 40-өөс их бол илүү их алдаатай гэж үздэг.

ЗУРАГ 2.1.1. НҮБ-ЫН НАС, ХҮЙСИЙН ИНДЕКС, 1963-2010 ОН

Манай улсын хүн амын 1963-2000 оны тооллогын дүнгээрх нас, хүйсийн мэдээлэл зохих хэмжээний алдаатай, судалгаа тооцоонд засварлан ашиглах шаардлагатай байсан бол 2010 оны тооллогын дүнгээрх нас, хүйсийн мэдээллийг засварлах шаардлагагүй гэдэг нь харагдаж байна.

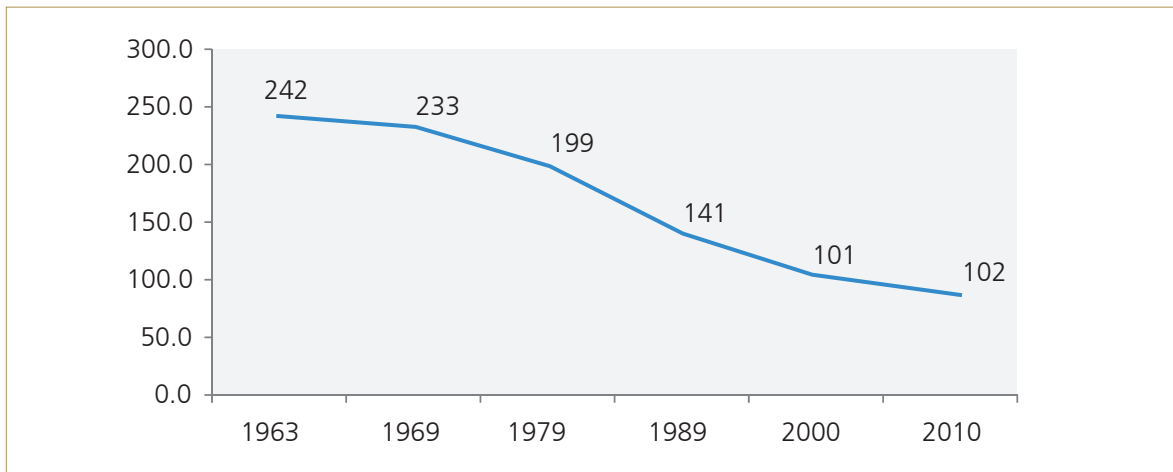
Өөрөөр хэлбэл, Монгол Улсын хүн амын 2010 оны тооллогын нас, хүйсийн мэдээллийн чанар сайн байгааг харуулж байна (зураг 2.1.1).

Дээрх аргаар нас, хүйсийн мэдээллийн алдаатай эсэхийг хамтад нь шинжилж байсан бол дараах аргаар зөвхөн нас эрхэмлэлт хэр зэрэг байгааг дангаар нь судалдаг.

ВИППЛИЙН ИНДЕКС (WHIPPLE INDEX)

Хүн амын тооллогын асуулгад хувь хүн насаа хэлэхдээ тодорхой тоог эрхэмлэдэг явдал багагүй байдгийг дээр тэмдэглэсэн. Випплийн индекс нь хүний насны сүүлчийн орон тэг эсвэл 5-аар төгссөн тоонд ойрхон байсан нөхцөлд тооллогоор насаа уг тоонд шилжүүлсэн эсэхийг (нас эрхэмлэх хандлага) тодорхойлдог. Энэ индексийн тооцоогоор үр дүн нь 100-тай ойр бол нас эрхэмлэлт байхгүй гэж үздэг.

ЗУРАГ 2.1.2. ВИППЛИЙН ИНДЕКС, 1963-2010 ОН

Випплийн индекс 2010 оны тооллогын дүнгээр 102 гарсан нь нас эрхэмлэлтийн алдаа бараг байхгүй болохыг харуулав.

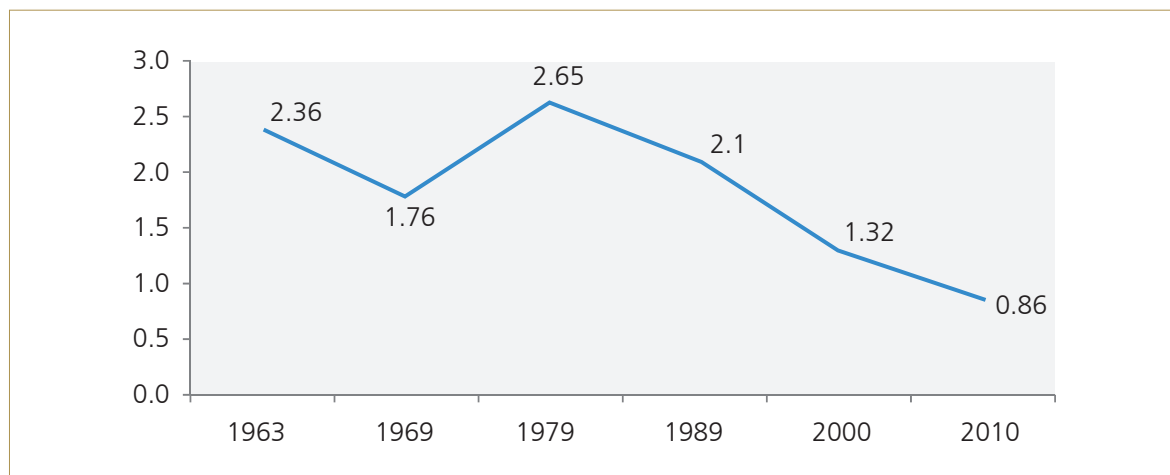
Манай улсын тооллогын дүнгүүдийн нас, хүйсийн мэдээлэлд дээрх 2 аргаар хийсэн шинжилгээний утга хоорондоо тохирч багаа нь сүүлчийн тооллогуудын нас, хүйсийн мэдээллийн чанар сайжирсаар ирснийг харуулж байна.

Бидний дээрх 2 аргаар нас, хүйсийн мэдээлэлд хийсэн шинжилгээ нь 10, түүнээс дээш насанд хамаарч байгаа юм. 10-аас доош насны хүмүүсийн нас, хүйсийн мэдээлэлд алдаа байгаа эсэхийг өөр аргаар шинжилдэг билээ.

МЭЕРИЙН ХОЛИМОГ ИНДЕКС (MYER'S BLENDED INDEX)

Мэерийн холимог индекс (МХИ) нь нас эрхэмлэх хандлага 0-9 цифрээр төгссөн насанд ажиглагдаж байгаа эсэхийг шинжилдгээрээ Випплийн индексээс давуу талтай юм.

ЗУРАГ 2.1.3. МЭЕРИЙН ХОЛИМОГ ИНДЕКС, 1963-2010 ОН

Мэерийн холимог индексийн үр дүн тэгээс хэр зэрэг зөрүүтэй байгаагаас хамаарч, нас эрхэмлэлт 10-аас дээш насанд байгаа эсэхийг тогтоодог аж. Уг индексийн тооцооны үр дүн тэгрүү ойртох тутам тодорхой тоог эрхэмлэх хандлага байхгүйг илэрхийлдэг. Монгол Улсын хүн амын тооллогуудын (10-аас дээш насны хүн амын нас, хүйсийн мэдээлэлд) Мэерийн холимог индексийн аргаар хийсэн шинжилгээний үр дүнгээс үзэхэд 1963 оны тооллогоор 2.4 байснаа 1979 онд 2.7 болж нэмэгдэн түүнээс хойших тооллогуудад буурсаар 2010 онд 0.9 гарсан нь 10-аас дээш насанд тодорхой тоог эрхэмлэх хандлага буурч байгааг харууллаа. Дээрх индексийн аргуудаар хийсэн шинжилгээний дүнгээс харахад тооллогоос тооллогын хооронд хүн амын нас, хүйсийн мэдээллийн чанар мэдэгдэхүйц сайжирчээ гэсэн дүгнэлт хийж болно.

2.2. ХҮН АМ НЭГ НАСНААС НӨГӨӨ НАСАНД ШИЛЖИН АМЬДРАХ МАГАДЛАЛЫН (РХ) ШИНЖИЛГЭЭ

Улсын хэмжээгээр үзвэл тодорхой насыг насалсан хүмүүсийн тоо байгалийн жам ёсоор (шилжих хөдөлгөөний нөлөөлөл байхгүй гэж тооцвол) жилээс жилд хорогдож дараагийн насанд шилжиж байх учиртай. Тухайлбал, 2009 онд 20 настай байсан хүмүүсийн тоо 21 насанд шилжихдээ тодорхой тоогоор буурч, дийлэнх хэсэг нь 21 насанд шилжинэ гэсэн ойлголт. Эдгээр үзүүлэлтүүдийг хүн ам зүйн шинжлэх ухаанд цогцоор нь насжилтын хүснэгтээр тооцож тодорхойлдог. Насжилтын хүснэгтэд дараа насанд шилжин амьдрах магадлалыг (Рх) гэж тэмдэглэдэг.

Тооллогын мэдээллийн чанарыг шалгах дараагийн арга бол хүн амын дараа насанд шилжин амьдрах магадлалын шинжилгээ (intercensal cohort analysis) юм.

АРАВ, ТҮҮНЭЭС ДЭЭШ НАСНЫ ХҮН АМЫН ДАРАА НАСАНД ШИЛЖИН АМЬДАРАХ МАГАДЛАЛ (РХ)- ЫН ШИНЖИЛГЭЭ

Энэ шинжилгээг хийхдээ 10, түүнээс дээш насны хүн амыг хамруулдаг. Учир нь 2000 онд 1 настай хүүхэд 2010 онд 10 настай байх бөгөөд 10 жилийн дараа хэд нь амьд байгаагаар харьцуулан тооцсон магадлал, мөн нэг насны бүлгээс дараагийн насанд шилжин амьдрах

магадлалыг, 2000, 2010 оны хүн амын нас баралтын дундаж тоогоор тооцсон насжилтын хүснэгтийн дараа насанд шилжин амьдрах магадлалтай зэрэгцүүлж тооцдог.

ХҮСНЭГТ 2.2.1. АРАВ, ТҮҮНЭЭС ДЭЭШ НАСНЫ ХҮН АМЫН ТООЛЛОГО ХООРОНДЫН БОЛОН ДАРАА НАСАНД ШИЛЖИН АМЬДРАХ МАГАДЛАЛЫН ШИНЖИЛГЭЭ, 2010 ОН

Нас		Шилжин амьдрах магадлал							
		Тооллого хоорондын тооны хувьд тооцсон		Хүн амын 2000-2010 оны нас баралтаар тооцсон насжилтын хүснэгт		Зөрүү /хувиар/		Хүйсийн харьцаа	
2000	2010	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Тооллого	Насжилтын хүснэгт
1	2	3	4	5	6	7 (3-5)/5*100	8 (4-6)/6*100	9	10
-	0-4	-	-	-	-	-	-	-	-
-	5-9	-	-	-	-	-	-	-	-
0-4	10-14	0.9645	0.9610	0.9897	0.9939	-2.5	-3.3	1	1
5-9	15-19	0.9047	0.8991	0.9925	0.9965	-8.8	-9.8	1.01	1
10-14	20-24	0.9258	0.9151	0.9892	0.9949	-6.4	-8	1.01	0.99
15-19	25-29	0.9337	0.9497	0.9847	0.9924	-5.2	-4.3	0.98	0.99
20-24	30-34	0.9488	0.9390	0.9813	0.9899	-3.3	-5.1	1.01	0.99
25-29	35-39	0.9338	0.9344	0.9766	0.9864	-4.4	-5.3	1	0.99
30-34	40-44	0.9546	0.9538	0.9669	0.9807	-1.3	-2.7	1	0.99
35-39	45-49	0.9131	0.9262	0.9496	0.9710	-3.8	-4.6	0.99	0.98
40-44	50-54	0.9264	0.9918	0.9206	0.9552	0.6	3.8	0.93	0.96
45-49	55-59	0.8230	0.9121	0.8758	0.9309	-6	-2	0.9	0.94
50-54	60-64	0.7978	0.9077	0.8098	0.8946	-1.5	1.5	0.88	0.91
55-59	65-69	0.6305	0.7354	0.7155	0.8403	-11.9	-12.5	0.86	0.85
60-64	70-74	0.6296	0.7554	0.6010	0.7618	4.8	-0.8	0.83	0.79
65-69	75-79	0.4538	0.5848	0.4768	0.6600	-4.8	-11.4	0.78	0.72
70-74	80-84	0.3717	0.5149	0.3493	0.5252	6.4	-2	0.72	0.67
75-79	85-89	0.2363	0.3370	0.3262	0.5485	-27.6	-38.6	0.7	0.59
80-84	90-94	0.1644	0.2286	-	-	-	-	-	-
85-89	95-99	0.0807	0.1350	-	-	-	-	-	-
90-94	100+	0.0414	0.0897	-	-	-	-	-	-

Тооллого хоорондын хүн амын тоог харьцуулан тооцсон магадлал (багана 3, 4), нас баралтын сүүлийн 10 жилийн дунджаар тооцсон насжилтын хүснэгтийн магадлал (багана 5, 6-р) баганын дүнтэй харгалзан аль болох бага зөрүүтэй байх тутамд тооллогын мэдээллийн чанар сайн байгааг харуулна.

АРАВ ХҮРТЭЛХ НАСНЫ ХҮН АМЫН ШИНЖИЛГЭЭ

Хүн амын тооллогоор 10 хүртэлх насны хүүхдийн тоо хэр зэрэг хамралттай байгааг тусгай аргаар тооцдог. Захиргааны статистикаар нялхасын эндэгдэл бүрэн бүртгэгдсэн эсэх нь зарим талаар эргэлзээтэй байдаг. Мөн насаа буруу хэлэх зэргээс үүдэн, хүүхдийн тооноос мэдээллийн чанарыг судлах нь хэтийн тооцоо хийхэд чухал ач холбогдолтой юм.

ХҮСНЭГТ 2.2.2. ТООЛЛОГО, ЗАХИРГААНЫ СТАТИСТИК МЭДЭЭЛЭЛ ХООРОНДЫН 10-ААС ДООШ НАСНЫ ХҮН АМЫН ТООНЫ ХАРЬЦУУЛСАН ШИНЖИЛГЭЭ, 2010 ОН

Төрсөн жил	Төрсөн хүүхдийн тоо	Төрсөн хүүхдийн тоо/засварласан/		Шилжин амьдрах магадлал	Тооцооны хүн ам	Тооллогын хүн ам		Зөрүү/Дотоодын ХА/		2010 оны нас	
		/12.25-1.10/	/1.10-12.25/			/Дотоодын/	/Нийт/	Тоогоор	Хувиар		Тоогоор
Эрэгтэй											
2010	32 299	27 786	32 678	0.9713	31 741	32 202	32 468	461	1.5	727	<1
2006-2009	35 015	30 122	119 668	0.9935	118 887	114 314	116 357	-4573	-3.8	-2530	1-4
2009	32 527	27 982	34 667								
2008	32 527	27 982	4 545								
2007	28 750	24 733	4 017								
2006	25 055	21 554	3 501								
2001-2005			118 843	0.9621	114 335	110 117	111 707	4218	3.7	2628	5-9
2005	23 002	19 788	3 214								
2004	23 219	19 975	3 244								
2003	23 092	19 865	3 227								
2002	24 112	20 743	3 369								
2001	25 162	21 646	3 516								
2000	24 832	21 362	3 470								
Эмэгтэй											
2010	30 971	26 644	31 415	0.9765	30 677	31 340	31 580	663	2.2	903	<1
2006-2009	34 152	29 380	115 663	0.9945	115 027	110 641	112 690	-4386	-3.8	-2337	1-4
2009	31 241	26 876	33 745								
2008	31 241	26 876	4 365								
2007	27 886	23 990	3 896								
2006	24 037	20 678	3 359								
2001-2005			114 789	0.9691	111 242	106 097	107 672	-5145	-4.6	-3570	5-9
2005	22 324	19 205	22 318								
2004	22 282	19 169	22 331								
2003	22 631	19 469	22 656								
2002	22 810	19 623	23 049								
2001	24 523	21 096	24 434								
2000	23 889	20 551	3 338								

Эх үүсвэр: Хүн амын ердийн хөдөлгөөний мэдээ, маягт ХА-1

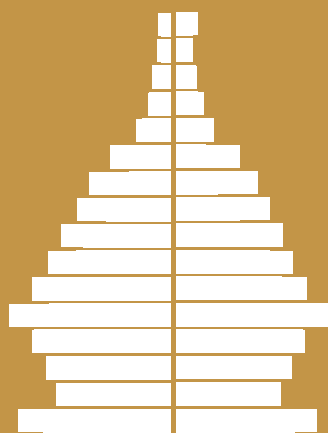
Тооцооноос үзэхэд 2010 оны тооллогоорх Монгол Улсын 1 хүртэлх насны хүүхдийн тоог, хүн амын 2000-2010 онд төрсөн хүүхдийн тоог (Ердийн хөдөлгөөний статистик мэдээгээр гарсан) насжилтийн хүснэгтийн дараа насанд шилжих амьдрах магадлал (Рх)-аар тооцож, дүнг тооллогын холбогдох насны бүлгийн хүн амын тоотой харьцуулбал, тооцоолсон насны бүлэг тус бүрд тооллогын тоо ердийн хөдөлгөөний мэдээний тоог үндэслэн тооцсон тооноос илүү байгаа нь тооллогын мэдээллийн чанар сайн байгааг харуулж байна.

Хүмүүнд төр эрхэм. Мөрд хүмүүн эрдэнэ

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ

ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН БҮТЭЦ

3.1. ХҮН АМЫН НАСНЫ БҮТЭЦ, ТҮҮНД ГАРСАН ӨӨРЧЛӨЛТ

Хүн ам, орон сууцны тооллогуудын хүн амын насны бүтцийн тоо мэдээллийн чанар байдлыг түрүүчийн бүлэгт харуулсан. Энэ бүлэгт Монгол Улсын хүн амын нас, хүйсийн бүтцийн өөрчлөлтийг тусгав.

Хүн ам, орон сууцны тооллогоор нас, хүйс гэсэн үзүүлэлтийг төрсөн огноо, тооллогын товтой харьцуулсан бүтэн насаар, эрэгтэй, эмэгтэй гэсэн үндсэн хоёр ангилалд багтааж, хүйсийн уламжлалт ойлголтоор тодорхойлон авч үзсээр ирсэн юм. (Зураг 3.1.1). Гэхдээ тооллогын зааварт хүний төрсөн огноо, насыг асуух асуулт сүүлчийн тооллогуудад нэлээд боловсронгуй болж, хүн насаа тооллогын асуулгад үнэн зөв хариулах боломжийг бүрдүүлж өгсөн нь тооллогын мэдээллийн чанарт эерэг нөлөөлсөн. Тухайлбал, хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллогын зааварт “ГУРАВДУГААР АСУУЛТ” .Та төрсөн он сар өдрөө хэлнэ үү? Тоолуулагчийн төрсөн он, сар, өдрийг хэлснээр нь бичнэ. Тэгэхдээ иргэний үнэмлэх, төрсний гэрчилгээ, гадаад паспорт, оршин суух үнэмлэх, бусад баримт бичигтэйгээ зөрүүлэхгүй байхыг сануулах хэрэгтэй. Тоолуулагч төрсөн, он, сар, өдрөө сайн мэдэхгүй тохиолдолд өөрийнх нь зөвшөөрснөөр иргэний үнэмлэх, төрсний гэрчилгээ, гадаад паспорт, оршин суух үнэмлэх, бусад баримт бичгийг үзэж болно”¹ гэж заажээ. Энд анхаарах асуудал бол олон улсын нийтлэг жишиг аргачлалын дагуу тооллогоор хүний төрсөн, он, сар, насыг зөвхөн хүний хэлснээр асуулгад бичдэг. Иймээс тооллогод хүний насны талаарх мэдээллийн чанарт зарим алдаа байж болдгийг өмнөх бүлэгт мөн тайлбарласан.

“ДӨРӨВДҮГЭЭР АСУУЛТ”. Та хэдэн натай вэ? (бүтэн насаар) Тоолуулагчийн насыг бүтэн насаар буюу төрсөн он, сар, өдрөөр нь гүйцэт тооцож тогтооно. Тухайн хүний бүтэн нас гүйцэхэд хэдэн хоног дутуу байлаа ч насыг дэвшүүлж болохгүй, нэг нас хүрээгүй бол “000” гэж бичнэ”²

ЗУРАГ 3.1.1. ХҮН АМ, ОРОН СУУЦНЫ 2010 ОНЫ УЛСЫН ТООЛЛОГЫН АСУУЛГЫН НАС, ХҮЙСИЙГ АСУУХ АСУУЛТЫН БҮДҮҮВЧ

2. ХҮЙС.					
Эрэгтэй.....	1				
Эмэгтэй.....	2				
3. ТА ТӨРСӨН ОН, САР, ӨДРӨӨ ХЭЛНЭ ҮҮ?					
Он:	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr> </table>				
Сар:	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr> </table>				
Өдөр:	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr> </table>				
4. ТА ХЭДЭН НАСТАЙ ВЭ?					
(бүтэн насаар)	<table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td><td style="width: 20px; height: 20px;"></td></tr> </table>				

Хүн амын насны бүтцийг судлах нь тухайн улсын хүн ам зүйн түүхэн замналыг харах, одоогийн үйл явцыг үнэлж дүгнэх, цаашдын чиг хандлагыг тодорхойлох бололцоо

¹ Хүн ам, орон сууцны 2010 оны улсын тооллогын асуулга, нэгтгэлийн маягыг нөхөх заавар, Улаанбаатар. 2009 он. 30 дугаар хуудас
² Дээрх зааврын 30 дугаар хуудас

олгодгоороо ихээхэн ач холбогдолтой юм. Ингэснээрээ хүн амын нас, хүйсийн бүтцийн өөрчлөлтийн чиг хандлагыг харгалзан улс орныхоо нийгэм, эдийн засгийн урт, богино хугацааны бодлого хөтөлбөр боловсруулах үндэслэл болдог. Судалгааны дараагийн хэсгүүдэд энэ талаар тухай бүр тайлбарлах болно.

Хүн амын төрөлт, нас баралтын түвшингээс хамааран тухайн улсын хүн амын насны бүтэц өөрчлөгдөж байдаг. Хүн амын хэдэн хувь нь хүүхэд залуучууд, идэр насныхан, эсвэл хөгшчүүд байгаагаас хамааран үе үеийн нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн хандлагад нөлөөлдөг. Тухайлбал, үйлдвэр уурхай, барилга, хөдөө аж ахуйн зэрэг салбарт ажиллах хүн хүчний нөөц хэр зэрэг байх, сургууль, эмнэлэг, үйчилгээний байгууллагын хүчин чадал байршил ямар байх зэрэг нь хүн амын насны бүтцээс хамаарч зохицуулагддаг билээ. Нөгөө талаар хүн амын төрөлт, нас баралт, шилжих хөдөлгөөний чиг хандлага ч насны бүтцээс хамааралтай байдаг. Тухайлбал, хүн амын насны бүтэц идэрших хандлагатай болоход (хүн амд хөдөлмөрийн насны хүний эзлэх хувь нэмэгдэх үйл явц) цаашид хөдөлмөрийн насны эрэгтэй, эмэгтэй хүний онцлогийг харгалзан ямар төрлийн ажлын байрыг илүү хэрэгцээтэй болохыг тохируулах шаардлага гарна.

Бид энэ удаагийн нас, хүйсийн судалгаанд одоогоос 50 жилийн өмнөөс буюу 1963 оноос Монгол Улсын хүн амын нас, хүйсийн бүтэц хэрхэн өөрчлөгдсөнийг товч судлахыг хичээлээ. Эхний үе нь Монгол Улсын хүн амын өсөлт эрчимтэй нэмэгдэж эхэлсэн, цаашдаа аажим буурсан түүхэн цаг үетэй холбогдож байгаа. Энэ нь тус улсын хүн амын насны бүтэц ид залуужиж байсан үеийг хамаарна. Олон улсад хүн амын насны бүтцийг судалдаг түгээмэл бүлэглэлт болох залуу нас (0-14), хөдөлмөрийн нас (15-64), хөгшин нас (65, түүнээс дээших)-аар авч үзлээ.

Уг судалгаанд 2010-2040 он хүртэлх хүн амын нас, хүйсийн бүтэц хэрхэн өөрчлөгдөхийг арван жилийн динамикаар авсан. Үүнд ашиглаж байгаа 2010-2040 он хүрэлх тоо нь хүн амын хэтийн тооцооны "1Б" хувилбар буюу дундаж хувилбарын тооцоо юм.

ХҮСНЭГТ 3.1.1. ХҮН АМЫН НАСНЫ БҮТЭЦ, ХУВИАР, 1963, 1969, 1979, 1989 ОН

Насны бүлэг	1963	1969	1979	1989
0-4	16.8	16.6	16.5	15.9
5-9	13.7	16.2	14.7	13.5
10-14	8.6	11.6	13.0	12.5
0-14	39.0	44.4	44.3	41.9
15-19	7.0	7.6	11.5	10.8
20-24	7.1	5.7	8.1	9.6
25-29	6.9	6.3	5.8	8.8
30-34	6.3	5.6	4.8	6.6
35-39	5.6	5.5	4.8	4.5
40-44	4.7	4.2	4.1	3.4
45-49	5.1	4.2	3.7	3.3
50-54	4.3	3.7	2.9	2.7
55-59	4.1	3.7	2.7	2.5
60-64	3.5	3.1	2.3	1.8
15-64	54.7	49.6	50.7	54.1
65-69	2.7	2.7	2.1	1.5
70-74	2.0	1.6	1.4	1.1
75+	1.6	1.6	1.5	1.4
65+	6.3	6.0	5.0	4.0

Монгол Улсын хүн амын төрөлт 1950-иад оны сүүлчээс эрчимжсэн нь 1963 оны тооллогын дүнгээрх нийт хүн амд 0-14 насны хүн амын эзлэх хувь 39.0 болж, тус улс залуу насны бүтэцтэй болсон. Түүнээс хойш 6 жилийн дараа энэ үзүүлэлт 5.4 пунктээр нэмэгдэж, 44.4 хувь болсон нь Монгол Улсын түүхэн дэх хүүхдийн эзлэх хувийн жингийн оргил үе юм. Нөгөө талдаа 65, түүнээс дээш насныхны нийт хүн амд эзлэх хувь 1963 онд 6.3 хувь байсан бол энэ үзүүлэлт улам буурсаар 23 жилийн дараа 4.0 хувь болжээ. Харин хөдөлмөрийн нас буюу 15-64 насныхны нийт хүн амд эзлэх хувь хөдөлмөрийн насанд нэмэгдэн орох 15 насныхны тоо, хөдөлмөрийн наснаас гарах 65-аас дээш насныхны харьцаанаас хамаарч нэлээд хэлбэлзэлтэй байна (хүснэгт 3.1.1.).

Хүн амын төрөлтийн түвшин буурсан 1990-ээд оноос хойших үе болон цаашдаа хүн амын насны бүтэц хэтийн тооцооны дунд хувилбараар хэрхэн өөрчлөгдөхийг (хүснэгт 3.1.2.)-д харуулав.

ХҮСНЭГТ 3.1.2. ХҮН АМЫН НАСНЫ БҮТЭЦ, ХУВИАР, 2000,2010, 2020,2040 ОН

Насны бүлэг	2000	2010	2020 ²	2040 ²
0-4	10.4	10.6	9.4	7.6
5-9	12.0	8.0	9.5	7.0
10-14	13.4	8.7	9.2	6.8
0-14	35.8	27.3	28.1	21.4
15-19	11.1	9.7	6.8	7.1
20-24	9.9	11.3	7.3	7.5
25-29	9.1	9.8	7.9	7.4
30-34	7.9	8.7	9.3	7.2
35-39	7.3	7.8	8.2	5.6
40-44	5.4	6.8	7.3	6.2
45-49	3.5	5.9	6.6	6.8
50-54	2.4	4.5	5.7	7.6
55-59	2.4	2.6	4.8	6.4
60-64	1.8	1.8	3.5	5.4
15-64	60.8	69	67.4	67.2
65-69	1.5	1.4	1.9	4.3
70-74	0.9	1.1	1.2	3.2
75+	1.1	1.2	1.5	3.8
65+	3.5	3.7	4.5	11.4

Хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллогын дүнгээр нийт хүн амд 0-14 насныхны эзлэх хувийн жин өнгөрсөн тооллогын үеийнхээс 8.5 пунктээр буурсан байна. Харин хөдөлмөрийн насны хүн ам өмнөх тооллогын түвшнээс 8.2 пунктээр нэмэгдэж, 69.0 хувь болжээ. Энэ нь 1960-аад оны сүүлч 1970-аад онд төрсөн хүүхдүүд өнгөрсөн хугацаанд хөдөлмөрийн насанд шилжиж байгаагаас хамаарч байна. Түүнчлэн, хөдөлмөрийн насны хүн амын үргэлжлэх хугацаа бараг 50 жил байгаа тул манай орны нийт хүн амд хөдөлмөрийн насныхны эзлэх хувь 2040 он хүртэл төдийлөн их буурахгүй юм. Учир нь манай улсын хүн амын төрөлт өндөр байсан 1970-1980-аад онд төрсөн хүмүүс 2020-2030 он хүртэл хөдөлмөрийн насанд байх боломжтой. Нийт хүн амд хөдөлмөрийн насныхны

² Монгол Улсын хүн амын 2010-2040 оны хэтийн тооцооны "16" хувилбар

эзлэх хувь өндөр байх үеийг “Хүн ам зүйн цонх” гэдэг. Энэ үед улс орны нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд хүн ам зүйн хүчин зүйл эергээр нөлөөлдөг. Хүн ам зүйн цонх үед хүүхэд, залуучуудын боловсролын түвшинг дээшлүүлэх, мэргэжилтэй боловсон хүчнийг бэлтгэх урт удаан хугацааны бодлого хөтөлбөрийг боловсруулж хэрэгжүүлэн, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлж, ажлын байрыг нэмэгдүүлсэн нөхцөлд ажиллах хүчний нөөц хүрэлцэхүйц байх нөхцөл бүрэлдсэн гэж ойлгож болох юм.

АЙМАГ, НИЙСЛЭЛИЙН ХҮН АМЫН НАСНЫ БҮТЭЦ, ТҮҮНД ГАРСАН ӨӨРЧЛӨЛТ

Хүн амын төрөлтийн түвшин 1950-иад оны сүүлчээр нэмэгдэж, нас баралтын түвшин буурч, ердийн цэвэр өсөлт бүх аймаг, нийслэлд нэмэгдэж байсан хэдий ч тухайн аймгийн хүн амын тоо, угсаатны бүрэлдэхүүн, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хот, хөдөөгийн хүн амын харьцаа зэргээс хамаарч, хүн амын төрөлтийн түвшин болон хүн амын өсөлт ялгаатай байсан. Тиймээс хүн амын насны бүтэц ч харилцан адилгүй юм.

Аймаг, нийслэлийн хүн амын насны бүтцийн өөрчлөлтийг хүн амын төрөлт, өсөлтийн ялгаатай байдалтай уялдуулан он, үеүдээр авч үзэв.

ХҮСНЭГТ 3.1.3. ХҮН АМЫН НАСНЫ БҮТЭЦ, АЙМАГ, НИЙСЛЭЛ, ХУВИАР, 1963, 1969 ОН

Аймаг, нийслэл	1963 он			1969 он		
	0-14	15-64	65+	0-14	15-64	65+
Архангай	42.1	51.9	6.0	46.5	47.4	6.1
Баян-Өлгий	47.8	47.3	4.9	51.4	43.6	5.0
Баянхонгор	39.5	54.1	6.4	44.3	49.3	6.4
Булган	39.8	53.4	6.8	45.5	47.8	6.7
Говь-Алтай	42.9	52.1	5.0	47.8	47.2	4.9
Дорноговь	35.2	56.3	8.5	41.4	50.6	8.0
Дорнод	34.6	56.7	8.7	39.9	52.3	7.8
Дундговь	35.9	54.1	10.0	41.7	48.6	9.7
Завхан	41.7	52.8	5.6	46.4	48.2	5.4
Өвөрхангай	39.2	53.1	7.7	45.1	47.9	7.0
Өмнөговь	35.1	55.0	9.9	41.6	49.5	8.8
Сүхбаатар	39.9	51.8	8.3	45.2	46.9	7.9
Сэлэнгэ	36.2	58.2	5.6	43.9	50.4	5.7
Төв	36.6	54.3	9.1	42.9	48.8	8.3
Увс	43.1	53.2	3.7	48.7	47.6	3.6
Ховд	44.1	51.8	4.2	48.2	47.8	4.0
Хөвсгөл	39.9	54.3	5.8	45.8	48.4	5.8
Хэнтий	34.4	54.9	10.7	40.6	49.3	10.1
Дархан-Уул	0.0	0.0	0.0	39.5	57.9	2.5
Улаанбаатар	36.1	59.2	4.8	41.8	53.5	4.7
Орхон	-	-	-	-	-	-
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-
Улсын дундаж	39.0	54.7	6.3	44.4	49.6	6.0

Улсын дунджаар нийт хүн амд 0-14 насны хүүхдийн эзлэх хувь 1963 онд 39.0 байсан үед уг үзүүлэлтээр улсын дунджаас өндөр аймаг 11 байсны дотор Баян-Өлгий 47.8 хувь, Ховд

44.1 хувь, Увс 43.1 хувь, Архангай 42.1 хувь, Завхан 41.7 хувь байв. Харин энэ үзүүлэлтийн улсын дундаж 1969 онд 1963 оныхоос 5.4 пунктээр нэмэгдсэн үед улсын дунджаас өндөр аймаг нэгээр багасч, 10 болсон байгаа нь аймгуудын хүн ам жигдхэн залуужсан үе байсныг харуулж байна.

Жаран тав, түүнээс дээш насны хүн амын нийт хүн амд эзлэх хувь 1963 онд улсын дундаж 6.3 хувь байхад энэ үзүүлэлтээс өндөр аймаг 10 байсны дотор Хэнтий 10.7 хувь, Дундговь 10.0 хувь, Өмнөговь 9.9 хувь, Төв 9.1 хувь байсан нь улсын дунджаас маш их өндөр байжээ. Энэ үзүүлэлт 1969 онд 6 жилийн өмнөхөөс 0.3 пунктээр буурсан үед улсын дунджаас өндөр байсан аймгууд хэвээрээ хадгалагдсан нь эдгээр аймгийн хүн амын насжилт бусад аймгуудаас илүү байсныг харуулж байна.

Хүн амын төрөлт аажмаар буурч, нас баралтын түвшин тогтвортой байсан боловч нялхасын нас баралт харьцангуй өндөр байсан үеийн хүн амын насны бүтцийг (хүснэгт 3.1.4.)-д үзүүлэв.

ХҮСНЭГТ 3.1.4. ХҮН АМЫН НАСНЫ БҮТЭЦ, АЙМАГ, НИЙСЛЭЛ, ХУВИАР, 1979-1989 ОН

Аймаг, нийслэл	1979 он			1989 он		
	0-14	15-64	65+	0-14	15-64	65+
Архангай	46.2	48.0	5.7	43.4	52.1	4.5
Баян-Өлгий	50.4	45.3	4.3	47.5	48.8	3.7
Баянхонгор	46.7	47.6	5.7	45.4	50.0	4.6
Булган	45.9	48.2	5.9	42.8	52.6	4.5
Говь-Алтай	48.1	47.8	4.1	44.8	51.5	3.8
Дорноговь	43.9	50.0	6.0	43.0	52.4	4.6
Дорнод	41.9	52.2	5.9	43.3	52.7	4.1
Дундговь	44.2	47.0	8.8	44.3	49.3	6.4
Завхан	47.6	47.6	4.9	44.0	51.9	4.1
Өвөрхангай	46.8	47.1	6.1	44.4	50.9	4.7
Өмнөговь	44.2	47.5	8.3	43.6	50.0	6.4
Сүхбаатар	46.2	48.0	5.8	45.4	50.1	4.6
Сэлэнгэ	44.3	51.8	3.8	43.2	53.9	2.9
Төв	44.6	48.9	6.5	43.2	51.9	4.9
Увс	48.7	47.8	3.5	45.5	51.2	3.4
Ховд	48.2	47.8	3.9	46.3	50.1	3.6
Хөвсгөл	46.1	48.2	5.7	42.9	52.3	4.8
Хэнтий	42.8	49.5	7.7	42.9	52.0	5.2
Дархан-Уул	40.8	56.8	2.4	38.7	59.0	2.3
Улаанбаатар	39.9	56.0	4.0	36.6	59.7	3.7
Орхон	39.2	59.4	1.4	40.9	57.3	1.8
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-
Улсын дундаж	44.3	50.7	5.0	41.9	54.1	4.0

Хүн амын насны бүтэц 1979 онд өмнөх 10 жилийнхээс ялгагдах онцлог нь төрөлт харьцангуй өндөр хэвээр байсан боловч 1960-аад онд төрсөн хүүхдүүд нас дэвшиж, хөдөлмөрийн насанд шилжсэн тул хөдөлмөрийн насныхны нийт хүн амд эзлэх хувь 1.1 пунктээр өсч, энэ нь 65, түүнээс дээш насныхны эзлэх хувь 1.0 пунктээр буурахад нөлөөлжээ.

Нийт хүн амд хүүхдүүдийн эзлэх хувь 1989 онд өмнөх 10 жилийнхээсээ 2.4 пунктээр буурсан нь 1970-аад оны сүүлчээс төрөлт буурч ирсний нөлөө юм.

Харин төрөлт өндөр байсан үеийн хүүхдүүд хөдөлмөрийн насанд шилжиж, нийт хүн амд хөдөлмөрийн насныхны эзлэх хувь 3.4 пунктээр өсөв. Хүүхдийн эзлэх хувь улсын дунджаас өндөр байсан болон хөгшчүүдийн эзлэх хувь өндөр байгаа аймгуудын насны бүтцэд 1963-1989 онуудад онцын өөрчлөлт гарсангүй. Гэвч дээрх үед анхаарах онцлогууд байсан. Тухайлбал, Улаанбаатар хотод олон үйлдвэр, аж ахуйн газрууд байгуулагдаж, тэнд ажиллах мэргэжилтэй ажиллагсад олноор суурьших болсны дээр, бүх их, дээд сургууль зөвхөн нийслэлд төвлөрч байсан зэргээс хамаарч, нийслэлрүү шилжих хөдөлгөөн харьцангуй өндөр байсан. Мөн Орхон (хуучин нэрээр Эрдэнэт хот) аймагт уулын баяжуулах эрдэнэт үйлдвэр, Дархан-Уул (хуучин нэрээр Дархан хот) аймагт тухайн үед шинээр олон үйлдвэр, аж ахуйн газрууд байгуулагдаж, тэнд хөдөлмөрийн насны хүн ам шилжин суурьшиж байсан учир дээрх аймгуудын нийт хүн амд хөдөлмөрийн насныхны эзлэх хувь улсын дунджаас ямагт өндөр байсан (Хүснэгт 3.1.3-4).

Монгол Улс зах зээлийн эдийн засгийн харилцаанд шилжиж хүн амын төрөлт, нас баралт, шилжих хөдлөгөөний нөлөө өмнөх 30 жилийнхээс эрс ялгаатай болсон. Үүний дотор манай улсын түүхэнд шилжих хөдөлгөөн багагүй өрнөсөн үеийн аймаг, нийслэлийн хүн амын насны бүтцийн талаар доор товч оруулав.

ХҮСНЭГТ 3.1.5. ХҮН АМЫН НАСНЫ БҮТЭЦ, АЙМАГ, НИЙСЛЭЛ, ХУВИАР, 2000, 2010 ОН

Аймаг, нийслэл	2000 он			2010 он		
	0-14	15-64	65+	0-14	15-64	65+
Архангай	39.2	57.2	3.5	31.4	64.5	4.0
Баян-Өлгий	43.3	53.4	3.3	37.0	59.5	3.5
Баянхонгор	40.6	56.1	3.3	31.9	64.2	3.9
Булган	36.8	59.3	3.9	29.6	65.9	4.5
Говь-Алтай	38.2	58.8	3.0	31.6	64.7	3.7
Дорноговь	36.2	60.3	3.5	29.6	67.2	3.3
Дорнод	37.2	59.1	3.7	28.9	67.2	3.9
Дундговь	38.7	56.2	5.2	31.4	63.3	5.3
Завхан	37.1	59.3	3.5	32.2	63.4	4.5
Өвөрхангай	38.8	57.5	3.8	31.9	63.7	4.4
Өмнөговь	38.3	56.8	4.9	25.7	70.4	3.9
Сүхбаатар	38.1	58.2	3.7	29.4	66.8	3.8
Сэлэнгэ	37.4	59.8	2.8	29.2	67.1	3.6
Төв	36.2	59.6	4.2	28.8	66.4	4.7
Увс	41.9	55.2	2.9	35.6	61.0	3.5
Ховд	41.4	55.4	3.2	34.5	62.0	3.6
Хөвсгөл	38.3	58.1	3.6	31.1	65.0	4.0
Хэнтий	37.9	57.8	4.3	31.2	64.7	4.1
Дархан-Уул	34.6	62.8	2.6	26.5	69.6	3.9
Улаанбаатар	30.1	66.6	3.3	24.5	71.8	3.7
Орхон	36.5	61.0	2.5	27.1	69.2	3.7
Говьсүмбэр	37.7	58.9	3.5	30.5	65.6	3.9
Улсын дундаж	35.8	60.8	3.5	28.0	68.1	3.8

Нийт хүн амд 0-14 насны хүүхдийн эзлэх хувь 2000 онд улсын дунджаар 35.8 хувь байж, өмнөх 10 жилийнхээсээ 6.1 пунктээр буурсан нь 1990-ээд оноос хойших төрөлтийн бууралттай холбоотой. Гэхдээ хөдөлмөрийн насны хүн амын хувь 6.7 пунктээр нэмэгдсэн нь 1980-аад онд төрөгчид хөдөлмөрийн насанд шилжсэнээс хамаарсан.

Хүн амын насны бүтэц 2010 онд өмнөх жилүүдээс арай онцлогтой болов. Тухайлбал, нийт хүн амд хүүхдийн эзлэх хувь өмнөх тооллогын үеийнхээс 7.8 пунктээр буурч, хөдөлмөрийн насны хүн амын хувь өмнөх тооллогын үеийнхээс 7.3 пунктээр өсч, харин 65, түүнээс дээш насныхны хувь 0.2 пунктээр бага зэрэг буурч, 1990-ээс 2000 оны эхний жилүүдийн төрөлтийн бууралт, 1970-1980 онд төрөгчид хөдөлмөрийн насанд шилжсэн хэвээр байгаа зэрэг нь энэ үеийн онцлог юм.

Улсын хэмжээний насны бүтцийн энэ онцлог аймаг, нийслэлд шилжих хөдөлгөөний нөлөөгөөр арай өөр байгаа хэдий ч бас өмнөх жилүүдийн уламжлал хадгалагдаж байна. Тодруулбал, нийт хүн амд хүүхдийн эзлэх хувь улсын дунджаас нэлээд өндөр байгаа аймагт Баян-Өлгий, Увс, Ховд аймгууд орсон хэвээр байна. Гэтэл хөдөлмөрийн насныхан Нийслэл, Дархан-Уул, Орхон аймгуудад бусдаас өндөр хэвээр байгаагийн дээр Өмнөговь аймагт эрс нэмэгдсэн байна.

3.2. ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН БҮТЦИЙН ҮНДСЭН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД, ТҮҮНИЙ ӨӨРЧЛӨЛТ

Хүн амын нас, хүйсийн бүтцийг илэрхийлэх үндсэн үзүүлэлтүүдийг 1963-2040 онуудаар зэрэгцүүлэн үзүүлэв. (Хүснэгт 3.2.1)

- Хүн ам зүйн ачаалал. Хөдөлмөрийн насны 100 хүнд ногдох хүүхэд, хөгшдийн харьцаа
- Хөгшрөлтийн индекс. 0-15 насны хүүхэд, 65, түүнээс дээш настай хүн амын харьцаа
- Голч нас. Хүн амын тоог таллан хувааж байгаа зааг нас
- Асран хамгаалагчийн харьцаа. 50-64 насны 100 эмэгтэйд ногдох 80-аас дээш насныхны харьцаа

Хүн амын насны бүтцийн нийгэм, эдийн засгийн үр нөлөөг энгийн байдлаар хүн ам зүйн ачаалал гэсэн үзүүлэлтээр илэрхийлдэг. Энэ үзүүлэлтийн агуулга нь 100 “тэжээгч” (15-64) насны хөдөлмөрийн насны хүн амд ногдох “тэжээлгэгч” (0-14, 65-аас дээш) насны хүн амын тоогоор илэрхийлэгддэг.

ХҮСНЭГТ 3.2.1. ХҮН АМ ЗҮЙН АЧААЛАЛ, БУСАД ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД, 1963, 1969, 1979, 1989, 2000, 2010, 2020, 2040 ОН

Үзүүлэлтүүд	1963	1969	1979	1989	2000	2010	2020	2030	2040
Хүн ам зүйн ачаалал									
Нийт	82.8	101.7	97.1	84.9	64.6	45.0	48.4	46.2	48.8
0-14	71.3	89.6	87.3	77.4	58.9	39.6	41.7	34.6	31.9
65+	11.5	12.1	9.8	7.5	5.7	5.4	6.7	11.5	16.9
Хөгшрөлтийн индекс	16.1	13.5	11.2	9.7	9.7	13.6	16.1	33.2	53.0
Голч нас	22.8	18.7	17.5	18.8	21.6	25.8	29.9	33.2	34.5
“Асран халамжлагч”-ийн харьцаа	9.5	10.7	13.5	17.5	14.4	11.9	9.2	9.6	15.8

Тайлбар: ҮСГ. Монгол улсын хүн ам хорьдугаар зуунд, 2003 он

Монгол Улсын хүн амын 2010-2040 оны хэтийн тооцооны “15” хувилбараар авав.

Монгол Улсын хүн ам зүйн ачаалал 1969 онд оргил үедээ хүрч, хөдөлмөрийн насны нэг хүнд тэжээлэгч нэг хүн ногдож байсан нь асар өндөр үзүүлэлт юм. Амьдралд энэ үзүүлэлт тооцооноос нэлээд илүү байдаг. Тухайлбал, хөдөлмөрийн насанд байгаа үедээ 15-24 насныхан ихэнх нь боловсролоо ахиулах, мэргэжил эзэмшихээр суралцаж, тэжээлэгч байдаг. Мөн хөдөлмөрийн насанд байгаа боловч жирэмсэн, бага насны хүүхэд, өндөр настанг асран хамгаалагч, хөгжлийн бэрхшээлтэй, ажиллах чадваргүй, эсвэл ажилгүйчүүд гэх мэт тэжээлэгчдийн тоо өсдөг. Иймээс хүн ам зүйн бодит ачаалал буюу цалин орлоготой ажил эрхэлж буй 100 хүнд ногдох тэжээлэгчийн тоог тооцож, нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн тооцоо, судалгаанд ашигладаг билээ.

Монгол Улсын хүн ам 1979, 1989 оны хүн амын төрөлтийн түвшин өндөр байснаас шалтгаалан хүн ам зүйн ачаалал тэр дундаа хүүхдийн ачаалал өндөр байжээ. Харин 2010 онд хөдөлмөрийн насны хүн ам ихэнх хувийг эзэлж байгаа болохоор хүн ам зүйн ачаалал нилээд буурсан байна. Цаашид 2040 онд хүн ам зүйн нийт ачаалал 2010 он түвшинтэй ойролцоо байх боловч хөгшдийн ачаалал одоогийнхоос нэмэгдэх хандлагатай болох юм.

Хөгшрөлтийн индекс 1963 оноос хойш тасралтгүй буурч байснаа 2010 онд 2000 оныхоос 3.9 пунктээр өсч цаашид нэмэгдсээр 2040 онд 2010 оны түвшнээс 3.9 дахин нэмэгдэх тооцоо гарч байна. Голч нас төрөлтийн өөрчлөлтэй нягт уялддаг болохоор 1963 оноос буурч, 1989 оноос эргэн өсч, 2010 онд 25.8 болжээ. Энэ үзүүлэлт 2020 онд 2010 оны түвшнээс 4.1, 2040 онд 8.7 пунктээр нэмэгдэх хандлагатай байна.

“Асран халамжлагч”-ийн харьцааг ихэнх улс орнуудад 80-аас дээш насны хүн амыг тэдний охид болох 50-64 насныхан асрамжилдаг гэдэг утгаар ойлгож, тооцоонд ашигладаг. Монгол Улсад уг үзүүлэлт 100-н боломжит асран халамжлагчдад 80-аас дээш насны хөгшчүүд 1963 онд 9 ногдож байсан бол 2010 онд 12 болж, 1963 оны түвшнээс 3 хүнээр, 2040 онд 16 болж, 7 хүнээр нэмэгдэхээр байна. Уг үзүүлэлт нь зарим насжилт өндөртэй оронд 50, зарим тохиолдолд 100-тай ойролцоо байдаг.

Дээр дурдсанчлан хүн ам зүйн бодит ачааллыг өөрийн орны эрх зүйн нөхцөл байдалтай уялдуулан тооцов. Энэ нь судалгаа шинжилгээ, бодлого, хөтөлбөр боловсруулхад дөхөм болох юм.

“Хөдөлмөрийн тухай” Монгол Улсын хуулийн 8-р бүлгийн 109-р зүйлд “16 насанд хүрсэн хүн хөдөлмөрийн гэрээ байгуулах эрхтэй”⁴ гэж заасны дагуу хөдөлмөрийн насанд шилжихийг 16 насаар тооцож судалгаанд ашиглав. Мөн “Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай” Монгол Улсын хуулийн 2 бүлгийн 4-р зүйлд “Даатгуулагч нь нийтдээ 20-иос доошгүй жил тэтгэврийн даатгалын шимтгэл төлсөн бөгөөд 60 нас хүрсэн бол өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгон авах эрхтэй. Харин 20-иос доошгүй жил шимтгэл төлсөн бөгөөд 55 нас хүрсэн эмэгтэй өөрөө хүсвэл өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгон авч болно”⁵ гэж заасныг үндэслэн хөдөлмөрийн наснаас гарахыг эрэгтэй 60, эмэгтэй 55 насаар тооцов.

Уг тооцоогоор хүн ам зүйн ачаалал 2010 онд 56.6, үүний дотор хүүхдийнх 45.7, хөгшдийнх 10.8 байна. Хүүхдийн ачаалал 2040 онд 39.9 болж, 2010 оны түвшнээс 7.8 пунктээр буурахаар байгаа бол хөгшдийнх 35.1 болж, 23.5 пунктээр өсч, нийт ачаалал 75.0 болохоор байна.

⁴ “Хөдөлмөрийн тухай хууль”

⁵ “Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хууль”

ХҮСНЭГТ 3.2.2. ХӨДӨЛМӨРИЙН НАСААР ТООЦСОН ХҮН АМ ЗҮЙН АЧААЛАЛ, 1963-2040 ОН

Он	Хүн ам зүйн ачаалал			Хөгшрөлтийн индекс	Хүн амын эзлэх хувь		
	Нийт	Хүүхэд	Хөгшин		Залуу	Хөдөлмөрийн нас	Хөгшин
1963	110.4	85.1	25.3	29.8	40.4	47.5	12.0
1969	133.3	108.1	25.2	23.3	46.2	42.7	10.8
1979	127.6	105.1	22.5	21.4	46.8	44.5	10.0
1989	105.4	90.9	14.5	16.0	44.2	48.7	7.1
2000	80.7	69.1	11.6	16.7	38.2	55.3	6.4
2010	56.6	45.7	10.8	23.7	29.2	63.9	6.9
2020	66.9	49.3	17.5	35.5	29.6	59.9	10.5
2030	68.7	42.8	25.8	60.3	25.4	59.3	15.3
2040	75.0	39.9	35.1	87.9	22.8	57.2	20.0

Улсын хэмжээний хүн ам зүйн ачаалал 1969 онд оргил үедээ хүрч байсныг дээр тэмдэглэсэн. Энэ байдал аймаг, нийслэлд ч нэг адил байна (хүснэгт 3.2.2.). Гэхдээ энэ үед төрөлт өндөртэй Баян-Өлгий, Увс, Ховд аймгуудын хүн ам зүйн ачаалал улсын дунджаас өндөр байсан нь зүй ёсны асуудал юм.

ХҮСНЭГТ 3.2.3. ХҮН АМ ЗҮЙН АЧААЛАЛ, ХӨГШРӨЛТИЙН ИНДЕКС, АЙМАГ, НИЙСЛЭЛЭЭР, 1963, 1969 ОН

Аймаг, нийслэл	Хүн ам зүйн ачаалал 1963 он			Хөгшрөлтийн индекс	Хүн ам зүйн ачаалал 1969 он			Хөгшрөлтийн индекс
	Нийт	Хүүхэд	Хөгшид		Нийт	Хүүхэд	Хөгшид	
Архангай	92.8	81.1	11.6	14.3	110.9	98.0	12.9	13.2
Баян-Өлгий	111.3	100.9	10.4	10.3	129.3	117.9	11.4	9.6
Баянхонгор	84.9	73.0	11.9	16.3	102.9	89.9	13.0	14.5
Булган	87.2	74.5	12.8	17.1	109.3	95.2	14.0	14.7
Говь-Алтай	91.8	82.2	9.6	11.7	111.7	101.3	10.4	10.3
Дорноговь	77.5	62.4	15.1	24.1	97.7	81.7	15.9	19.4
Дорнод	76.2	60.9	15.3	28.0	91.2	76.3	14.9	23.4
Дундговь	84.9	66.3	18.6	28.0	105.7	85.7	20.0	23.4
Завхан	89.5	79.0	10.6	13.4	107.4	96.2	11.2	11.7
Өвөрхангай	88.3	73.7	14.5	19.7	108.9	94.2	14.7	15.6
Өмнөговь	81.8	63.8	18.1	28.3	101.8	84.1	17.8	21.1
Сүхбаатар	93.0	77.0	16.0	20.8	113.3	96.4	16.9	17.6
Сэлэнгэ	71.9	62.2	9.7	15.6	98.4	87.1	11.4	13.0
Төв	84.1	67.4	16.7	24.7	105.0	88.0	17.0	19.3
Увс	88.0	81.0	7.0	8.7	110.0	102.4	7.6	7.5
Ховд	93.2	85.2	8.0	9.4	109.1	100.7	8.4	8.3
Хөвсгөл	84.1	73.4	10.7	14.5	106.6	94.6	12.1	12.8
Хэнтий	82.3	62.7	19.5	31.2	102.8	82.4	20.5	24.8
Дархан-Уул	-	-	-	-	72.6	68.2	4.3	6.3
Улаанбаатар	69.0	60.9	8.1	13.2	86.9	78.1	8.7	11.1
Улсын дундаж	82.8	71.3	11.5	16.1	101.7	89.6	12.1	13.5

Хүн ам зүйн ачаалал улсын хэмжээнд 1969 оноос хойш багассан нь нэг талаар төрөлт буурсан, нөгөө талаар 1960-аад онд төрсөн хүүхдүүд хөдөлмөрийн насанд шилжсэнтэй холбоотой. Хүн амын шилжих хөдөлгөөн бага байсан тухайн үед улсын түвшний дээрх төлөв бүх аймагт ижил төстэй байна (хүснэгт 3.2.3). Гэхдээ томоохон хотуудын хүн ам зүйн ачаалал улсын дунджаас арай бага, Баян-Өлгий, Баянхонгор, Дундговь, Өмнөговь аймгуудынх нэлээд өндөр байжээ.

ХҮСНЭГТ 3.2.4. ХҮН АМ ЗҮЙН АЧААЛАЛ, ХӨГШРӨЛТИЙН ИНДЕКС, АЙМАГ, НИЙСЛЭЛЭЭР, 1979, 1989 ОН

Аймаг, нийслэл	Хүн ам зүйн ачаалал 1979 он			Хөгшрөлтийн индекс	Хүн ам зүйн ачаалал 1989 он			Хөгшрөлтийн индекс
	Нийт	Хүүхэд	Хөгшид		Нийт	Хүүхэд	Хөгшид	
Архангай	108.1	96.2	11.9	12.4	91.9	83.4	8.6	10.3
Баян-Өлгий	120.7	111.3	9.4	8.4	104.8	97.3	7.6	7.8
Баянхонгор	110.0	98.0	12.0	12.3	100.0	90.9	9.1	10.1
Булган	107.5	95.3	12.3	12.9	90.0	81.4	8.6	10.6
Говь-Алтай	109.3	100.7	8.6	8.6	94.3	87.0	7.3	8.4
Дорноговь	99.8	87.8	12.0	13.7	90.9	82.2	8.7	10.6
Дорнод	91.7	80.3	11.4	20.0	89.8	82.1	7.7	14.5
Дундговь	112.7	94.0	18.8	20.0	102.8	89.8	13.0	14.5
Завхан	110.2	100.0	10.2	10.2	92.7	84.8	8.0	9.4
Өвөрхангай	112.5	99.5	13.0	13.0	96.5	87.2	9.3	10.6
Өмнөговь	110.6	93.0	17.5	18.9	100.1	87.3	12.9	14.7
Сүхбаатар	108.4	96.2	12.2	12.6	99.7	90.6	9.2	10.1
Сэлэнгэ	92.9	85.5	7.4	8.7	85.5	80.1	5.4	6.7
Төв	104.4	91.2	13.2	14.5	92.6	83.3	9.4	11.3
Увс	109.0	101.8	7.2	7.1	95.5	88.9	6.6	7.4
Ховд	109.1	100.9	8.2	8.2	99.5	92.3	7.2	7.8
Хөвсгөл	107.4	95.6	11.7	12.3	91.2	82.0	9.2	11.2
Хэнтий	102.1	86.5	15.6	18.1	92.5	82.5	10.0	12.1
Дархан-Уул	76.0	71.7	4.3	6.0	69.4	65.6	3.8	5.8
Улаанбаатар	78.5	71.2	7.2	10.1	67.6	61.4	6.2	10.1
Орхон	68.4	66.0	2.3	3.5	74.6	71.4	3.2	4.5
Улсын дундаж	97.1	87.3	9.8	11.2	84.9	77.4	7.5	9.7

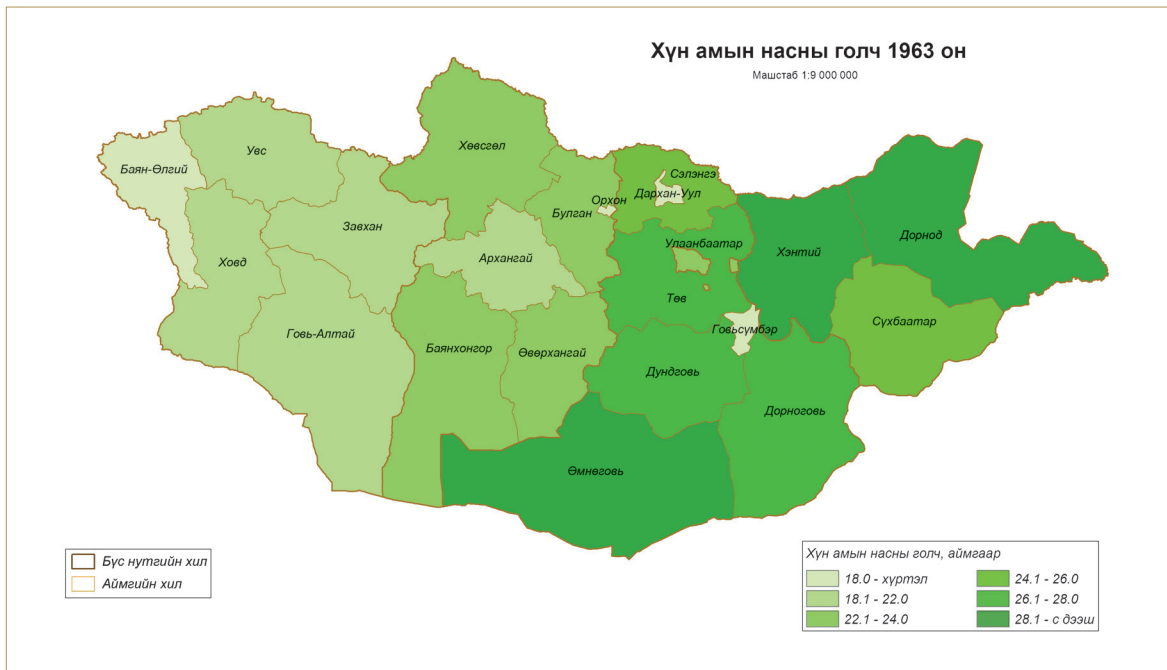
Монгол Улсын хүн амын хөгжилд өөрчлөлт гарч, төрөлт буурч, шилжих хөдөлгөөн нэмэгдсэн үеийн хүн ам зүйн ачааллыг аймаг, нийслэлээр тооцож үзэхэд зарим онцлогууд харагдаж байна. Шилжих хөдөлгөөн ихтэй, үүний дотор хөдөлмөрийн насны хүмүүс гол төлөв шилжин ирдэг Улаанбаатар хот, Орхон, Дархан-Уул аймгуудын хүн ам зүйн ачаалал 2010 онд улсын дунджаас бага байна. Үүний дотор Улаанбаатар хотод хүн ам зүйн ачаалал улсын дунджаас 2000 онд 14.4, 2010 онд 7.5 пунктээр бага байв.

ХҮСНЭГТ 3.2.5. ХҮН АМ ЗҮЙН АЧААЛАЛ, ХӨГШРӨЛТИЙН ИНДЕКС,
АЙМАГ, НИЙСЛЭЛЭЭР, 2000, 2010 ОН

Аймаг, нийслэл	Хүн ам зүйн ачаалал 2000 он			Хөгшрөлтийн индекс	Хүн ам зүйн ачаалал 2010 он			Хөгшрөлтийн индекс
	Нийт	Хүүхэд	Хөгшид		Нийт	Хүүхэд	Хөгшид	
Архангай	74.7	68.6	6.1	9.0	54.9	48.7	6.3	12.9
Баян-Өлгий	87.4	81.2	6.2	7.6	68.0	62.1	5.9	9.5
Баянхонгор	78.2	72.3	5.9	8.1	55.7	49.7	6.0	12.1
Булган	68.7	62.1	6.6	10.7	51.7	44.9	6.8	15.2
Говь-Алтай	70.1	64.9	5.2	8.0	54.6	48.9	5.7	11.7
Дорноговь	66.0	60.1	5.9	9.7	48.9	44.0	4.9	11.1
Дорнод	69.3	63.1	6.3	13.3	48.7	42.9	5.8	16.9
Дундговь	78.0	68.8	9.2	13.3	58.1	49.7	8.4	16.9
Завхан	68.5	62.6	5.9	9.5	57.8	50.8	7.1	13.9
Өвөрхангай	74.0	67.4	6.6	9.7	56.9	50.0	6.9	13.9
Өмнөговь	76.2	67.5	8.6	12.7	42.0	36.5	5.5	15.2
Сүхбаатар	71.9	65.5	6.4	9.8	49.8	44.0	5.7	13.0
Сэлэнгэ	67.2	62.6	4.6	7.4	49.0	43.5	5.4	12.5
Төв	67.7	60.7	7.0	11.5	50.6	43.4	7.1	16.5
Увс	81.3	76.0	5.2	6.9	64.0	58.3	5.7	9.8
Ховд	80.5	74.7	5.8	7.7	61.4	55.6	5.7	10.3
Хөвсгөл	72.1	65.9	6.3	9.5	53.9	47.8	6.1	12.7
Хэнтий	73.0	65.6	7.5	11.4	54.5	48.2	6.3	13.2
Дархан-Уул	59.2	55.0	4.2	7.6	43.6	38.1	5.6	14.6
Улаанбаатар	50.2	45.2	5.0	11.1	39.2	34.1	5.1	15.1
Орхон	63.9	59.8	4.1	6.8	44.4	39.1	5.3	13.5
Говьсүмбэр	69.9	64.0	5.9	9.2	52.4	46.4	5.9	12.8
Улсын дундаж	64.6	58.9	5.7	9.7	46.7	41.1	5.6	13.7

Хүн ам, орон сууцны 2010 оны улсын тооллогын дүнгээс үзвэл 15, түүнээс дээш насны хүн амын 43.6 хувь нь эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам юм. Энэ тоон дээр ажилгүйчүүдийг нэмбэл дээрх насны нийт хүн амын 52.2 хувь буюу 2 хүний нэг нь ажил эрхлэхгүй байгаа дүн гарсан. Энэ байдлыг бид хүн ам зүйн бодит ачааллаар тооцож үзэв. (Хүн ам зүйн бодит ачааллыг ажил эрхэлж байгаа хүний тоог 0-15 насны хүүхдийн тоо, ажил эрхэлдэггүй хүн амын тоог нийт цэвэр ажил эрхэлдэг хүн амд харьцуулан тооцов). Бидний тооцооноос үзэхэд 2000 онд ажил эрхэлж байгаа 100 хүнд тэжээлгэгч 199.9 ногдож байсан бол 2010 онд 201.8 болж, үндсэндээ өөрчлөлт орсонгүй. Энэ нь нь ажил эрхэлж байгаа нэг хүн өөрөөсөө гадна 2 хүнийг тэжээн тэтгэж байна гэсэн үзүүлэлт гарч байна. Энэ нь олон улсын аргачиллаар тооцсон хүн ам зүйн онолын тооцооноос даруй 4.3 дахин өндөр юм.

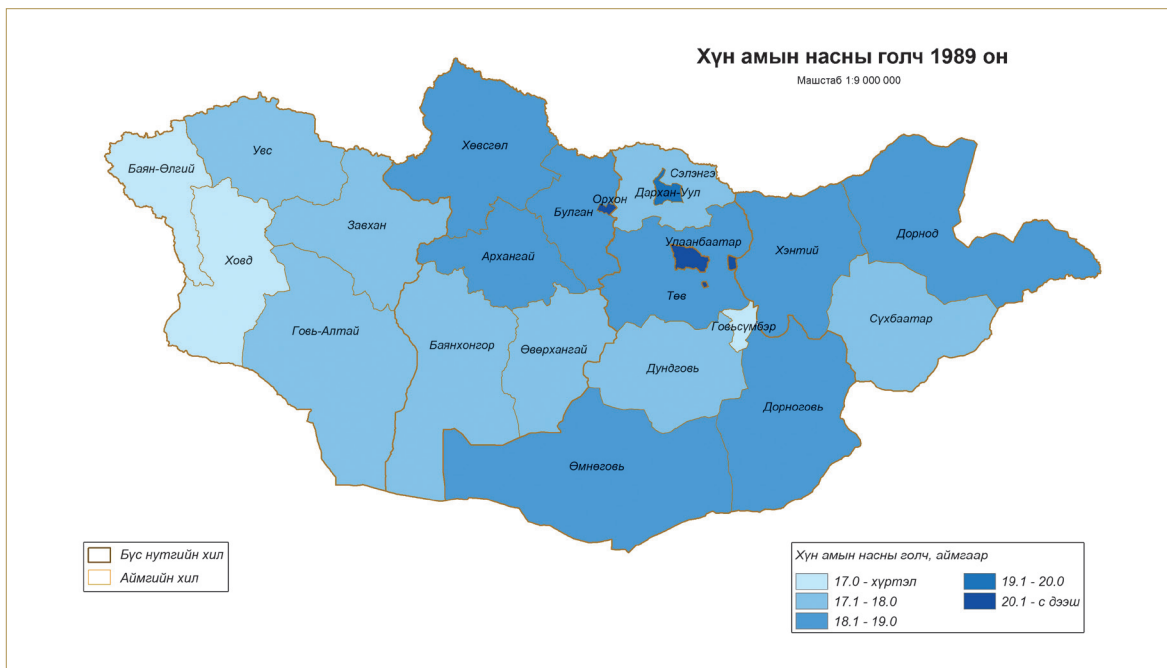
ЗУРАГ 3.2.1. АЙМАГ, НИЙСЛЭЛИЙН ХҮН АМЫН ГОЛЧ НАС,
1963¹, 1989², 2010 ОН

1 Тайлбар: Говьсүмбэр, Орхон, Дархан-Уул аймгууд байгуулагдаагүй байсан.

Хүн амын насны бүтцийн хувьд таллан хувааж байгаа тэр зааг насыг голч нас гэсэн ойлголтоор илэрхийлдгийг тэмдэглэсэн.

Зураг 3.2.1-ийн үргэлжлэл

2 Тайлбар: Говьсүмбэр аймаг байгуулагдаагүй байсан.

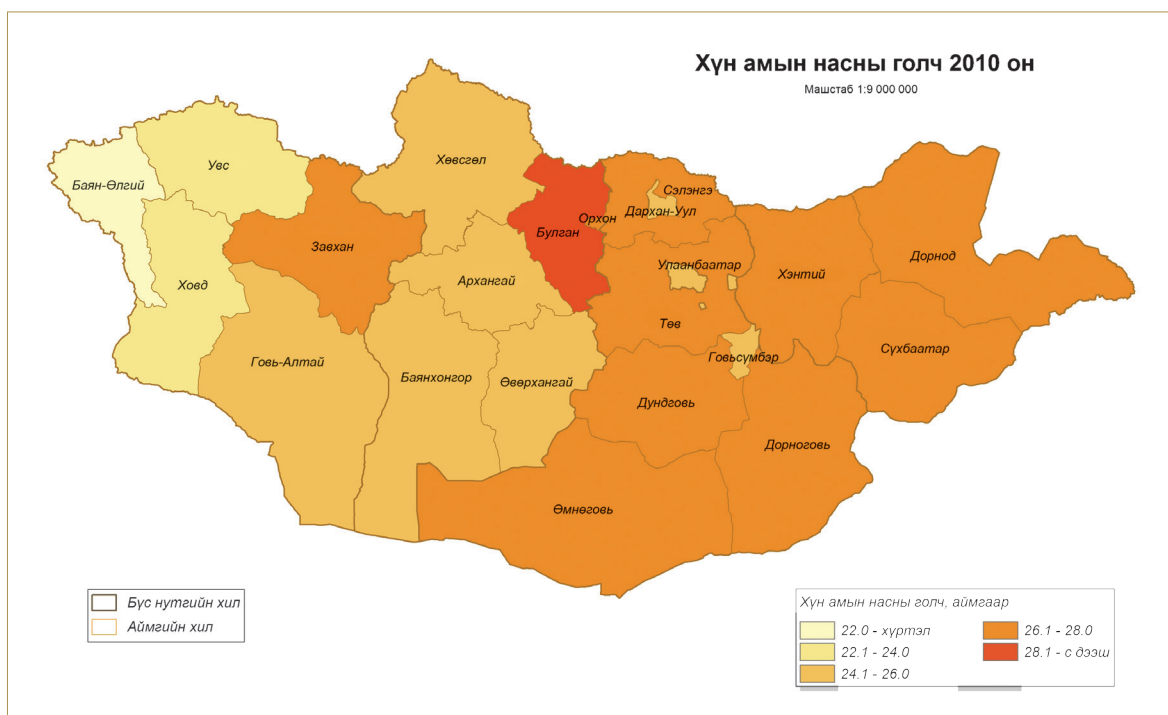
Голч нас 1963 онд улсын дунджаар 22.8 байсан нь хүн амын тэн хагас 22.8-аас доош, үлдсэн 50 хувь нь түүнээс дээш насныхан байсан гэсэн үг юм. Энэ үзүүлэлт 1963 онд улсын дунджаас Улаанбаатар хот, Баян-Өлгий аймагт бага байсан. Харин Өмнөговь, Дорнод, Сүхбаатар зэрэг аймгуудын голч нас арай өндөр байжээ.

Голч нас 1989 онд Баян-Өлгий, Ховд аймгуудад улсын дунджаас бага байсан бол, Зүүн аймгууд болон, Хөвсгөл, Булган, Архангай аймгуудад өндөр байв.

Монгол Улсын хүн амын голч насны улсын дундаж 1963 онд 22.8 байснаас 1989 онд 18.8 болж 4 насаар буурсан бол 2010 онд 25.8 болж 1963 оны түвшнээс 3 насаар нэмэгдсэн байна.

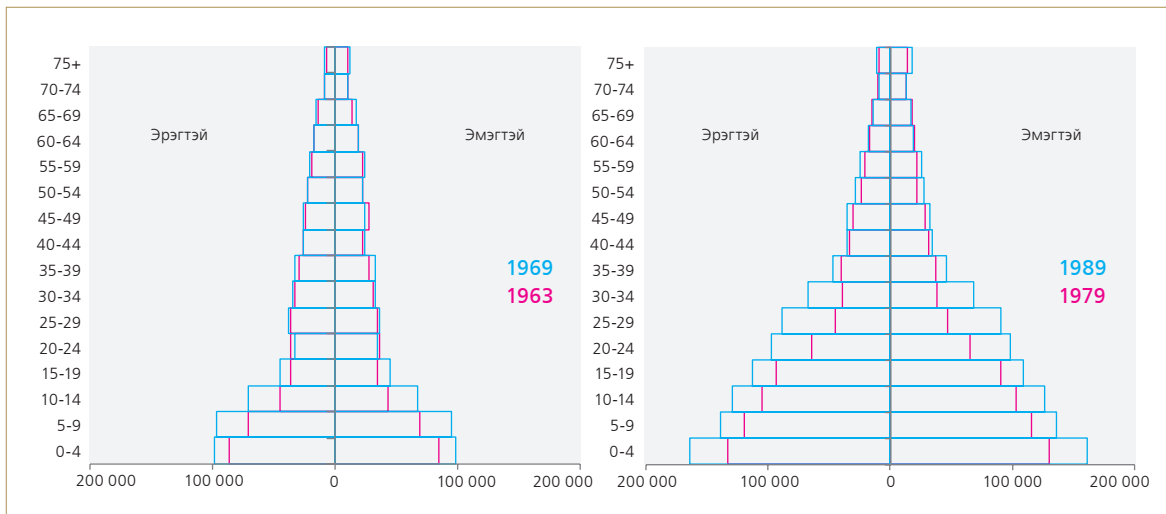
Голч нас 1989 оноос хойш тогтвортой нэмэгдэж байгаа нь төрөлтийн бууралттай холбоотой бөгөөд 2010 онд Баян-Өлгий, Ховд аймгуудын голч нас улсын дунджаас бүх онд ямагт бага байсаар байна. Энэ нь тус аймгуудад төрөлтийн түвшин өндөр байгаатай холбоотой. Ерөнхийдөө 2010 онд голч нас зүүн болон төвийн бүсийн аймгуудад өндөр байгаа ба Булган аймагт хамгийн өндөр 28.2 болсон байна.

Зураг 3.2.1-ийн үргэлжлэл

Хүн амын нас, хүйсийн байдлыг илэрхийлэх нэн ойлгомжтой, олон улсад түгээмэл хэрэглэдэг арга нь нас хүйсийн суварга билээ. Бид хүн амын төрөлт, өсөлт нэмэгдэж эхэлсэн үе болох 1963 оны тоологын дүнг, төрөлтийн тогтвортой өндөр түвшинд байсан 1969 оны тооллогын дүнтэй зэрэгцүүлсэн. Харин нөгөө талд нь ерөнхийдөө төрөлтийн түвшин өндөр байсан боловч аажим буурч байсан эхний үе болох 1979 оны тооллогын дүнг, төрөлт эрчимтэй буурч эхлэхийн өмнөх 1989 оны тооллогын дүнгээр зэрэгцүүлж нас, хүйсийн суваргыг үзүүлэв (зураг 3.2.2.).

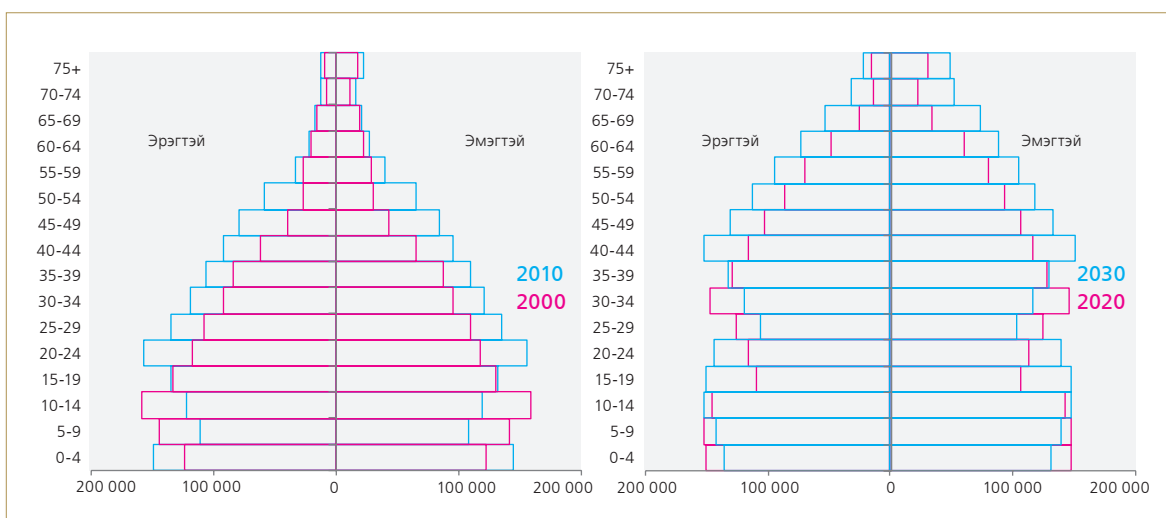
ЗУРАГ 3.2.2. МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 1963, 1969, 1979, 1989 ОН

Эхний зурагт 20-иос доош насны суваргын хүрээ өргөн байгаа нь 1950 оны сүүлчээс төрөлт нэмэгдсэнтэй, түүнээс дээш насанд суваргын хүрээ ерөнхийдөө нарийн байгаа нь 1950-иад оноос өмнө төрөлт бага, хүн амын тоо цөөн байсантай холбоотой. Дараагийн зурагт төрөлт нэмэгдэж, нас баралт буурч, хүн амын өсөлт өндөр түвшинд жигд 20-30 орчим жил болсноос суваргын суурь ерөнхийдөө өргөн, дээшээ нарийсч (онолын хувьд зөв хэлбэртэй) байгаа нь зүй ёсных юм.

Монгол Улс зах зээлийн эдийн засгийн харилцаанд шилжиж, хүн амын хөгжил өмнөх 30 орчим жилийнхээс нэлээд өөрчлөгдсөн тухайлбал, төрөлт эрчимтэй буурч байснаа төр засгийн халамжийн бодлого тодорхой хэмжээнд нөлөөлснөөр цөөн жилд өсөөд эргэж буурсан. Нийт хүн амын нас баралтын түвшин ерөнхийдөө жигд, харин хүүхдийн нас баралт өмнөх үеэсээ буурсан үе болох 2000, 2010 оны тооллогын дүнг үндэслэн зурсан хүн амын нас, хүйсийн суваргыг зэрэгцүүлэхийн хамтад хүн амын төрөлтийн аажим бууралттай дунд хувилбараар тооцсон хэтийн тооцооны 2015, 2020 оны хүн амын тоогоор суваргыг зурав (зураг 3.2.3.).

ЗУРАГ 3.2.3. МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 2000, 2010, 2020, 2030 ОН

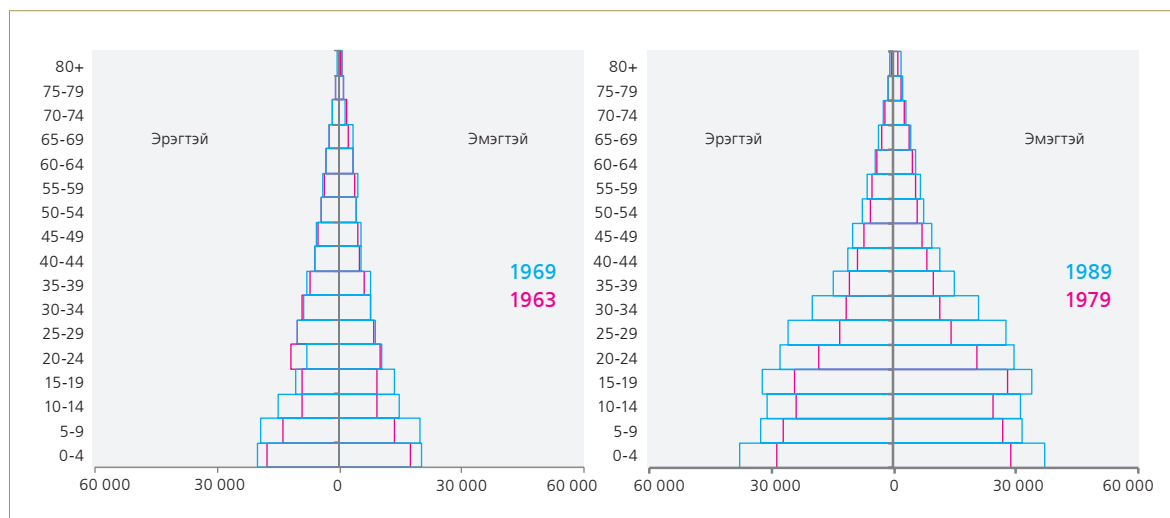
Хүн амын нас, хүйсийн 2000, 2010 оны суваргын суурь 20-иос доош насанд нэлээд долгионтсон байгаа нь 1990-ээд оноос хойших төрөлтийн түвшинтэй холбоотой юм. Мөн хориос дээш насанд суваргын хэлбэр аажмаар нарийсч байгаа нь 1990-ээд оноос өмнө төрөлт тогтмол өндөр байж, насны бүлэг ахих тутам нас баралтын нөлөөгөөр тухайн насны хүн амын тоо багасч байгаатай холбоотой. Харин дараагийн зураг буюу 2020 оны суваргад 2009 оноос өмнөх үеийн төрөлтийн бууралтын нөлөөгөөр 15-25 насанд суваргын хүрээ нарийссан байна. Түүнээс дээш суваргын хүрээ өргөсч байгаа нь манай улсын хүн амын насны бүтэц идэрших хандлагатай болохыг харуулна. 2030 оноос Монгол Улсын хүн амын нас, хүйсийн бүтэц хөгшрөх хандлагатай болж байна.

Аймаг, нийслэлийн хүн амын нас, хүйсийн бүтцийг суваргаар илэрхийлэхдээ бид дараах үндсэн шалгуурыг баримталсан:

Улаанбаатар болон зарим онцлогтой аймгуудын нас, хүйсийн суваргыг тусад нь оруулж, үлдсэн аймгуудын нас, хүйсийн суваргыг зураг 3.2.16.-д үзүүлэв.

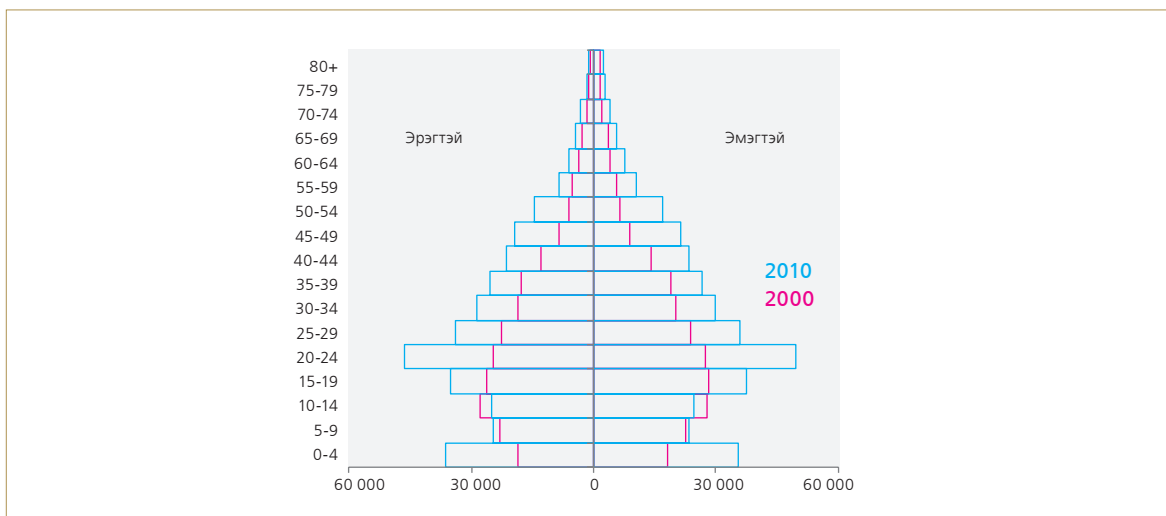
Улаанбаатар хот нь манай улсын хамгийн том хот байсаар ирсэн цаашид ч байх болно. Энд олон үйлдвэр, аж ахуйн газар, сургууль, соёлын байгууллагууд байрлаж, 1960-аад оноос хойш шилжих хөдөлгөөн аажим ч гэсэн нэмэгдэж, 1990-ээд оноос хойш эрчимтэй өсч байгаа билээ. Улсын хүн амд Улаанбаатар хотын хүн ам 1963 онд 22.0 хувийг эзэлж байсан бол 1979 онд 25.2 хувь, 1989 онд 26.8 хувь, 2000 онд 32.0 хувь, 2010 онд 43.6 хувийг эзлэх болсныг харгалзан суваргыг тусад нь үзүүлэх нь зүйтэй гэж үзэв.

ЗУРАГ 3.2.4. УЛААНБААТАР ХОТЫН ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 1963, 1969, 1979, 1989 ОН

Улаанбаатар хотын хүн амын нас, хүйсийн суварга 1963-1969 оны хооронд төрөлтийн нөлөөгөөр суурь хэсэг нь нэлээд өргөссөн боловч 25-аас дээш насанд онцын өөрчлөлт гараагүй байжээ. Харин 1979-1989 оны хооронд насны бүлэг тус бүрийн хүн амын тоо нь өсч, суваргын хүрээ тэлэв.

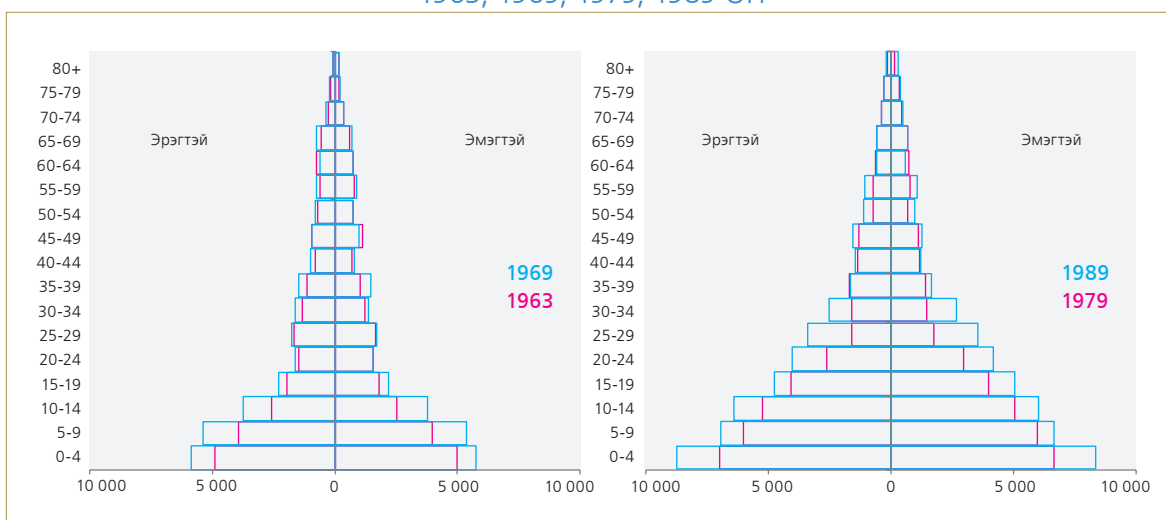
ЗУРАГ 3.2.5. УЛААНБААТАР ХОТЫН ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 2000, 2010 ОН

Харин Улаанбаатар хотын хүн амын насны бүтэц 2000-2010 онд ихээхэн өөрчлөгдөж, 2007-2009 онд төрөлт нэмэгдэж, суваргын суурь нэлээд өргөссөн байна. Суваргын суурь 5-9 насанд нарийссан байгаа нь 2000-2005 онд төрөлт буурсантай холбоотой. Шилжих хөдөлгөөний нөлөөгөөр хүн амын тоо өмнөх 10 жилийнхээс эрс өссөний дотор 20-24 насанд суваргын хүрээ нэлээд өргөссөн нь их, дээд мэргэжлийн сургуулиудад суралцах хүний тооны өсөлтөөс хамаарч байна.

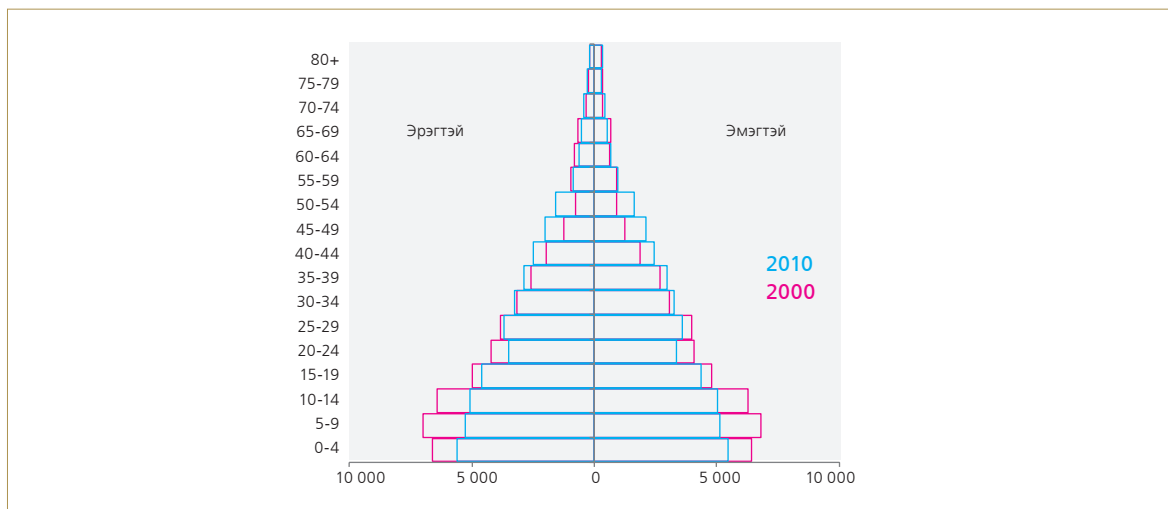
Баян-Өлгий аймаг: Баян-Өлгий аймаг нь хүн амын төрөлтөөр хамгийн өндөр байдаг, сүүлчийн жилүүдэд төрөлт буурч байгаа боловч улсын дунджаас ямагт өндөр хэвээрээ байгаа. Тухайлбал, төрөлтийн ерөнхий коэффициент 1989 онд 43.9 байсан нь улсын дунджаас 8.4 пунктээр илүү бол 2000 онд 30.2 болж, улсын дунджаас 9.8 пунктээр, 2010 онд 21.8 болж, улсын дунджаас 1.3 пунктээр илүү байна. Түүнчлэн, Баян-Өлгий аймаг нь Казахуудын өлгий нутаг юм. Хүн ам, орон сууцны тооллогын дүнгээр 2000 онд аймгийн хүн амд Казахууд 88.6 хувь, 2010 онд 90.0 хувийг эзэлж байв.

ЗУРАГ 3.2.6. БАЯН-ӨЛГИЙ АЙМГИЙН ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА 1963, 1969, 1979, 1989 ОН

¹Хүн амын тоо өссөнөөс суваргын хэмжих нэгжийг 1969-1989 оныхоос нэмэгдүүсэн

ЗУРАГ 3.2.7. БАЯН-ӨЛГИЙ АЙМГИЙН ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА 2000, 2010 ОН

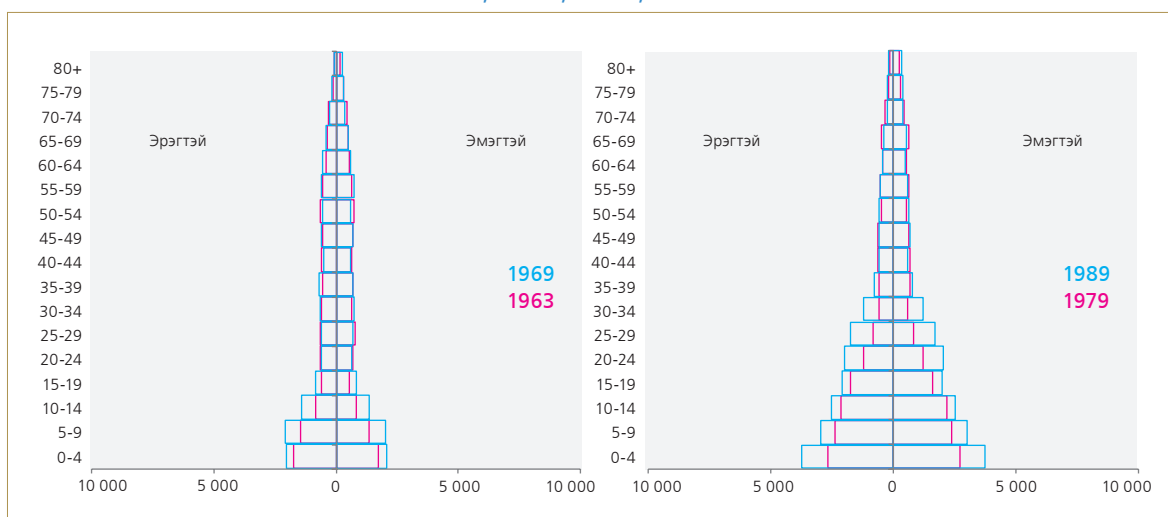

Баян-Өлгий аймаг нь төрөлтийн түвшин байнга өндөр байгаагийн улмаас суваргын суурь өргөн байгааг бүх зургаас харж болно. Энэ байдал нь тус аймгийн хүн ам харьцангуй залуу бүтэцтэй хэвээр байгааг харуулна.

Бас нэг онцлог нь суварга хүн амын тооны өөрчлөлтөөс хамаарч, бүх насны бүлэгт өргөссөн боловч хэлбэр өөрчлөгдөөгүй нь тус аймгаас 1990-ээд оны эхнээс гадаадад шилжих хөдөлгөөн эрс нэмэгдэж, олон арван мянган Казах иргэд гэр бүлийн хамт Бүгд Найрамдах Казахстан Улсад шилжсэнтэй холбоотой.

Өмнөговь аймаг. Говийн аймгуудын төлөөлөл болгож байгаагийн зэрэгцээгээр сүүлчийн 10 жилд уул уурхайн хайгуул, үйлдвэрлэл хөгжиж, шилжих хөдөлгөөн эрчимжиж байгаатай уялдан аймгийн хүн амын нас, хүйсийн бүтцэд нэлээд өөрчлөлт орж байгаагаараа онцлогтой.

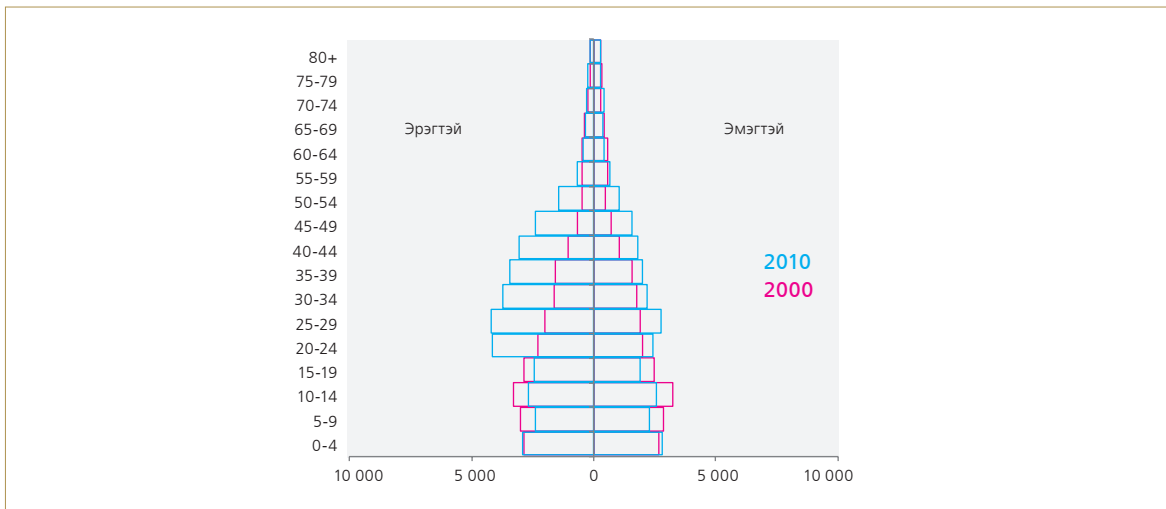
ЗУРАГ 3.2.8. ӨМНӨГОВЬ АЙМГИЙН ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 1963, 1969, 1979, 1989 ОН

Өмнөговь аймаг нь хүн ам цөөтэй, улсын нийт хүн амд Өмнөговь аймгийн хүн амын эзлэх хувь 1963 онд 2.2, 1989 онд 2.1, 2000 онд 2.0, 2010 онд 2.3 байв. 1963-2000 оны нас, хүйсийн суваргуудын ерөнхий хэлбэр улсынхтай ойролцоо байжээ. Харин сүүлчийн 10

жилд уул уурхайн бүтээн байгуулалттай холбоотойгоор шилжих хөдөлгөөн эрчимжиж, нас, хүйсийн байдал өмнөх үеүдийнхээс эрс өөрчлөгдсөн.

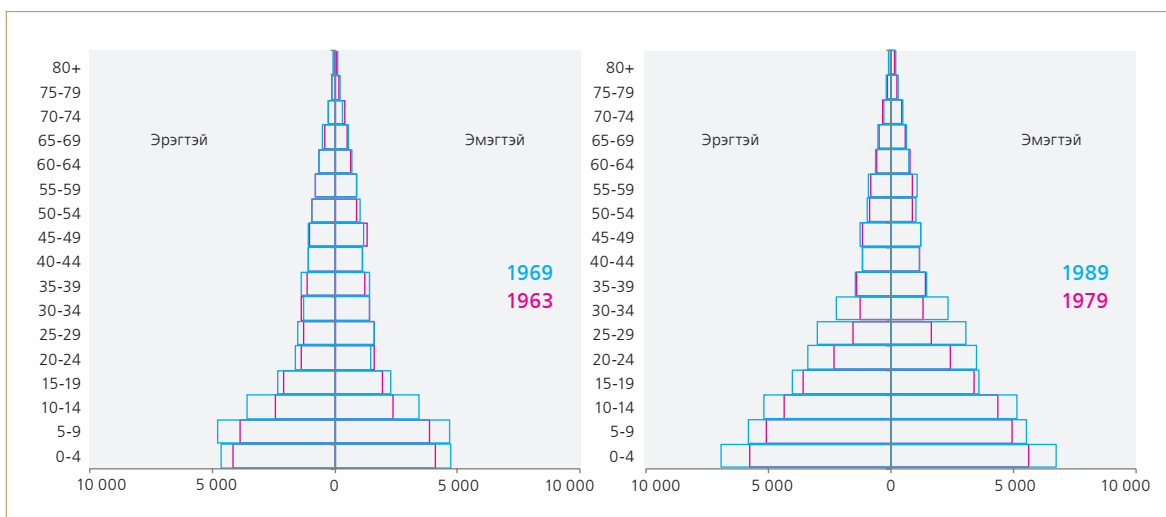
ЗУРАГ 3.2.9. ӨМНӨГОВЬ АЙМГИЙН ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 2000, 2010 ОН

Тус аймгийн 24-54 насны хүн амын тоо 2010 онд өнгөрсөн 10 жилийнхээс ихээхэн нэмэгдсэний дотор гол төлөв эрэгтэйчүүд шилжин суурьшнаас суваргын хүрээ нэлээд өргөжсөний дотор эрэгтэйчүүдийнх илүү нэмэгдсэн байна (зураг 3.2.9.).

Ховд аймаг. Ховд аймаг Монгол Улсын хэмжээнд хамгийн олон угсаатан оршин суудаг. Хүн амын төрөлтийн түвшин өндөртэй аймгуудын нэг юм. Мөн 1990-ээд оноос хойш төв сууринг чиглэсэн шилжих хөдөлгөөн ихтэй аймгийн нэг юм.

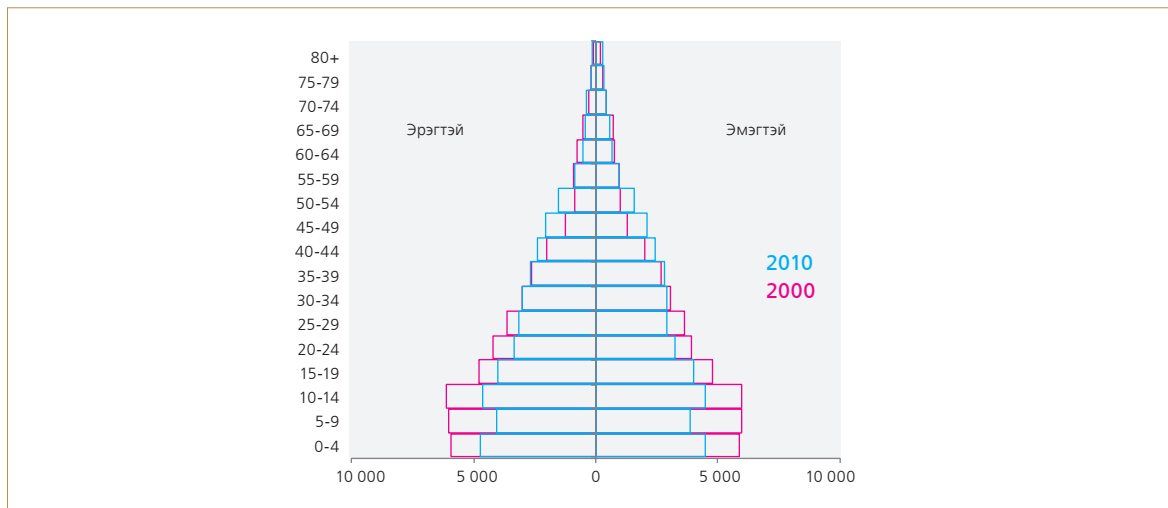
ЗУРАГ 3.2.10. ХОВД АЙМГИЙН ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 1963, 1969, 1979, 1989 ОН

Хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллогын дүнгээр Ховд аймгийн Монгол Улсын харьяат хүн амын 25.7 хувийг Халх, 26.1 хувийг Захчин, 11.9 хувийг Казах, 8.2 хувийг Торгууд, мөн 8.2 хувийг Урианхай, 6.8 хувийг Дөрвөд, 6.5 хувийг Өөлд, 4.9 хувийг Мянгадууд эзэлж байна. Дөрвөд, Урианхай, Захчин, Торгуудуудын эзлэх хувийн жин өсч, Халх, Өөлдийн

хувь буурсан байна. Буриад, Барга, Харчин, Хотогойд, Элжигэн, Цаатан, Сартуул, Халимаг, Хамниганчууд сүүлчийн 10 жилд тус аймагт шилжин ирж суурьшжээ.

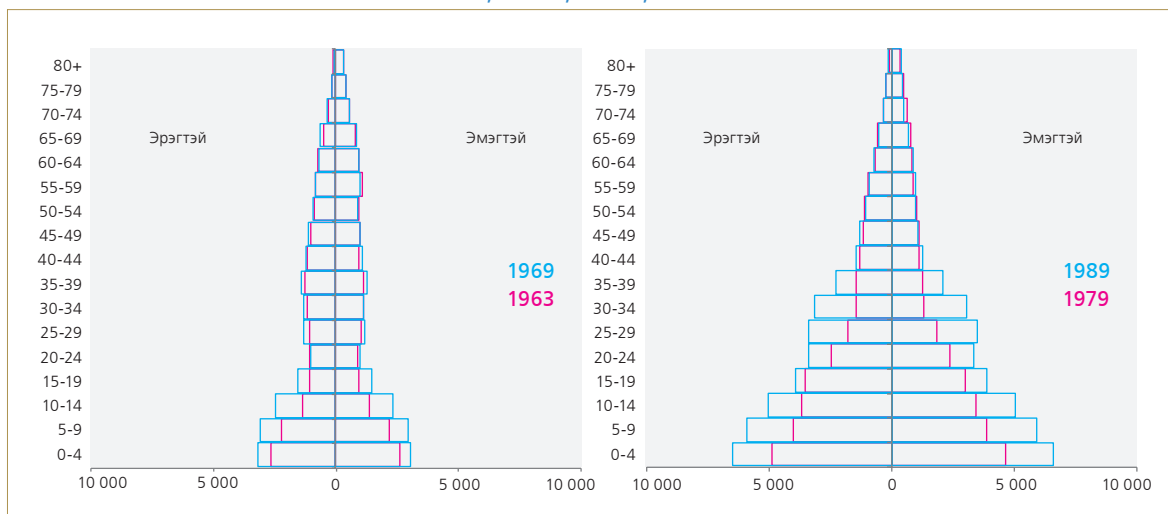
ЗУРАГ 3.2.11. ХОВД АЙМГИЙН ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 2000, 2010 ОН

Ховд аймгийн хүн амын нас, хүйсийн 1963-1989 оны суваргын дүр төрх улсынхтай төстэй боловч 2010 оны суваргын хүрээ бүх насны бүлэгт 2000 оныхоос нэлээд нарийссан байгаа нь энэ аймгийн хүн ам төвийн бүс, нийслэл уруу чиглэсэн шилжих хөдөлгөөний нөлөөгөөр буурснаас хамаарч байна.

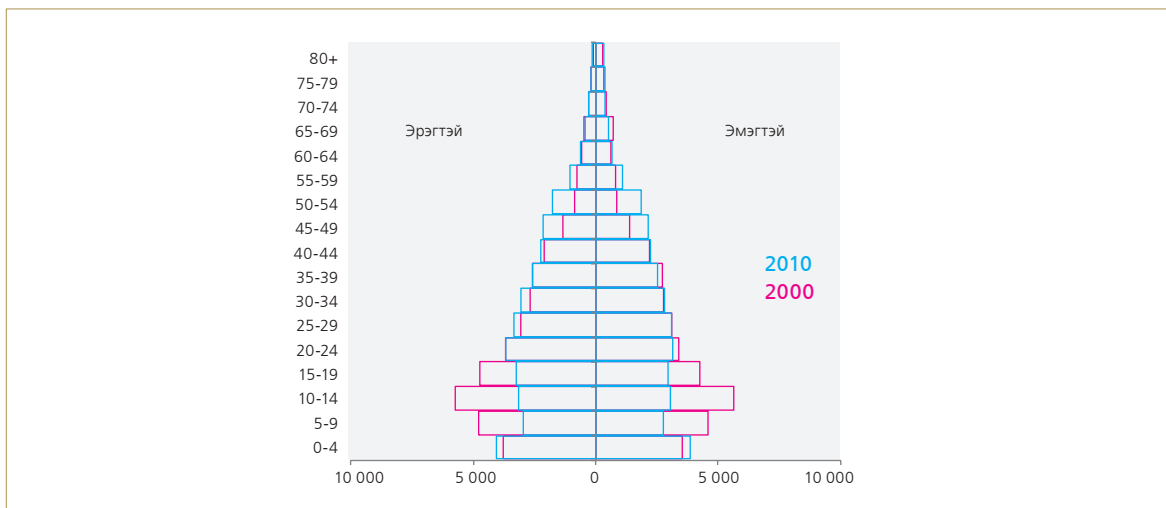
Дорнод аймаг. Зүүн бүсийг төлөөлүүлж энэ аймгийн нас, хүйсийн бүтцийг оруулж байгаагийн зэрэгцээгээр тус аймагт 1970-1990 он хүртэл олон үйлдвэр, аж, ахуйн газрууд шинээр байгуулагдаж, зүүн бүсийн аж үйлдвэрийн төв болж байсны дотор баруун аймгуудаас малчин элсүүлэх зэргээс хамаарч, шилжих хөдөлгөөн нилээд байсан онцлогтой юм.

ЗУРАГ 3.2.12. ДОРНОД АЙМГИЙН ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 1963, 1969, 1979, 1989 ОН

Дорнод аймгийн хүн амын 1963 оны суваргын 15 хүртэлх насны хүрээ нэлээд өргөн байгаа нь улсын хэмжээнд төрөлт нэмэгдэж байсантай адил аймгийн төрөлт ч мөн өсч байжээ. Харин тухайн үед суваргын хүрээ 15-29 насанд нэлээд нарийсан нь бусад аймгаас нилээд онцлогтой байв.

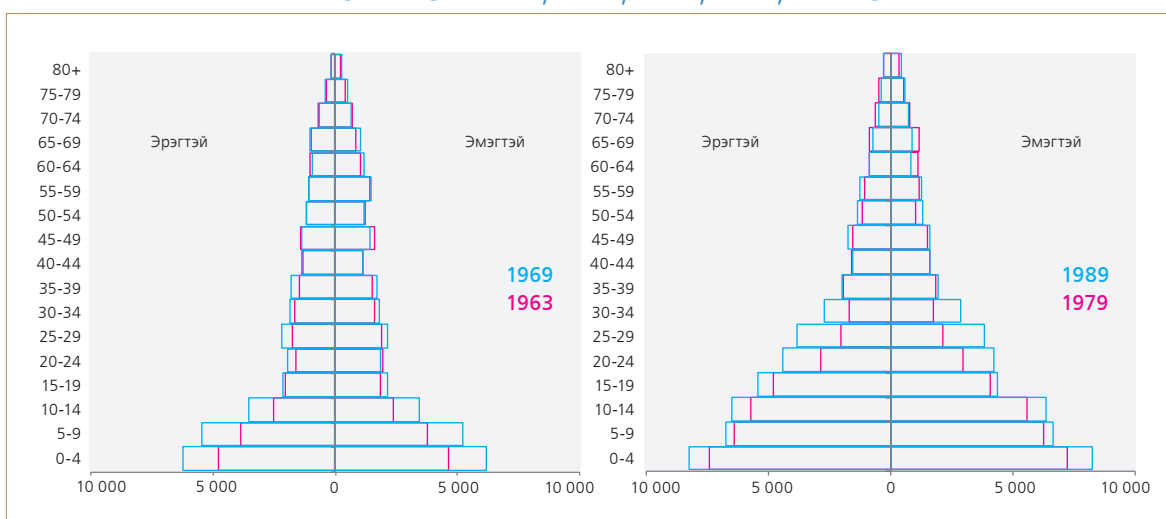
ЗУРАГ 3.2.13. ДОРНОД АЙМГИЙН ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 2000, 2010 ОН

Дорнод аймгийн хүн амын 2000 оны суваргын 10-14 насны хүрээ нэлээд өргөн байгаа нь 1980-аад онд төрөлт өндөр байсантай холбоотой юм.

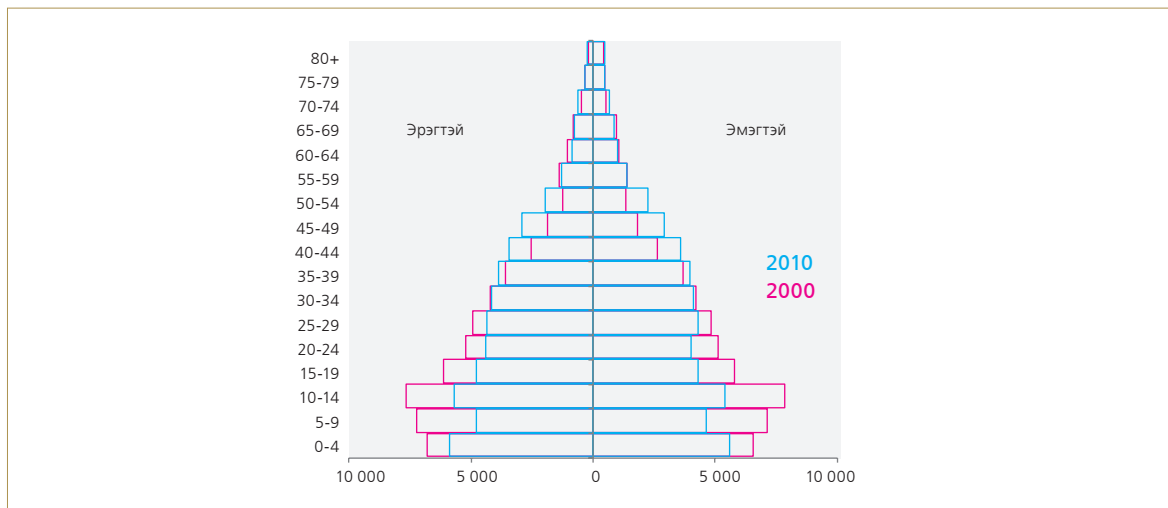
Өвөрхангай аймаг: Улсын хэмжээний олон хүн амтай томоохон аймаг, төвийн бүсийг төлөөлүүлж нас, хүйсийн судалгаанд тусад нь авч үзэв. Нөгөө талаар энэ аймгийн хүн ам бараг бүхэлдээ Халхчууд оршин суудаг онцлогтой. Хүн ам, орон сууцны 2000, 2010 оны тооллогын дүнгээр аймгийн хүн ам бүхэлдээ гэж хэлж болох 99.8 хувь нь Халхчууд оршин сууж байна.

ЗУРАГ 3.2.14. ӨВӨРХАНГАЙ АЙМГИЙН ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 1963, 1969, 1979, 1989 ОН

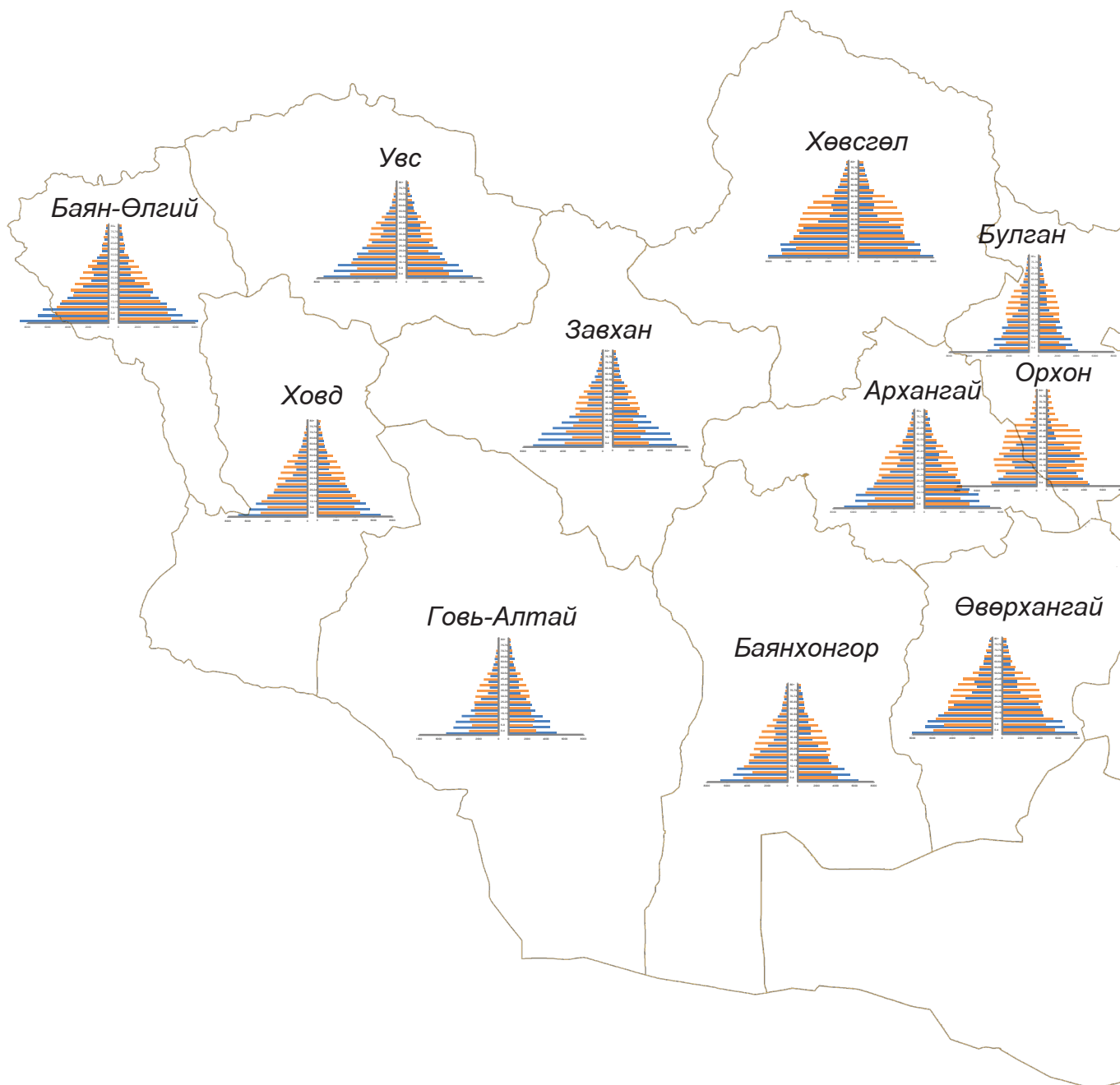
Өвөрхангай аймгийн хүн амын нас, хүйсийн суваргын ерөнхий төрх байдал аль ч онд улсынхтай төстэй байна. Гагцхүү хүн амын тооны өөрчлөлтөөс хамаарч суваргын хүрээ өргөн, нарийн болж байгаа талууд ажиглагдаж байна. Түүнчлэн, 2010 оны суваргын хүрээ суурь хэсэгтээ нэлээд өөрчлөгдсөн байгаа нь улсын болон бусад аймгуудын нэг адил төрөлтийн түвшнээс хамаарч байна.

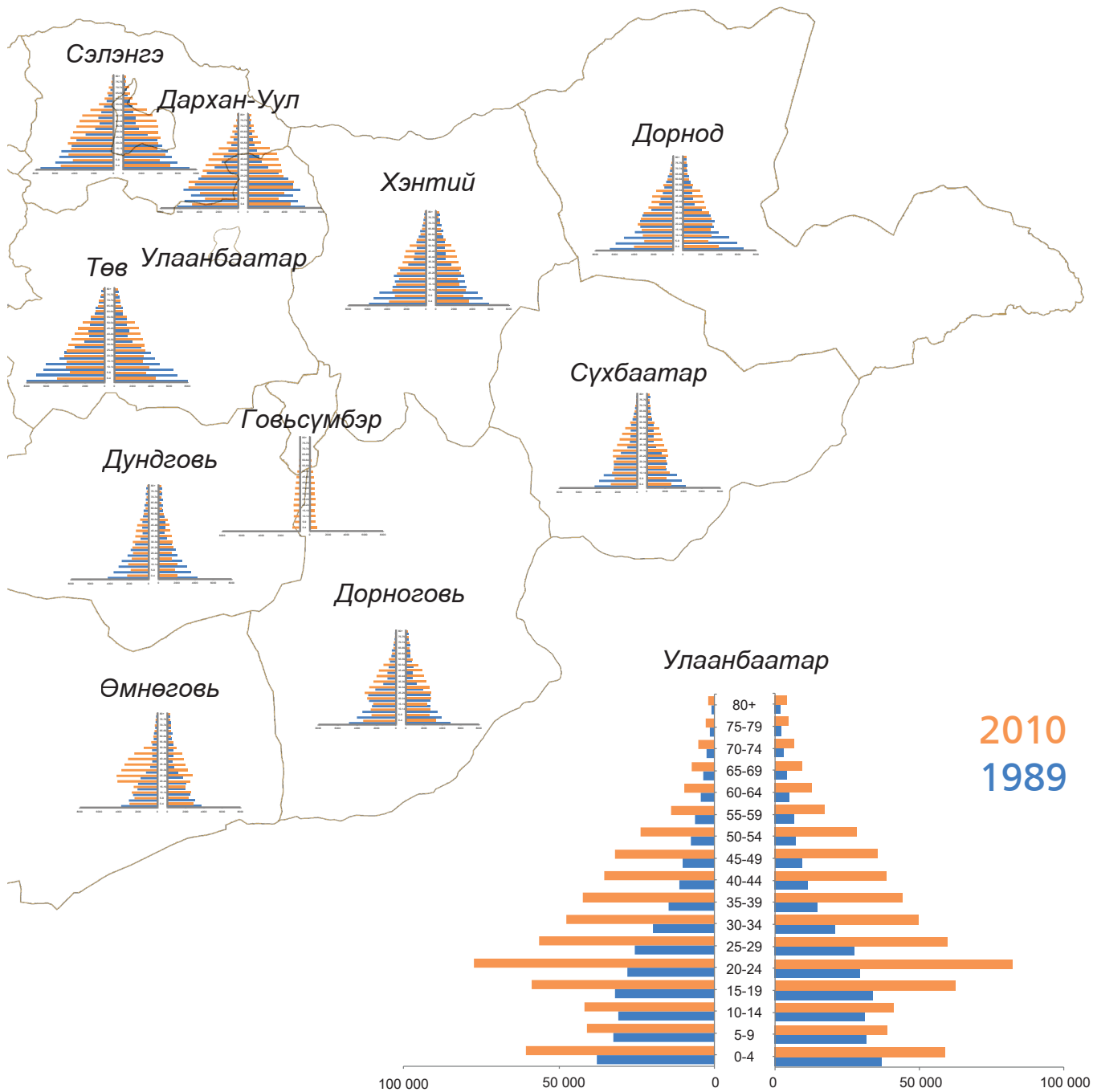
ЗУРАГ 3.2.15. ӨВӨРХАНГАЙ АЙМГИЙН ХҮН АМЫН НАС,
ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 2000, 2010 ОН

ЗУРАГ 3.2.16. АЙМАГ, НИЙСЛЭЛИЙН ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 1989, 2010 ОН

3.3 ХҮН АМЫН НАСНЫ БҮТЦИЙН ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ҮР ДАГАВАР

Манай улсын хүн амын насны бүтцийн өөрчлөлтийг өмнөх хэсэгт нэлээд дэлгэрэнгүй оруулсан. Эдгээр өөрчлөлт нь улс орны нийгэм, эдийн засагт нөлөөлөх эерэг болон сөрөг үр дагаврын талаар энэ хэсэгт товч оруулахыг зорилоо.

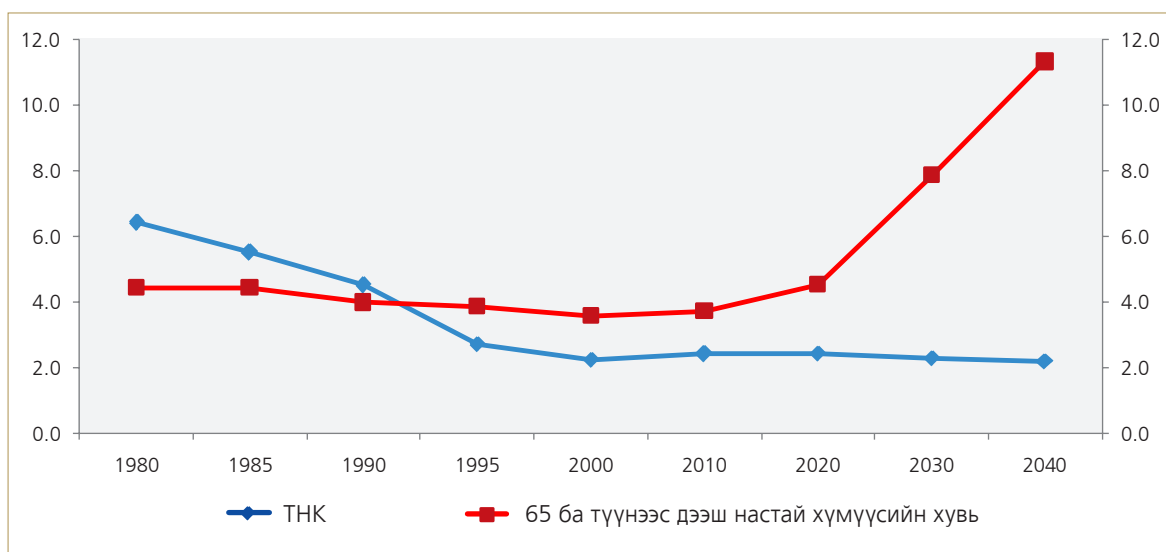
ХҮН АМ ЗҮЙН ЦОНХ БУЮУ ХҮН АМ ЗҮЙН УРАМШУУЛАЛ

Хүн амын төрөлт буурч, өндөр настны тоо цөөн, хөдөлмөрийн насны хүн амын тоо олон байх насны бүтцийн өөрчлөлтөөс шалтгаалсан үеийг хүн ам зүйн цонх буюу хүн ам зүйн урамшуулал хэмээн нэрлэдэг. Энэ цонх үе нь улс орнуудад ганц удаа тохиолдох ба хүн ам хөгширч, ачаалал нэмэгдсэнээр хаагддаг. Хөдөлмөрийн насны хүн амын нийт хүн амд эзлэх хувь хэмжээ боломжит дээд хэмжээндээ хүрсэн эсвэл хүрч яваа улс орнууд хүн амын насжилт эхлэхээс өмнөх энэ үеийг үр ашигтай ашиглахад ихээхэн анхаардаг. Манай улсад хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлж, эдийн засгийн өсөлтөө дэмжих, хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх, ажиллах хүчний, ялангуяа мэргэжилтэй боловсон хүчний эрэлт, нийлүүлэлтийг зохицуулахад ихээхэн анхаарах шаардлага тулгарч байна. Хэрэв энэ үеийг үр ашигтай ашиглаж чадахгүй бол улс орны нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд сөрөг үр дагавар буй болдог. Тухайлбал, ажиллах хүчний өсөлтөөс хамааран ажилгүйдэл нэмэгдэх, үүнийг дагаад ядуурал өсөх, нийгмийн халамж, тэтгэвэр тэтгэмжтэй холбоотой улсын төсөвт томоохон ачаалал үүсэх магадлалтай байдаг.

Хүн ам зүйн ачаалал 2000 оноос эхэлж эрс буурсан нь хүн ам зүйн цонх нээгдсэн үе гэж үзэж болохоор байна. Гэвч энэ тааламжтай үе тийм ч удаан үргэлжлэхгүй, 2030 оны орчмоос хүн ам зүйн ачаалал үүний дотор хөгшчүүдийнх өсч, 2040 оны үед хүн ам зүйн цонх хаагдах төлөвтэй байна (хүснэгт 3.2.1). Дэлхийн улс орнуудад хүн ам зүйн цонх үргэлжилсэн болон үргэлжлэх хугацааны зарим жишээнээс дурдвал: Японд 40, Сингапур, Тайландад 45, Хятад, Өмнөд Солонгос, Вьетнамд 50, Малайз, Индонез, Энэтхэгт 55-65 жил үргэлжилсэн буюу үргэлжлэхээр байгаа ажээ.²

Ер нь хүн амын төрөлт буурахад нийт хүн амд 65-аас дээш насны хүн амын эзлэх хувийн жин нэмэгддэг зүй тогтолтой юм.

ЗУРАГ 3.3.1. ТӨРӨЛТИЙН НИЙЛБЭР КОЭФФИЦИЕНТ, НИЙТ ХҮН АМД 65, ТҮҮНЭЭС НАСНЫ ХҮН АМЫН ЭЗЛЭХ ХУВЬ, 1980-2040 ОН

² Хүн ам зүйн цонх үе ба хөгжлийн бодлогын зарим асуудлууд, УБ, 2010 он, 27 дугаар хуудас

ХҮН АМЫН НАСНЫ БҮТЭЦ ХӨГШРӨХ ҮЕ

Хүн ам зүйн цонх буюу хүн ам зүйн урамшууллын үе тийм ч удаан үргэлжилдэггүйг дээр тэмдэглэсэн. Олон орны хүн амын хөгжлийн түүхэн сургамжаас үзэхэд цонх үеийн дараа залгаад хөшрөлтийн үе эхэлдэг ажээ. Хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллогын дүнд суурилсан хэтийн тооцооны төрөлтийн аажим бууралттай дунд хувилбарын тооцооноос үзэхэд хөгшрөлтийн индекс 2020 онд 16.1 байснаа 2025 онд 23.1 болж, цаашид тасралтгүй өссөөр 2030 онд 33.2, 2040 онд 52.8 болох төлөвтэй байна. Хүн амын эрүүл мэндийг хамгаалах арга хэмжээ, үүний дотор анагаах ухааны орчин үеийн ололтыг ашигласнаар нас баралт буурч, улмаар насжилт нэмэгдэх нь гарцаагүй юм. Настай хүмүүсийн тоо олшрохын хирээр тэдэнд эрүүл мэнд, нийгмийн үйлчилгээ үзүүлэх бодлогод ачаалал нэмэгдэх нь зүй асуудал. Бодлого боловсруулагч, шийдвэр гаргагчид төрөлт буурч, дундаж наслалт улам нэмэгдэж байгаа энэ үед ирээдүйд буй болох насжилт, хөшрөлтийн талаар одооноос анхаарах шаардлагатай юм. Учир нь өнөөгийн хөдөлмөрийн насныхан тэтгэврийн насанд шилжихдээ баталгаатай орлоготой, нийгмийн үйлчилгээг хүртэх боломжтой, тухайн үеийн эдийн засаг, төсөвт хүндрэл учруулахгүй байлгахын тулд тэднийг төрөөс бодлогоор дэмжих учиртай.

3.4. МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМЫН ХҮЙСИЙН БҮТЭЦ, ТҮҮНД ГАРСАН ӨӨРЧЛӨЛТ

Энэ бүлгийн эхний хэсэгт хүн амын насны бүтцийн талаар нэлээд өргөн хүрээнд авч үзсэн бол энэ хэсэгт хүйсийн бүтцийн талаар дэлгэрэнгүй орууллаа.

ХҮСНЭГТ 3.4.1. ХҮН АМ, ХҮЙСЭЭР, 1963-2040 ОН

Он	Эрэгтэй мян.хүн	Эзлэх хувь	Эмэгтэй мян.хүн	Эзлэх хувь	Нийт мян.хүн	Эзлэх хувь
1963	508.0	49.9	509.1	50.1	1017.2	100.0
1969	592.3	49.8	596.0	50.2	1188.3	100.0
1979	798.3	50.1	796.1	49.9	1594.4	100.0
1989	1020.7	49.9	1023.3	50.1	2044.0	100.0
2000	1178.0	49.6	1195.5	50.4	2373.5	100.0
2010	1363.9	49.5	1390.8	50.5	2754.7	100.0
2020	1556.5	49.4	1594.6	50.6	3151.1	100.0
2040	1928.7	48.9	2018.3	51.1	3947.0	100.0

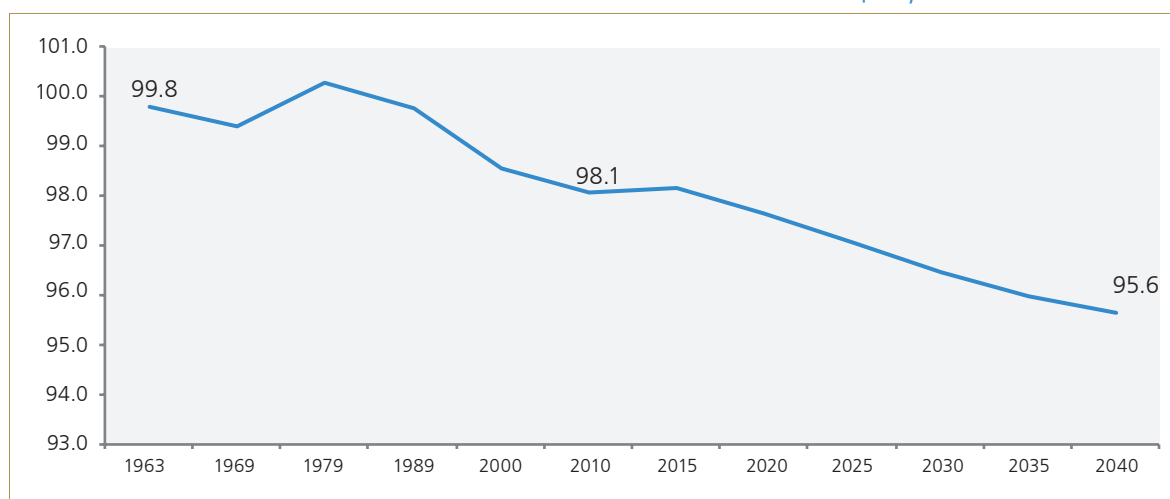
Монгол Улсын хүн амын тоо 1963 оноос 2010 онд 2.7 дахин өссөний дотор эрэгтэйчүүд 2.6, эмэгтэйчүүд 2.7 дахин өссөн нь эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдийг бодвол урт насалдагтай холбоотой. Хүн амд эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн харьцаа томоохон өөрчлөлтгүй боловч эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь нэмэгдсээр 2010 онд 50.5 хувь болж, 2040 он гэхэд 51.1 хувь болох төлөвтэй байна. Харин 1979 онд эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь эмэгтэйчүүдээс өндөр байсан нь ЗХУ-ын (хуучин нэрээр) олон тооны барилгын ажилчид ажиллаж байсантай холбоотой болов уу.

ХҮСНЭГТ 3.4.2. ХҮЙСИЙН ХАРЬЦАА, НАСНЫ БҮЛГЭЭР, 1963-2040 ОН

Насны бүлэг	1963	1969	1979	1989	2000	2010	2020	2040
0-4	100.9	100.4	102.2	102	102.4	103.2	102.9	103.4
5-9	101.8	102.3	102.9	102.5	102.1	103.7	102.6	103.1
10-14	101.9	102.7	101.6	101.6	100.7	102.8	102.7	102.8
15-19	106.8	99.6	103.6	103.2	102.5	102.4	103.6	102.5
20-24	98.8	95.7	97.8	98.9	100.3	101.7	102.5	102.3
25-29	100.4	102.7	96.5	97.7	99.3	100.4	102.3	102.2
30-34	107.9	103.8	102.8	98.8	96.9	99.6	101.6	102.6
35-39	104.2	104	107.9	101.3	96.7	97.7	100.6	104.3
40-44	115.9	108.7	107.1	103.3	96.9	95.9	99.9	102.7
45-49	90.4	102.9	105.4	107.7	95.8	94.4	96.6	101.2
50-54	100.1	98	106.1	103.2	92	90.1	92.7	97.8
55-59	85.8	84.7	96.1	95.8	96	86.2	88.1	93.4
60-64	95.2	87.1	84.4	94.4	96.6	80.7	80.4	87.6
65-69	92.6	92.5	79.4	84	82.2	82.2	73.0	77.7
70-74	86.4	88.9	78.5	70.7	76.4	80.3	64.3	66.6
75+	62.2	67.4	67.8	59.9	56.1	56.8	54.9	48.0
Улсын дундаж	99.8	99.4	100.3	99.7	98.5	98.1	97.6	95.6

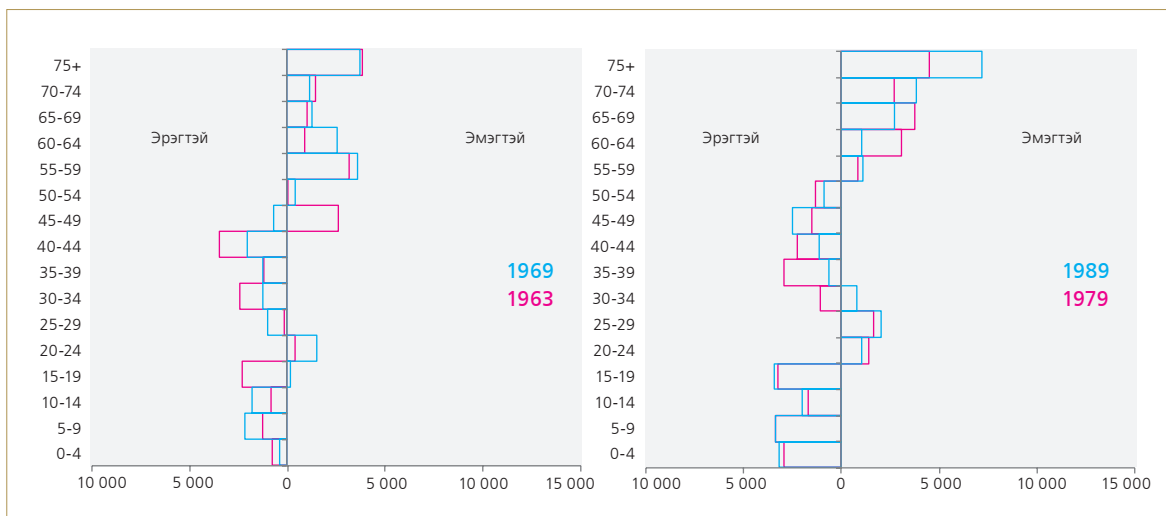
Хүйсийн харьцаа 100 эмэгтэйд ногдох эрэгтэйчүүдийн тоогоор илэрхийлэгддэг үзүүлэлт билээ. Манай улсын хүн амын хүйсийн харьцаа 1963 оноос хойш (1979 оноос бусад) онуудад тасралтгүй буурч, 2010 онд 98.1 болж, цаашдаа үргэлжлэн буурсаар 2040 онд 95.6 болох төлөвтэй байна. Хүйсийн харьцааг насны бүлгээр үзвэл 50-иас доош насанд өндөр, түүнээс дээш насанд бага байдаг аж. Энэ нь хүн амын насжилттай холбоотой үзэгдэл юм.

ЗУРАГ 3.4.1. МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМЫН ХҮЙСИЙН ХАРЬЦАА, 1963-2040 ОН

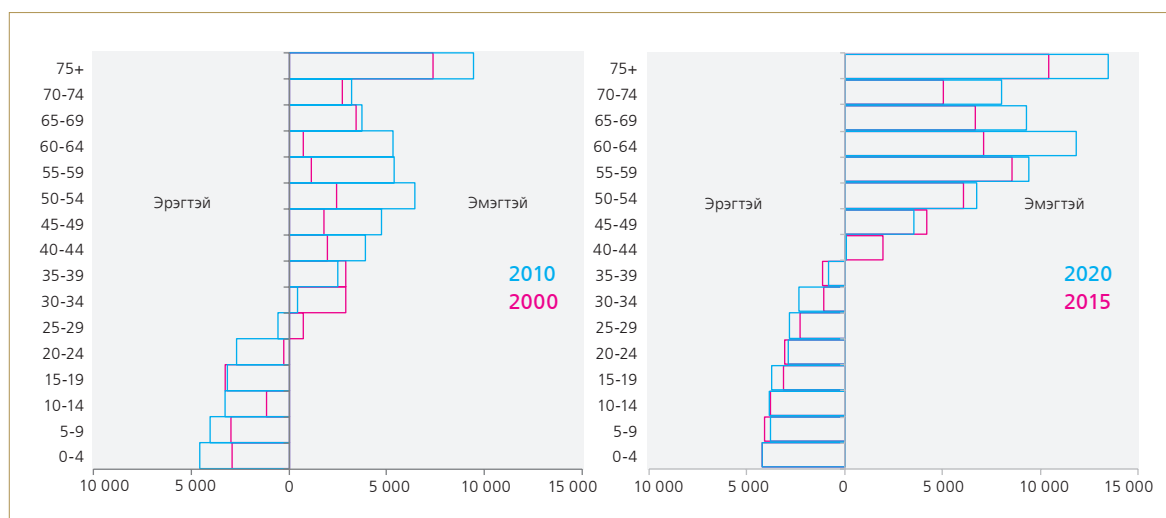
Хүн амын хүйсийн харьцаа нь харьцангуй үзүүлэлт билээ. Харин эрэгтэй эмэгтэй хүн амын тооны бодит зөрүү нь нийгэм, эдийн засаг, ялангуяа эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын онцлогт тохируулан ажиллах хүчнийг төлөвлөх, хуваарилах, хүйсийн онцлогт тохирсон мэргэжилтэй боловсон хүчнийг бэлтгэх, хүйсийн тэгш байдлыг хангах, хүн амын гэрлэлт, гэр бүлийн байдал, нөхөн үржихүйн ойрын ирээдүйн чиг хандлагыг тодорхойлох бодлого хөтөлбөр боловсруулах, хэрэгжүүлэхэд ихээхэн ач холбогдолтой.

ЗУРАГ 3.4.2. МОНГОЛ УЛСЫН ЭРЭГТЭЙ, ЭМЭГТЭЙ ХҮН АМЫН ТООНЫ ЗӨРҮҮ, НАСНЫ БҮЛГЭЭР, 1963, 1969, 1979, 1989 ОН

Манай улсын эрэгтэй, эмэгтэй хүний тооны зөрүү 1963, 1969 оны байдлаар 20-24 насанд эмэгтэйчүүд нь илүү байснаа 25-44 насанд эрэгтэйчүүд түүнээс дээш насанд эмэгтэйчүүдийн тоо илүү байв. Харин эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тооны зөрүү нь 1979, 1989 онд өмнөх 10 жилийнхээс хэлбэр нь нэлээд өөрчлөгдөж, эмэгтэйчүүдийн тоо 20-29 насанд илүү байснаа 35-59 насанд эрэгтэйчүүдийн тооноос цөөн болж, 55-аас дээш насанд ахиж олон болсон байна.

ЗУРАГ 3.4.3. МОНГОЛ УЛСЫН ЭРЭГТЭЙ, ЭМЭГТЭЙ ХҮН АМЫН ТООНЫ ЗӨРҮҮ, НАСНЫ БҮЛГЭЭР, 2000-2010, 2015-2020 ОН

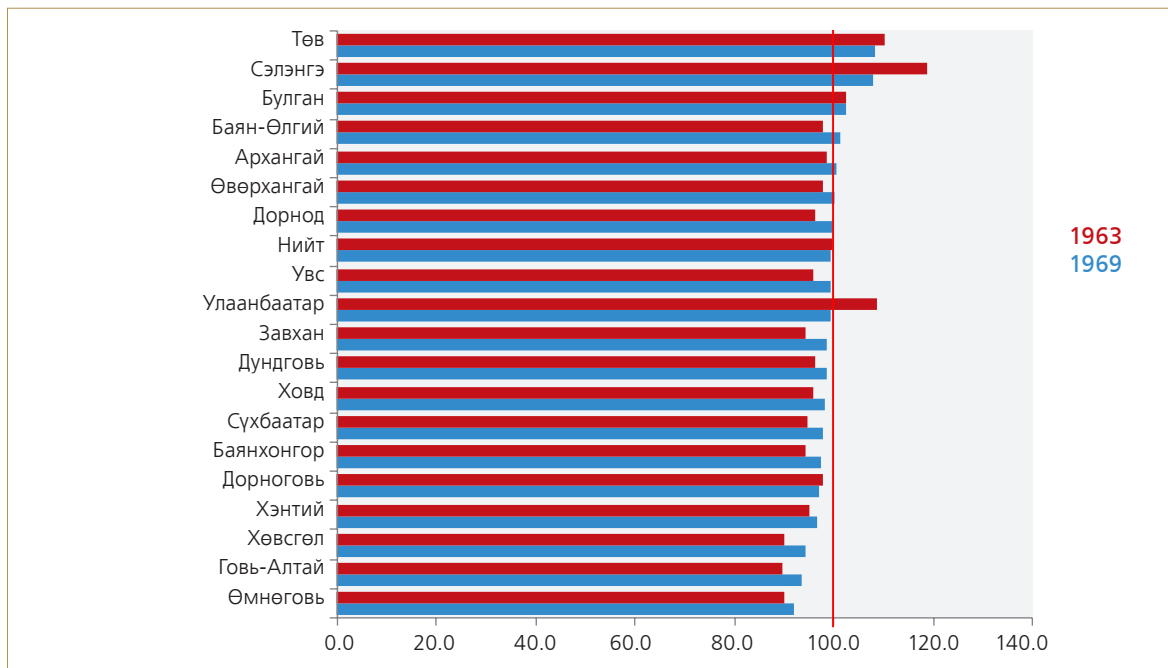

Эрэгтэй, эмэгтэй хүн амын тооны зөрүү 2000, 2010 онд өмнөх 10 жилийнхээсээ нэлээд өөр болж, эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тооны зөрүү өөрчлөгдөж, эмэгтэйчүүдийн тоо, эрэгтэйчүүдийнхээс 20 наснаас эхлэн олон болсон байна. Эмэгтэйчүүдийн тоо эрэгтэйчүүдийнхээс илүү байгаа насны хязгаар 2015, 2020 онд нэмэгдэж, 44 наснаас эхэлж байна.

Аймаг, нийслэлийн хүн амын хүйсийн харьцаа тухайн цаг үеийн орон нутгийн нийгэм, эдийн засгийн хөгжилтэй уялдан бага зэрэг зөрүүтэй байжээ. Монгол Улсад атар газар эзэмших томоохон бүтээн байгуулалтын ажил 1959 оноос эхэлж, газар тариалангийн бүс

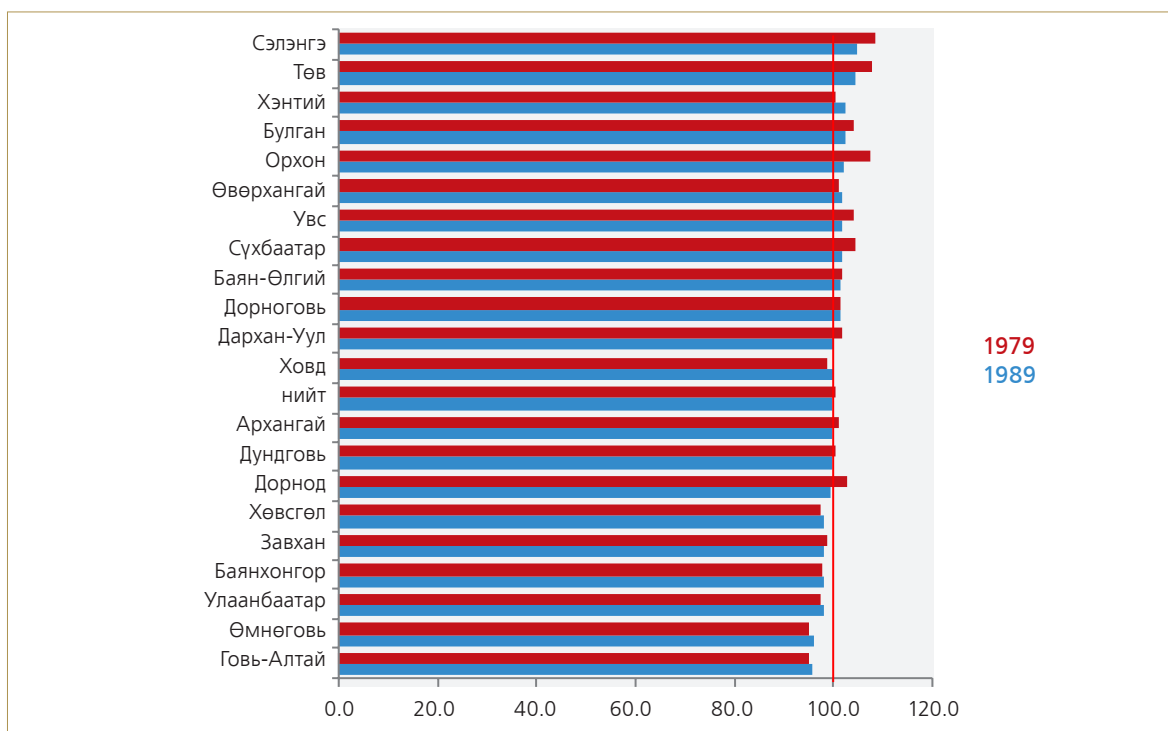
нутаг болох Төв, Сэлэнгэ аймгуудад олон тооны сангийн аж ахуй байгуулагдаж байсантай холбоотойгоор 1963 онд эрэгтэйчүүд нь их байжээ (зураг 3.4.4).

ЗУРАГ 3.4.4. ХҮЙСИЙН ХАРЬЦАА, АЙМАГ, НИЙСЛЭЛЭЭР, 1963, 1969 ОН

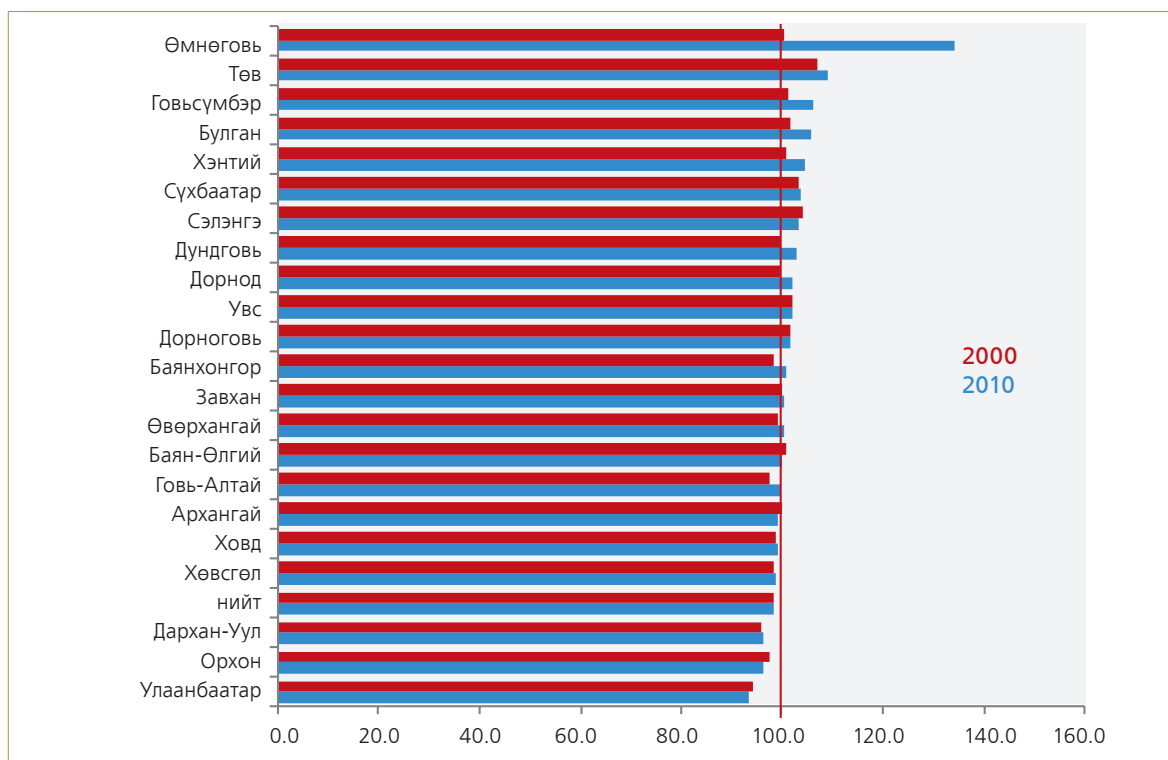
Хүйсийн харьцаа 1979 онд Сэлэнгэ, Төв аймагт өндөр хэвээр хадгалагдсаны дээр Орхон аймагт (хуучин нэрээр Эрдэнэт хот) хүйсийн харьцаа өндөр байгаа нь Уулын баяжуулах эрдэнэт үйлдвэр байгуулагдаж, тэнд олон зуун залуучууд ажиллахаар шилжин очсонтой холбоотой (зураг 3.4.5).

ЗУРАГ 3.4.5. ХҮЙСИЙН ХАРЬЦАА, АЙМАГ, НИЙСЛЭЛЭЭР, 1979, 1989 ОН

Аймаг, нийслэлийн хүн амын хүйсийн харьцаа сүүлчийн 20 жилд Өмнөговьос бусад аймагт онцгой өөрчлөлт гараагүй байна. Өмнөговьд хүйсийн харьцаа 2010 оны байдлаар огцом өссөнийг цаашид анхаарч, зохицуулах арга хэмжээ авахгүй бол энэ аймгийн хүн амын хөгжилд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй юм.

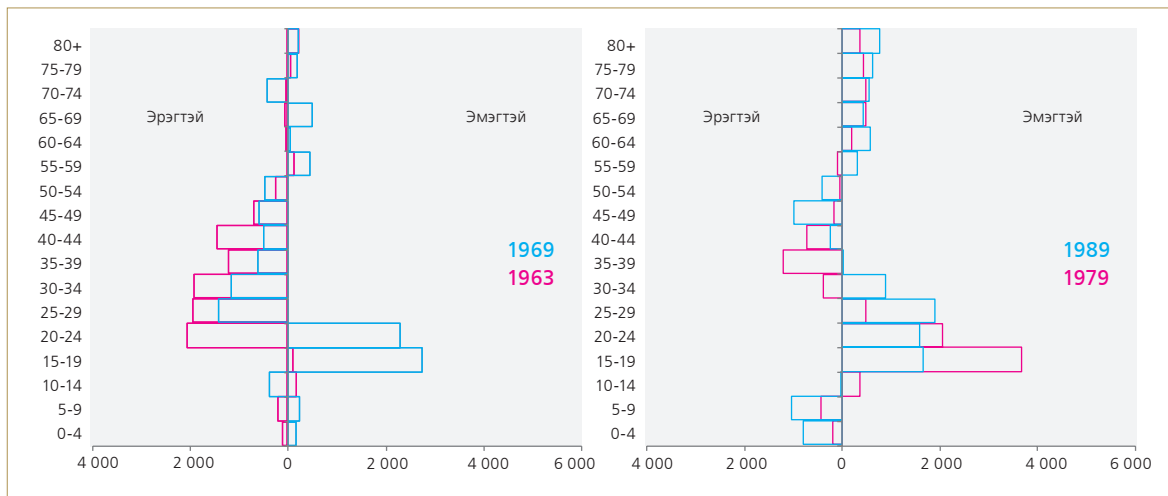
ЗУРАГ 3.4.6. ХҮЙСИЙН ХАРЬЦАА, АЙМАГ, НИЙСЛЭЛЭЭР, 2000, 2010 ОН

Аймаг, нийслэлийн эрэгтэй, эмэгтэй хүний тооны зөрүү нь нэлээд их байгаа зарим аймаг, нийслэлийг сонгож, тайлбар хийв.

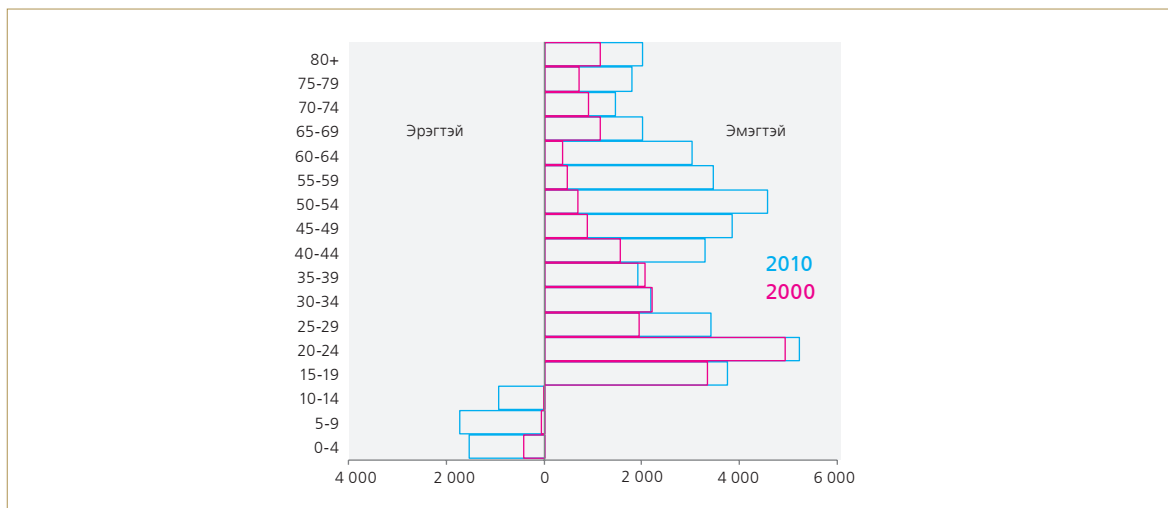
Улаанбаатар хотод уг үзүүлэлт 1963, 1969 онд 15-19 насанд эмэгтэйчүүд давамгайлж байснаа 20-24 насанд тэнцүүхэн болж, 25-54 насанд эрэгтэйчүүд нь илүү байжээ. 1989 онд өмнөх 10 жилийн ялгаатай байдал нэлээд өөрчлөгдөж, 10-29 нас хүртэл эмэгтэйчүүдийн тоо олон байснаа 25-59 нас хүртэл эрэгтэйчүүдийн тоо илүү болсон. Эдгээр нь тухайн үеийн нийслэлийн нийгэм, эдийн засгийн хөгжил, хүн амын шилжин суурьшилттай холбоотой байв.

ЗУРАГ 3.4.7. УЛААНБААТАР ХОТЫН ЭРЭГТЭЙ, ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ТООНЫ ЗӨРҮҮ НАСНЫ БҮЛГЭЭР, 1963, 1969, 1979, 1989, ОН

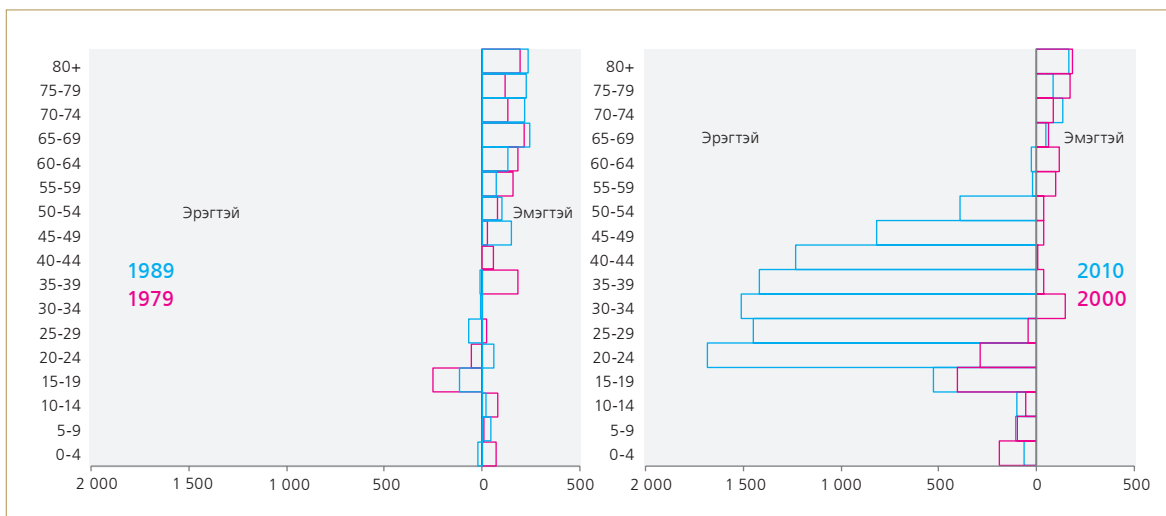
Улаанбаатар хотын эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тооны зөрүү 2000, 2010 онд өмнөх үеийнхээсээ нэлээд өөрчлөгдсөн байна (зураг 3.4.7). Боловсрол, мэргэжил эзэмших болон хүн амын шилжих хөдөлгөөний улмаас нийслэл хотод 15 наснаас эхлэн эмэгтэйчүүдийн тоо илүү байгаагийн дотор 44 наснаас илт давуу байгааг анхаарч, цаашдаа хүн амын нийгмийн асуудлын талаар бодлого хөтөлбөр боловсруулахад энэ байдлыг харгалзан үзэх нь зүйтэй юм.

ЗУРАГ 3.4.8. УЛААНБААТАР ХОТЫН ЭРЭГТЭЙ, ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ТООНЫ ЗӨРҮҮ, НАСНЫ БҮЛГЭЭР, 2000, 2010 ОН

Өмнөговь аймгийн хүн амын хүйсийн харьцаа 2010 онд өмнөх 10 жилийнхээсээ болон бусад аймаг, нийслэлээс ихээхэн ялгаатай болсныг дээр тэмдэглэсэн. Энэ ялгаатай байдлыг бодит тоогоор үзүүлбэл илүү тодорхой харагдана.

ЗУРАГ 3.4.9. ӨМНӨГОВЬ АЙМГИЙН ЭРЭГТЭЙ, ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН ТООНЫ ЗӨРҮҮ, НАСНЫ БҮЛГЭЭР, 1979, 1989, 2000, 2010 ОН

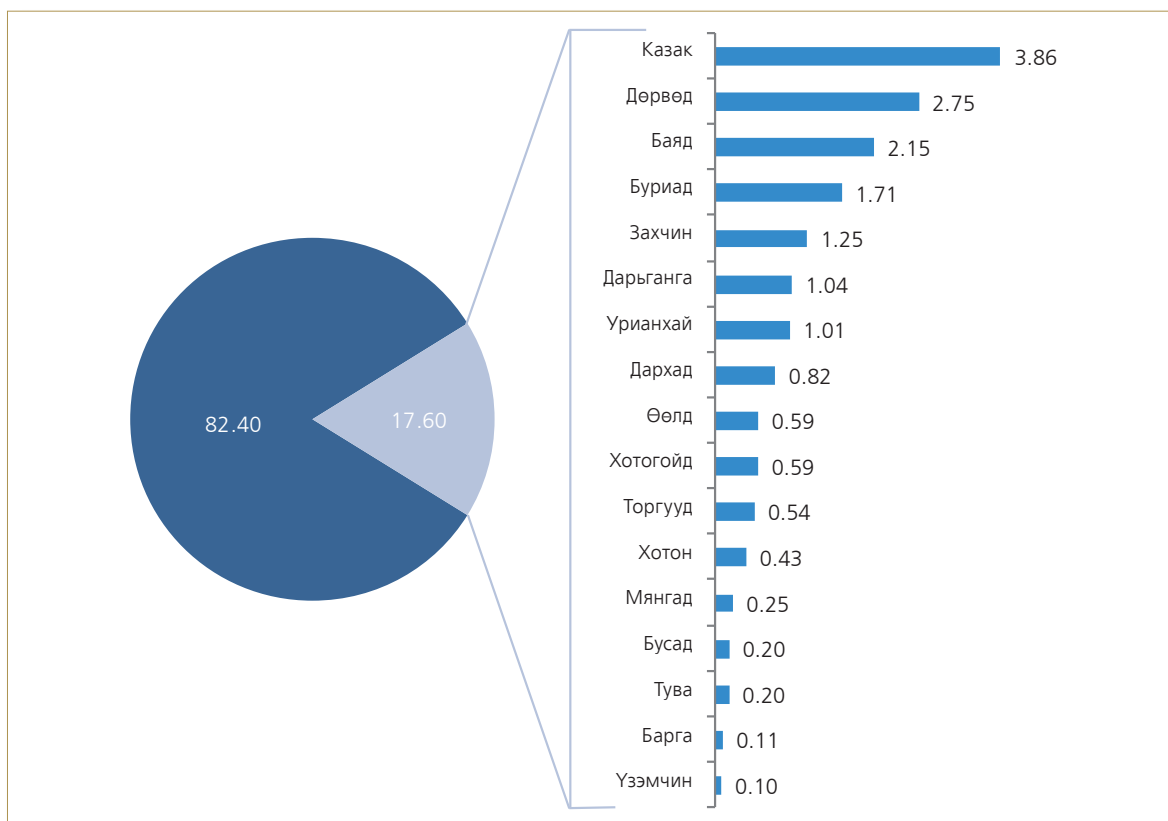

Өмнөговь аймгийн эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тооны зөрүү 1979, 1989 онд 15-19 насанд эрэгтэйчүүдийн, 35-аас дээш насанд эмэгтэйчүүдийн тоо илүү байсан бол 2010 онд энэ үзүүлэлт 20-54 насанд эрэгтэйчүүд илт давуу болсон нь дээр тэмдэглэсэнчлэн уул уурхайн бүтээн байгуулалттай холбоотой боловч цаашдаа хүйсийн энэ тэнцвэргүй байдлыг яаж зохицуулах талаар төрийн тодорхой бодлого шаардлагатай байгаа нь харагдаж байна.

3.5. МОНГОЛ УЛСЫН ЗАРИМ УГСААТНЫ НАС, ХҮЙСИЙН БҮТЭЦ, ТҮҮНД ГАРСАН ӨӨРЧЛӨЛТ

Монгол Улсын харьяат хүн амд Халхчууд 82.4 хувийг эзэлж, өмнөх тооллогын үеийнхээс 0.6 пунктээр өсөв. Казахуудын тоо өнгөрсөн хугацаанд 0.5 пунктээр буурч, 3.9 хувийг эзэлж байгаа ч хүн амын тоогоор Халхчуудын дараа орсон хэвээр байна. Улсын хүн амд Дөрвөд, Баяд, Буриад, Захчингуудын эзлэх хувийн жин өмнөх 10 жилийнхээсээ бараг өөрчлөгдөөгүй, харин хүн ам олонтой Дарьгангачуудын хувийн жин 0.3 пунктээр буурчээ.

ЗУРАГ 3.5.1. МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМД ҮНДЭСТЭН УГСААТНЫ ЭЗЛЭХ ХУВЬ 2010 ОН

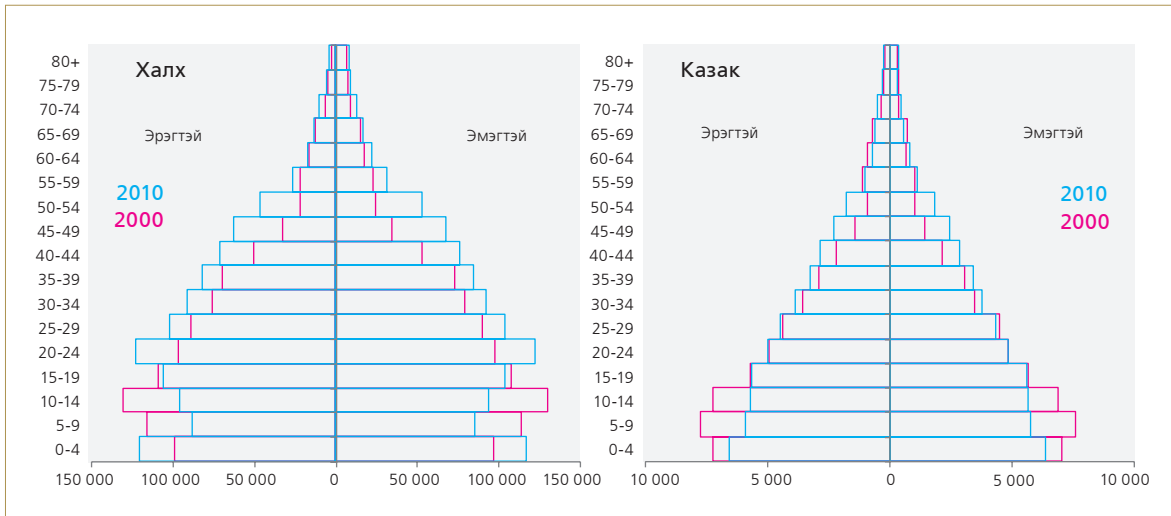
Манай улсын угсаатнуудын насны бүтцэд нэлээд ялгаатай талууд ажиглагддаг (хүснэгт 3.5.1.).Казак, Захчин, Хотон, Элжигэн, Узбекиудын дунд 0-14 настай хүүхдийн эзлэх хувь бусдаас нэлээд их байгаа нь тэдний төрөлт өндөр байгааг харуулна. Харин хүн ам олонтой Буриад, Дарьгангачууд болон цөөн хүн амтай Барга, Сартуул, Хамниган, Цаатан, Узбекиудын дотор 55-аас дээш настай хүний эзлэх хувь өндөр байгаа нь тэдгээрийн насжилтыг харуулж байна.

ХҮСНЭГТ 3.5.1. МОНГОЛ УЛСЫН ХАРЬЯАТ ИРГЭДИЙН ТОО, ҮНДЭС УГСАА, НАСНЫ БҮЛЭГ, ХУВИАР, 2010 ОН

Үндэс угсаа	Насны бүлэг							
	Бүгд	0-14	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
МОНГОЛ УЛСЫН ХАРЬЯАТ-БҮГД	100.0	28.1	20.8	17.7	14.3	10.5	4.6	3.8
Халх	100.0	27.7	21.0	18.0	14.4	10.6	4.5	3.8
Казах	100.0	35.5	20.8	16.2	12.2	8.3	3.6	3.4
Дөрвөд	100.0	29.6	20.8	16.6	14.2	10.5	4.6	3.8
Баяд	100.0	29.6	20.4	16.5	14.3	10.3	4.7	4.1
Буриад	100.0	24.4	19.1	17.2	14.1	12.8	6.7	5.7
Захчин	100.0	30.5	20.7	16.5	13.2	10.0	4.9	4.3
Дарьганга	100.0	26.2	17.1	17.1	15.6	12.2	6.2	5.5
Урианхай	100.0	28.5	19.8	16.7	14.4	10.7	4.9	4.9
Дархад	100.0	30.1	20.7	16.1	14.1	10.8	4.0	4.2
Өөлд	100.0	25.2	20.0	17.2	14.7	11.5	5.9	5.5
Хотогойд	100.0	29.7	18.1	17.4	14.2	10.8	5.3	4.6
Торгууд	100.0	27.1	19.9	16.6	14.8	11.9	5.3	4.5
Хотон	100.0	38.0	21.2	15.7	11.5	7.7	3.3	2.7
Мянгад	100.0	28.6	19.8	17.0	14.9	10.4	4.9	4.4
Тува	100.0	31.2	20.5	16.3	13.2	9.9	5.3	3.6
Барга	100.0	22.4	20.8	18.4	14.8	12.2	6.0	5.4
Үзэмчин	100.0	27.0	20.1	17.6	13.5	11.5	4.4	5.9
Элжигэн	100.0	33.2	14.9	17.5	15.0	10.7	4.0	4.8
Сартуул	100.0	20.4	18.6	20.2	16.7	12.1	6.6	5.4
Хамниган	100.0	23.1	14.0	16.2	15.6	14.3	6.5	10.2
Цаатан	100.0	29.8	18.1	16.7	13.5	9.9	6.4	5.7
Узбек	100.0	32.3	17.7	17.7	12.3	9.6	5.8	4.6
Харчин	100.0	21.7	18.4	13.2	16.4	11.8	7.9	10.5
Цахар	100.0	18.9	15.9	16.7	10.6	21.2	7.6	9.1
Бусад	100.0	22.3	19.3	17.5	12.8	13.1	7.0	8.0
Бусад Үндэстэн	100.0	26.4	14.2	15.7	13.7	12.4	6.7	10.9

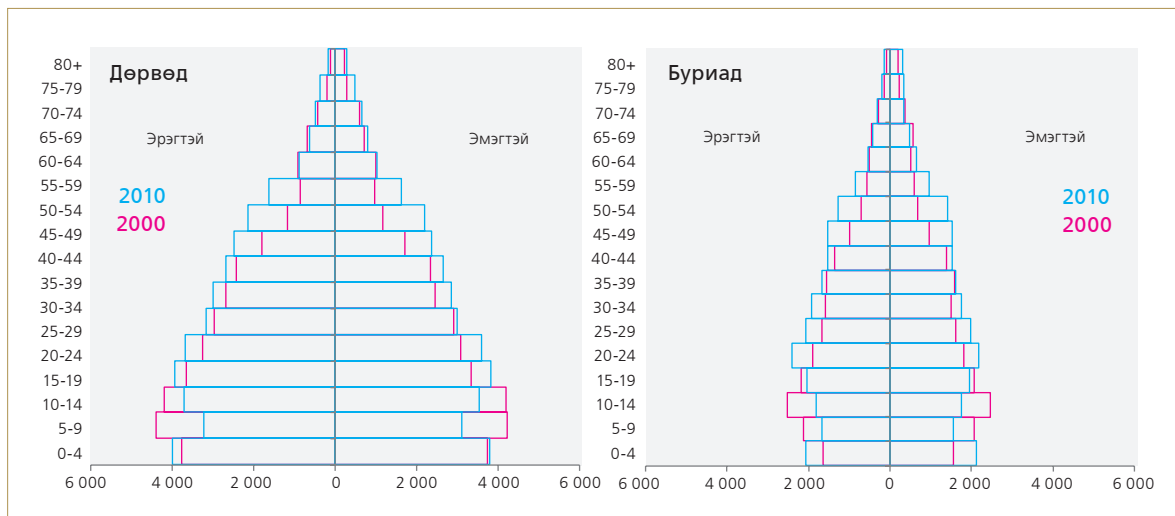
Ерөнхийдөө Халхчууд бүх аймаг, нийслэлд оршин сууж байна. Казахууд Баян-Өлгийд, Буриадууд Хэнтий, Сэлэнгэд, Хотогойдууд Завханд, Хөвсгөлд гол төлөв оршин сууж байна. Мөн Дорнод аймгийн хүн амын 2.9 хувь нь Барга, 2.7 хувь нь Үзэмчингүүд бөгөөд эдгээр угсаатан олноороо суудаг аймаг нь Дорнод аймаг болж байна. Хотогойдуудын 84.6 хувь нь зөвхөн Хөвсгөл аймагт оршин суудаг байна. Нас, хүйсийн суваргаас зарим олон хүн амтай угсаатны нас, хүйсийн бүтцийг илүү тодорхой харах боломжтой.

ЗУРАГ 3.5.2. ХАЛХ, КАЗАХ ҮНДЭСТНИЙ НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА³, 2000, 2010 ОН

Монгол Улсын бараг бүх нутгаар тархан суурьшсан Халхчуудын нас, хүйсийн суваргын ерөнхий дүр зураг улсын хүн амынхтай ойролцоо, идэрших хандлагатай байна. Гэтэл Казахуудын нас, хүйсийн суваргын суурь өргөн байгаа нь харьцангуй залуу насны бүтэцтэй байна.

ЗУРАГ 3.5.3 ДӨРВӨД, БУРИАД ҮНДЭСТНИЙ НАС, ХҮЙСИЙН СУВАРГА, 2000, 2010 ОН

Дөрвөдүүдийн төрөлтийн түвшин буурч байгаа боловч насны бүтэц нь залуу байгаа бол Буриадуудын төрөлт сүүлчийн 10 жилд илүү буурч, Дөрвөдүүдийг бодвол илүү идэрших хандлагатай болжээ.

³Халх, Казах үндэстний хүн амын тоо харилцан адилгүй учир суваргын хэмжих нэгж өөр болно

ХҮСНЭГТ 3.5.2. ХҮН АМ ЗҮЙН АЧААЛАЛ, ХӨГШРӨЛТИЙН ИНДЕКС, ЗАРИМ ҮНДЭС УГСААГААР, 2000, 2010 ОН

Үндэстэн	Хүн ам зүйн ачаалал 2000 он			Хөгшрөлтийн индекс 2000 он	Хүн ам зүйн ачаалал 2010 он			Хөгшрөлтийн индекс 2010 он
	Нийт	Хүүхэд	Хөгшид		Нийт	Хүүхэд	Хөгшид	
Халх	64.3	58.0	6.3	10.9	45.9	40.4	5.5	13.6
Казах	84.9	78.3	6.7	8.5	63.6	58.1	5.5	9.4
Дөрвөд	66.8	61.2	5.5	9.1	50.0	44.3	5.7	12.8
Буриад	58.4	48.1	10.3	21.5	43.1	34.9	8.1	23.3
Баяд	68.2	62.1	6.1	9.8	51.0	44.7	6.2	13.9
Дарьганга	63.7	55.6	8.1	14.6	46.6	38.5	8.1	21.1
Урианхай	66.9	59.0	7.9	13.5	50.2	42.9	7.3	17.1
Захчин	73.3	66.2	7.1	10.8	53.3	46.8	6.6	14.0

Хүн ам зүйн ачаалал Казахуудын дунд өндөр, үүний дотор хүүхдийн ачаалал илүү байгаа бол Буриадын хамгийн бага, тэгэхдээ хөгшчүүдийн ачаалал өндөр байгаагаараа онцлог юм. Хөгшрөлтийн индексээр Буриад, Дарьганга, Урианхайчууд бусдаас арай илүү байна.

ХҮСНЭГТ 3.5.3. ХҮН АМД ЭЗЛЭХ ХУВЬ, ЗАРИМ ҮНДЭС УГСААГААР, 2000, 2010 ОН

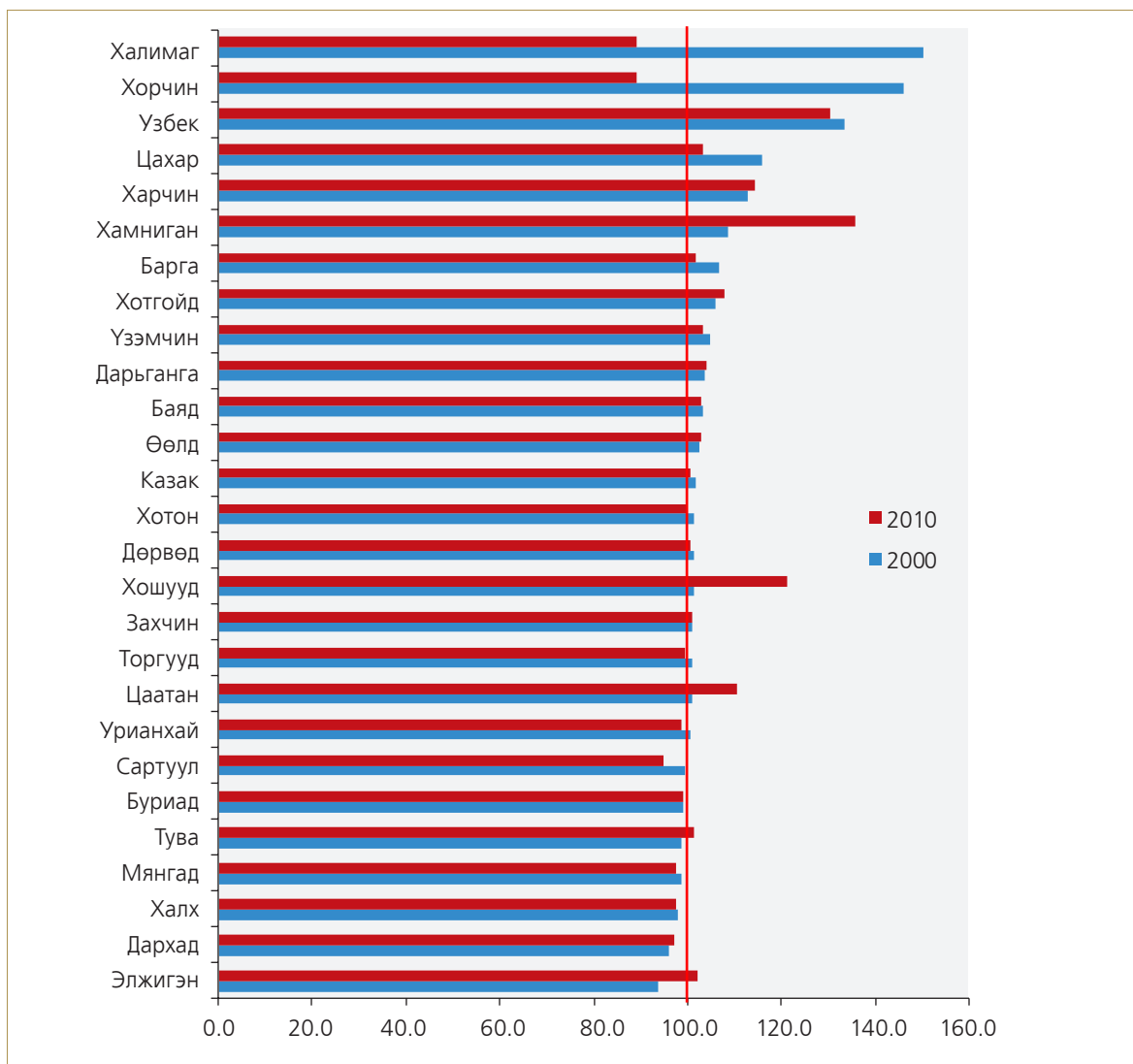
Үндэстэн	2000 он				2010 он			
	0-14	15-64	65+		0-14	15-64	65+	
Халх	35.5	61.1	3.9	100.0	27.7	68.5	3.8	100.0
Казах	42.5	54.3	3.6	100.0	35.5	61.1	3.4	100.0
Дөрвөд	36.8	60.1	3.3	100.0	29.6	66.7	3.8	100.0
Буриад	30.6	63.6	6.6	100.0	24.4	69.9	5.7	100.0
Баяд	37.1	59.7	3.6	100.0	29.6	66.2	4.1	100.0
Дарьганга	34.2	61.5	5.0	100.0	26.2	68.2	5.5	100.0
Урианхай	35.5	60.2	4.8	100.0	28.5	66.6	4.9	100.0
Захчин	38.3	57.9	4.1	100.0	30.5	65.2	4.3	100.0

Асран халамжлагчийн индекс нь бүх угсаатны хувьд нэлээд бага байгаа боловч Казахуудын хувьд арай илүү байна.

ХҮСНЭГТ 3.5.4. АСРАН ХАЛАМЖЛАГЧИЙН ХАРЬЦАА, ЗАРИМ ҮНДЭС УГСААГААР, 2000, 2010 ОН

Үндэстэн	2000 он	2010 он
Халх	14.6	11.7
Казах	18.8	16.0
Дөрвөд	7.1	8.4
Буриад	16.6	15.5
Баяд	10.2	11.8
Дарьганга	15.6	15.1
Урианхай	13.1	13.9
Захчин	10.8	13.1

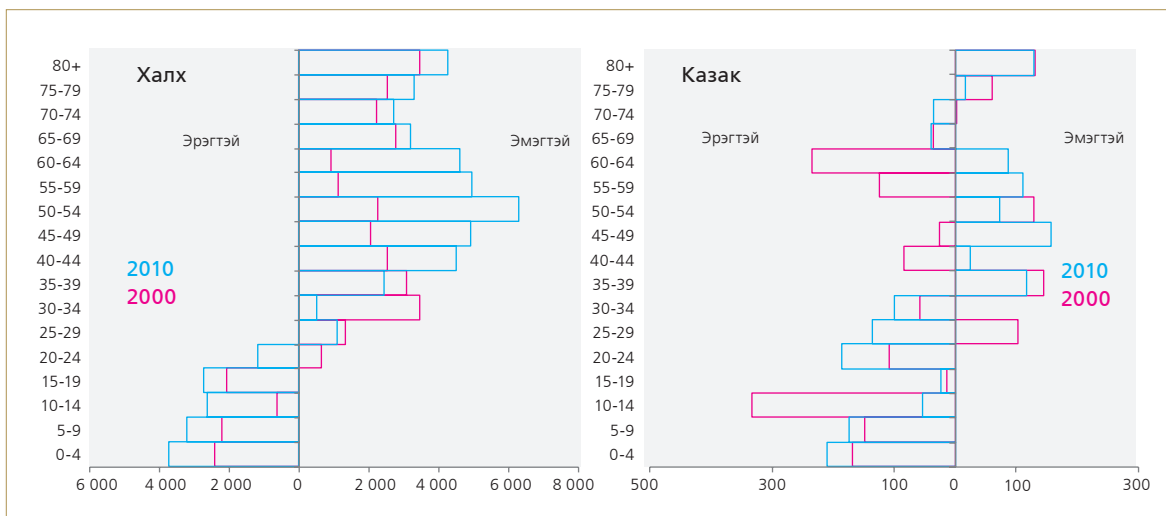
ЗУРАГ 3.5.4. ХҮЙСИЙН ХАРЬЦАА, ЗАРИМ ҮНДЭС УГСААГААР, 2000, 2010 ОН

Хүн амын тоо цөөнтэй Сартуул, Хамниган, Цаатан, Узбек, Халимаг, Хорчин зэрэг зарим угсаатны хүйсийн харьцаа өндөр байна.

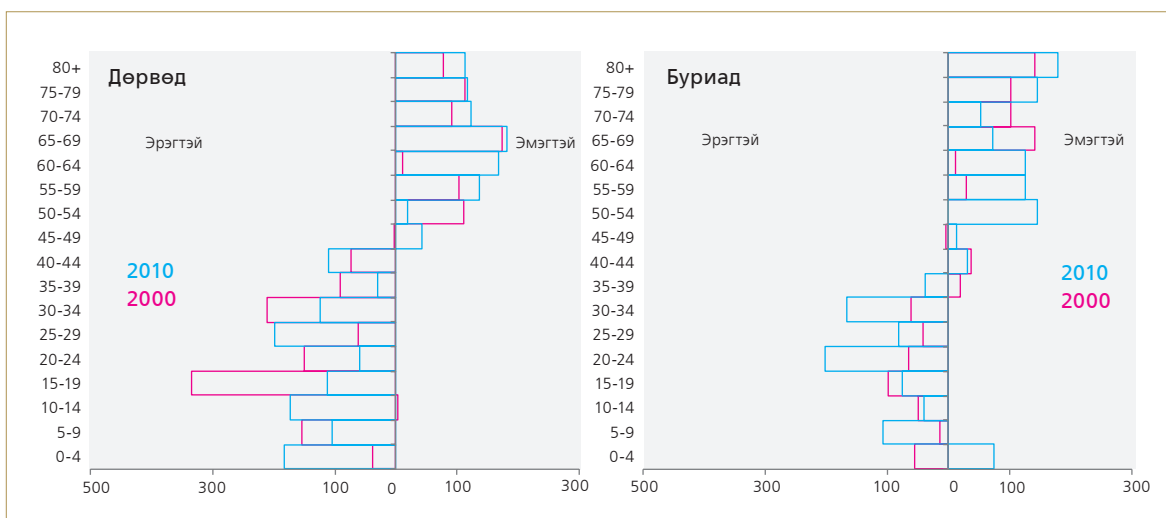
Эрэгтэй, эмэгтэй хүн амын тооны зөрүүг үндэс угсаагаар ангилж үзэхэд зарим ялгаатай талууд ажиглагдаж байна. Халхчуудын 20-оос доош насныханд эрэгтэйчүүд давамгайлж, түүнээс дээш насанд эмэгтэйчүүд илүү байна. Гэхдээ 2010 онд Халхчуудын дотор эмэгтэйчүүдийн тоо 40-64 насанд илүү олон байна. Казахуудын дотор 20-иос доош насанд эрэгтэйчүүд илүү байгаа бол түүнээс дээш насанд нэлээд өөрчлөгдсөн байгаа нь гадаад шилжих хөдлөгөөнтэй холбоотой байж болох юм.

ЗУРАГ 3.5.5. ХАЛХ⁴, КАЗАХ ҮНДЭСТНИЙ ЭРЭГТЭЙ, ЭМЭГТЭЙ ХҮНИЙ ТООНЫ ЗӨРҮҮ, НАСНЫ БҮЛГЭЭР, 2000, 2010 ОН

Дөрвөд, Буриадуудын эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн тооны зөрүү нэлээд төстэй, Дөрвөдүүдийн 40-44 наснаас эмэгтэйчүүд давамгайлж байгаа бол Буриадуудынх 35-39 наснаас эмэгтэйчүүд давамгайлж байна.

ЗУРАГ 3.5.6. ДӨРВӨД, БУРИАД ҮНДЭСТНИЙ ЭРЭГТЭЙ, ЭМЭГТЭЙ ХҮНИЙ ТООНЫ ЗӨРҮҮ, НАСНЫ БҮЛГЭЭР, 2000, 2010 ОН

⁴Хүн амын тоотой харьцуулж халхчуудын суваргын хэмжих нэгжийг бусад угсаатнаас өөрөөр авсан

3.6. ХҮН АМЫН НАСЖИЛТ

Олон улсад хүн амын нас, хүйсийн бүтцийг голч нас, хүн амын нас, хүйсийн суварга, хөгшрөлтийн индекс зэрэг үзүүлэлтээр илэрхийлдэг бол харин насжилтыг хүн амын дундаж наслалт гэсэн үзүүлэлтээр илэрхийлдэг. Эдгээр үзүүлэлтээс өмнөх бүлэгт хүн амын насны бүтцийн талаар нэлээд дэлгэрэнгүй оруулсан тул энэ бүлэгт дундаж наслалтын талаар орууллаа.

Дундаж наслалт нь насжилтын хүснэгтийг тооцох үед төрсөн хүүхдийн цаашид үргэлжлэн амьдрах дундаж хугацаагаар (жил) илэрхийлэгдэнэ. Хүн амын дундаж наслалтын хэмжээ нь тухайн үеийн нялхасын нас баралтаас хамаарна. Манай улсын хүн амын дундаж наслалт 2000 онд эрэгтэйчүүд 62.05 жил, эмэгтэйчүүд 67.90 жил байсан ба 2009 он хүртэл тогтвортой нэмэгдэж, эрэгтэйчүүд 65.22 жил, эмэгтэйчүүд 72.97 жил болсон. Харин 2010 онд дундаж наслалт бага зэрэг буурч, эрэгтэйчүүд 64.08 жил, эмэгтэйчүүд 72.40 жил болов.

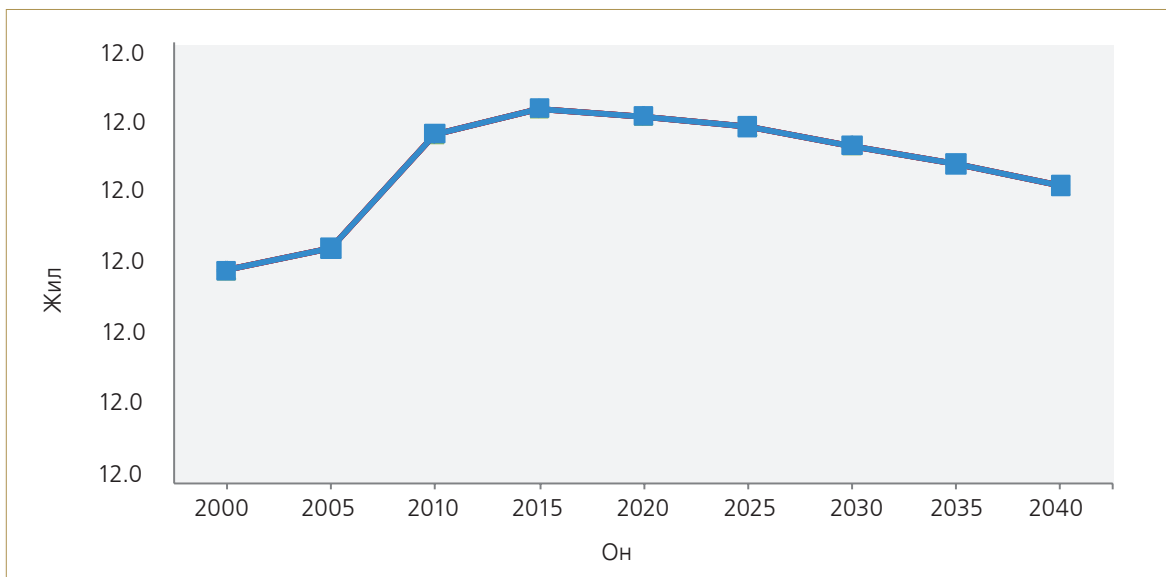
ХҮСНЭГТ 3.6.1. МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМЫН ДУНДАЖ НАСЛАЛТ, ХҮЙСЭЭР, 2000-2040 ОН

Он	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд
2000	60.43	66.13	63.18
2005	62.11	68.61	65.21
2010	64.55	74.17	69.27
2015	65.82	76.11	70.86
2020	67.06	77.48	72.17
2025	68.24	78.4	73.22
2030	69.37	78.99	74.09
2035	70.42	79.37	74.81
2040	71.38	79.61	75.42

Орчин үеийн анагаах ухааны ололт, эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмж нэмэгдэж, чанар сайжрах тутам нялхасын эндэгдэл буурч, дундаж наслалт 2040 он хүртэл жилд дунджаар 0.2 насаар нэмэгдэхээр байна.

Манай улсын нялхасын эндэгдэл (амьд төрсөн 1000 хүүхдэд ногдох нялхсын эндэгдэл) 2000 онд 37.0 байснаа 2005 онд 23.1, 2010 онд 22.7 болж 2000 оны түвшнээс буурсан. Цаашид дундаж наслалт 2040 он хүртэл 5 жил тутам ойролцоогоор 1-2 насаар нэмэгдэхээр байна. 1000 амьд төрөлтөд ногдох нялхасын эндэгдэл 2040 он гэхэд эрэгтэйчүүд 18.4, эмэгтэйчүүд 14.0 байх тооцоо гарч байна. Эрэгтэй, эмэгтэй хүн амын дундаж наслалтын зөрүү 2000 онд 5.7 байсан бол 2010 онд 9.6, 2020 онд 10.4, 2040 онд 8.2 болохоор тооцоо гарч байна. Эмэгтэйчүүдтэй зэрэгцүүлэхэд эрэгтэйчүүдийн дундаж наслалт ямагт бага байдаг нь тэдний ажил, амьдралын хэв маяг эмэгтэйчүүдийнхээс зарим талаар ялгаатай, бас физиологийн онцлогтой холбоотой байдаг нь олон жилийн судалгаанаас нотлогджээ. Тухайлбал, эрэгтэйчүүд үйлдвэрлэлийн хортой, хүнд нөхцөлд ажилладгаас гадна осол гэмтэлд илүү өртдөг. Мөн архи, тамхи зэрэг хорт зуршилд автах эмэгтэйчүүдээс илүү байдаг зэрэг нь тэдний богино наслах үндсэн шалтгаан болдог.

ЗУРАГ 3.6.1. МОНГОЛ УЛСЫН ЭРЭГТЭЙ, ЭМЭГТЭЙ ХҮН АМЫН ДУНДАЖ НАСЛАЛТЫН ЗӨРҮҮ, 2000-2040 ОН

Олон улс орны туршилгаар насжилтын хүснэгтийг тооцооноор дундаж наслалтаас гадна насжилтын хүснэгтийг тооцох үед тодорхой насыг насалсан хүмүүсийн цаашид үргэлжлэн амьдрах дундаж хугацааг мөн тооцож гаргадаг. Иргэснээрээ насны бүлэг тус бүрийн хүмүүсийн цаашид үргэлжлэн амьдрах дундаж хугацааг үндэслэн нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн төлөвлөлтөд ашиглах боломжтой болдог. Хүн ам зүйд насжилтын хүснэгтээс 3 насыг онцгойлон авч үздэг. Дундаж наслалтыг насжилтын хүснэгт тооцох үеийн нэг хүртэл настай хүүхдийн цаашид үргэлжлэн амьдрах дундаж хугацаагаар хэмждэгийг дээр тэмдэглэсэн. Харин идэрших насыг 40-44, хөгшрөхийг 65, түүнээс дээш насаар авдаг жишиг бий юм.

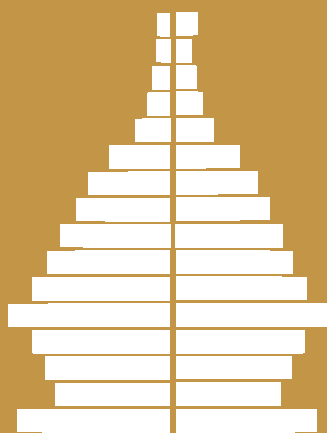
Хүн амын насжилтын хүснэгтийн 2000 оны тооцоогоор манай улсын 40-44 настай эрэгтэйчүүд цаашид 28.61 жил амьдрах тооцоо гарч байсан бол энэ хэмжээ 2020 онд 2.5 жилээр уртасч 31.11 жил, 2030 онд 32.5 жил наслах тооцоо гарсан байна. Харин эмэгтэйчүүд нь 2000 оны тооцоогоор цаашид 33.19 жил 2020 онд 39.32 жил, 2030 онд 40.47 жил амьдрах тооцоо гарсан байна. Тухайлбал, 2000 оны тооцоогоор шинэ төрсөн эрэгтэй хүүхэд цаашид 61.17 жил наслах тооцоо байсан бол тухайн онд 40 настай байсан хүмүүс 68.61, эмэгтэйчүүд 79.32 жил насална гэсэн ойлголт юм.

Өндөр настнуудын хувьд 2000 оны тооцоогоор 65-69 настай байсан эрэгтэйчүүд цаашдаа 11.05 жил наслахаар тооцоо гарч байсан бол 2020 оны тооцоогоор 1.56 насаар, 2030 онд өмнөх 10 жилийхээсээ 3.52 жилээр илүү наслах тооцоо гарсан аж. Эмэгтэйчүүдийн хувьд 2000 онд 65-69 настай байсан хүмүүс цаашид 14.38 жил, 2020 оны тооцоогоор 21.24 жил наслах тооцоо гарч байна. Тухайлбал, 2000 онд 65 настай байсан эрэгтэй хүмүүс дунджаар 76.05 наслах тооцоо гарч байсан бол 2020 онд 77.61 жил наслах тооцоо гарч байна. Эмэгтэйчүүдийн хувьд 2000 онд 65 настай байсан эмэгтэйчүүд 79.38 жил, 2020 онд 86.24 жил наслахаар байна. Эдгээр тооцоонууд нь ахмад насны тэтгэвэр тэтгэмж, нийгмийн хамгааллын арга хэмжээг нэмэгдүүлэх бодлого боловсруулахад үндэслэл болох юм.

Хүмүүнд төр эрхэм. Мөрд хүмүүн эрдэнэ

ДУГНЭЛТ

НЭГДСЭН ДҮГНЭЛТ

Монгол Улсын хүн ам 1918 оноос 2010 он хүртэлх 92 жилийн хугацаанд 4.2 дахин өсчээ. Цаашдаа хүн амын тоо 2020 онд 1918 оноос 4.9 дахин, 2030 онд 5.5 дахин 2040 онд 6.1 дахин өсөхөөр байна. Хүн амын тоо 1963 оноос 2010 онд 2.7 дахин нэмэгдсэн бол 2020 онд 3.1 дахин, 2030 онд 3.5 дахин, 2040 онд 3.9 дахин өсөх юм. Монгол Улсын хүн ам 2017 онд 3 сая хүрэх бол 2020 онд 3.1 сая, 2040 онд 3.9 сая болох тооцоололтой байна.

Монгол Улс дэлхийд цөөн хүн амтай орны тоонд ордог ч гэсэн сүүлчийн 100 жил хүн амын тоо нь буураагүй ямар нэг хэмжээгээр өссөөр иржээ гэдгийг түүхэн баримт гэрчилнэ. Цаашдаа хүн амын жилийн дундаж өсөлтийн хурд өмнөх үеэсээ саарах төлөв ажиглагдаж байгаа хэдий ч бодит хэмжээгээрээ тасралтгүй өсөх нь хэтийн тооцооноос харагдаж байна. Гэхдээ хүн амын жилийн дундаж өсөлтийн хэмжээ сүүлчийн 20 жилд 1.4-1.5 хувь байгаа нь өндөр өсөлт биш юм. Жилийн дундаж өсөлтийн энэ хэмжээ хэвээр хадгалагдана гэж тооцвол тус улсын хүн ам 47-50 жилийн дараа 2010 оныхоос 2 дахин өсөх юм.

Хүн амын өөрчлөлтийн талаар баримталдаг хамгийн түгээмэл онол бол хүн ам зүйн шилжилтийн онол юм. Шилжилтийн онолын гол агуулга нь төрөлт, нас баралтын зөрүү буюу ердийн цэвэр өсөлтийн өөрчлөлтөөр хэмждэг. Хүн амын төрөлт, нас баралтын эрчимтэй бууралт, улс орнуудын нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн өөрчлөлттэй уялддаг. Энэ онолоор хүн амын төрөлт, нас баралт өндөр, өөрөөр хэлбэл тухайн улс орны эдийн засгийн үндсэн суурь нь хөдөө аж ахуй голлосон үеэс аж үйлдвэржсэн орчин үеийн эдийн засаг руу шилжих үеийн хүн амын хөгжлийн үеийг хамардаг. Шилжилтийн үед тухайн улс орны хүн амын насны бүтцэд өөрчлөлт гарч залуужих, идэрших, хөгшрөх хандлагатай болдог. Улс орон тус бүрийн хүн амын шилжилтийн эхлэх, дуусах, үргэлжлэх хугацаа нь тухайн орны хүн амын хөгжлийн хандлагаас хамааран янз бүр байх нь мэдээж билээ.

Төрөлтийн түвшнээс хамааран хүн амын насны бүтэц өөрчлөгдөх нь мэдээж боловч тус улс насны залуу бүтцээс идэрших хандлагатай болж байгаа судалгааны дүн харуулсан. Нийт хүн амд хөдөлмөрийн насны хүн амын эзлэх хувийн жин өндөр хэвээр байж, цаашид 2030-аад хүртэл хадгалагдаж, “Хүн амын цонх” нээлттэй байхаар тооцоо гарч байгааг нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд үр өгөөжтэй ашиглах нь зүйтэй юм. Тус улс хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлж, эдийн засгийн өсөлтөө түргэтгэх, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, ажиллах хүчний, ялангуяа мэргэжилтэй боловсон хүчний, эрэлт, нийлүүлэлтийг зохицуулахад ихээхэн анхаарах шаардлага тулгарч байна. Хэрэв энэ үеийг үр ашигтай ашиглаж чадахгүй бол улс орны нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд сөрөг үр дагавар буй болдог аж. Тухайбал, ажиллах хүчний өсөлтөөс хамааран ажилгүйдэл нэмэгдэх, үүнийг дагаад ядуурал өсөх, нийгмийн халамж, тэтгэвэр тэтгэмжтэй холбоотой улсын төсөвт томоохон ачаалал үүсэх магадлалтай байдаг байна.

Хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллогын дүнд суурилсан хэтийн тооцооны төрөлтийн аажим бууралттай дунд хувилбарын тооцооноос үзэхэд хөгшрөлтийн индекс 2020 онд 16.1 байснаа 2025 онд 23.1 болж эрс өсч цаашид тасалтгүй өссөөр 2030 онд 33.2, 2040 онд 53.0 болох төлөвтэй байгаа нь манай улсад хөгшрөлтийн үе эхлэх дохио өгч байна. Монгол улс хүн ам зүйн цонх үедээ байгаадаа тайвширч болохгүй бөгөөд төрөлт буурч дундаж наслалт улам нэмэгдэж байгаа энэ үед ирээдүйд буй болох хөшрөлтөд бодлого боловсруулагч, шийдвэр гаргагчид, одооноос бэлтгэлтэй байх шаардлагатай юм. Учир нь орчин үеийн хөдөлмөрийн насныхан ахмад насанд шилжихдээ баталгаатай орлоготой, нийгмийн үйлчилгээг хүртэх боломжтой байлгахын тулд одооноос төрийн бодлогоор тэднийг дэмжих учиртай.

Хэтийн тооцооны дүнг үндэслээд манай улс хэдэн жилийн дараа насны бүтцээр хөгширнө гэсэн хандлагатайг, хүлээх бус тэр үйл явцыг саармагжуулах, хугацааг хойшлуулах арга хэмжээг авах нь нэн тулгамдсан асуудал юм.

Хүн амын төрөлтийг дэмжих богино хугацааны нийгэм халамжийн арга хэмжээ нь хүн амын насны бүтцийг залуужуулахад нөлөөлж чадахгүй нь 2007-2009 оны туршилга харууллаа. Цаашид төрөлтийг дэмжих урт хугацааны үр өгөөжтэй бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх шаардлагатай байгааг ч судалгааны дүн харуулав.

Төрөлтийг дэмжих арга хэмжээг боловсруулахдаа хүн амын нөхөн үржихүйн эргэн нөхөгдөх түвшнээс өндөр байх, тухайлбал төрөлтийн нийлбэр коэффициент (Нэг эмэгтэй төрүүлэх хүүхдийн дундаж тоо)-ыг 2.1-ээс аль болох өндөр байхаар тооцоолох шаардлагатай юм. Одоогоор хэрэгжүүлж эхэлж байгаа олон хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхчүүдэд олгож байгаа мөнгөн тусламж болон эхийн алдар I, II зэргийн одонг олгох хүүхдийн тоог цөөрүүлж, тэдэнд өгөх мөнгөн урамшуулалыг нэмж байгаа зэрэг арга хэмжээг цаашид улам төгөлдөржүүлэх нь зүйтэй байна.

Аймаг, нийслэлийн хүн амын өсөлт, нас, хүйсийн бүтцэд сүүлчийн 20 жилд дотоод, гадаад шилжих хөдөлгөөн ихээхэн нөлөөлж байгааг судалгааны дүн харуулсан. Цаашид дотоод шилжих хөдөлгөөнийг саармагжуулах, хүйсийн харьцааг зохицуулах арга хэмжээ шаардлагатай байгаа нь аймаг, нийслэлийн 2010 оны тооллогын дүн, ялангуяа Өмнөговь аймгийн хүйсийн харьцааны тэнцвэргүй байдал харуулав.

Бидний тооцооноос үзэхэд манай улсын хүн амын 1963-2000 оны тооллогын дүнгээрх нас, хүйсийн мэдээлэл нь зохих хэмжээний алдаатай, судалгаа тооцоонд засварлан ашиглах шаардлагатай байсан бол 2010 оны тооллогын дүнгээрх нас, хүйсийн мэдээллийн чанар сайн, судалгаа тооцоонд засварлахгүйгээр ашиглах боломжтой нь харагдав.

Хүн ам, орон сууцны 2010 оны улсын тооллогын дүнгээс үзвэл 15, түүнээс дээш насны хүн амын 43.6 хувь нь эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам юм. Энэ тоон дээр ажилгүйчүүдийг нэмбэл дээрх насны нийт хүн амын 52.2 хувь буюу 2 хүний нэг нь ажил эрхлэхгүй байгаа дүн гарсан. Энэ байдлыг бид хүн ам зүйн бодит ачааллаар тооцож үзэв. (Хүн ам зүйн бодит ачааллыг ажил эрхэлж байгаа хүний тоог 0-15 насны хүүхдийн тоо, ажил эрхэлдэггүй хүн амын тооны нийлбэрийг нийт ажил эрхэлдэг хүн амд харьцуулан тооцов.)

Бидний тооцооноос үзэхэд 2000 онд ажил эрхэлж байгаа 100 хүнд тэжээлэгч 199.9 ногдож байсан бол 2010 онд 201.8 болж үндсэндээ өөрчлөлт орсонгүй. Энэ нь нь ажил эрхэлж байгаа нэг хүн өөрөөсөө гадна 2 хүнийг тэжээн тэтгэж байна гэсэн үзүүлэлт гарч байна. Энэ олон улсын аргачиллаар тооцсон хүн ам зүйн онолын тооцооноос даруй 4.3 дахин өндөр байгааг анхаарч хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээг улам эрчимжүүлэх, ямар нэг орлогогүй тэжээвэр хүний тоог бууруулах, нийгмийн халамжийн арга хэмжээг зорилтод бүлгийн хүн амд хүргэх нь чухал байгааг харуулав.

Эрэгтэй, эмэгтэй хүн амын тооны бодит зөрүү нь нийгэм, эдийн засаг ялангуяа эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын онцлогт тохируулан ажиллах хүчнийг төлөвлөх, хуваарилах, хүйсийн онцлогт тохирсон мэргэжилтэй боловсон хүчнийг бэлтгэх, хүйсийн тэгш байдлыг хангах, хүн амын гэрлэлт, гэр бүлийн байдал, нөхөн үржихүйн ойрын ирээдүйн чиг хандлагыг тодорхойлох бодлого хөтөлбөр боловсруулах, хэрэгжүүлэхэд энэ үзүүлэлт ихээхэн холбогдолтой билээ.

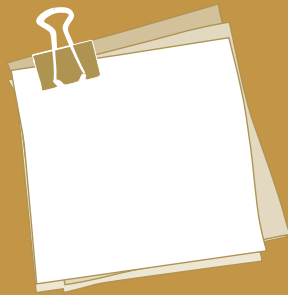
Эрэгтэй, эмэгтэй хүн амын тооны зөрүү 2010 онд өмнөх 10 жилийнхээсээ нэлээд өөр болж эрэгтэй эмэгтэйчүүдийн тооны зөрүү насны бүлэг бүрд өөрчлөгдөж, эмэгтэйчүүдийн тоо, эрэгтэйчүүдийнхээс 20 наснаас эхлэн илүү болсон байна. Эмэгтэйчүүдийн тоо эрэгтэйчүүдийнхээс илүү байгаа насны хязгаар 2015, 2020 онд нэмэгдэж 44 наснаас эхэлж байгаа нь хөгшчүүдийн нийгэм халамжийн арга хэмжээг төлөвлөхдөө хүйсийн харьцааг харгалзах шаардлага байгааг харуулж байна.

Хүн амын насжилтын хүснэгтийн 2000 оны тооцоогоор манай улсын 40-44 настай эрэгтэйчүүд цаашид 28.61 жил амьдрах тооцоо гарч байсан бол энэ хэмжээ 2020 онд 2.5 жилээр уртасч, 31.11 жил, 2030 онд 32.50 жил наслах тооцоо гарсан байна. Харин эмэгтэйчүүд нь 2000 оны тооцоогоор цаашид 33.19 жил 2020 онд 39.32 жил, 2030 онд 40.47 жил амьдрах тооцоо гарсан байна. Тухайлбал 2000 оны тооцоогоор шинэ төрсөн эрэгтэй хүүхэд цаашид 61.17 жил наслах тооцоо байсан бол тухайн онд 40 настай байсан хүмүүс 68.61, эмэгтэйчүүд 79.32 жил насална гэсэн ойлголт юм.

Өндөр настнуудын хувьд 2000 оны тооцоогоор 65-69 настай байсан эрэгтэйчүүд цаашдаа 11.05 жил наслахаар тооцоо гарч байсан бол 2020 оны тооцоогоор 1.56 насаар, 2030 онд өмнөх 10 жилийнхээсээ 3.52 жилээр илүү наслах тооцоо гарсан аж. Эмэгтэйчүүдийн хувьд 2000 онд 65-69 настай байсан хүмүүс цаашид 14.38 жил, 2020 оны тооцоогоор 21.24 жил наслах тооцоо гарч байна.

Эмэгтэйчүүдийн хувьд 2000 онд 65-69 настай байсан хүмүүс цаашид 14.38 жил наслах тооцоо гарч байсан бол 2020 оны тооцоогоор 21.24 жил болохоор байна. Тухайлбал, 2000 онд 65 настай эрэгтэй хүмүүс дунджаар 76.05 наслах тооцоо гарч байсан бол 2020 онд 77.61 жил болжээ. Эмэгтэйчүүдийн хувьд 2000 онд 65 настай байсан эмэгтэйчүүд 79.38 жил, 2020 онд 86.24 жил наслах тооцоо гарсан байна. Эдгээр тооцоонууд нь ахмад насны тэтгэвэр тэтгэмж, нийгмийн хамгааллын арга хэмжээний бодлого хөтөлбөр боловсруулахад чухал үндэслэл болох юм.

ХАВСРАЛТ

ХҮСНЭГТ 1. МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМЫН ТОО, АЙМАГ, НИЙСЛЭЛ, НАСНЫ БҮЛЭГ, ХҮЙСЭЭР, 2010 ОН

Бүгд

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	84 078	9 299	7 693	9 418	7 967	7 428	6 932	6 929
Баян-Өлгий	85 232	11 037	10 383	10 092	8 947	6 832	7 264	6 507
Баянхонгор	75 690	8 606	7 038	8 505	7 134	7 104	6 745	6 391
Булган	53 065	5 836	4 433	5 426	4 212	3 881	4 335	4 513
Говь-Алтай	53 223	5 885	5 252	5 689	4 742	4 701	4 810	4 550
Дорноговь	57 930	6 688	5 116	5 315	4 698	5 780	5 974	5 343
Дорнод	68 873	7 928	5 751	6 207	6 227	6 838	6 433	5 874
Дундговь	38 543	4 285	3 674	4 157	3 242	3 061	3 366	3 230
Завхан	64 924	7 667	6 030	7 182	5 625	4 563	5 482	5 632
Өвөрхангай	100 444	11 482	9 412	11 106	9 123	8 455	8 672	8 274
Өмнөговь	60 855	5 726	4 671	5 236	4 387	6 610	6 988	5 931
Сүхбаатар	51 091	5 400	4 501	5 122	4 463	4 600	4 800	4 720
Сэлэнгэ	95 804	10 588	8 183	9 230	8 039	8 565	8 512	8 001
Төв	83 838	9 388	7 012	7 771	7 071	7 294	7 296	6 990
Увс	72 906	9 201	7 834	8 895	7 454	5 179	5 829	5 537
Ховд	76 252	9 222	7 933	9 132	8 061	6 618	6 079	5 908
Хөвсгөл	114 331	13 220	10 493	11 817	10 335	9 869	9 741	9 542
Хэнтий	65 335	7 454	6 239	6 680	5 619	5 176	5 721	5 643
Дархан-Уул	90 642	9 375	6 735	7 908	10 026	10 110	7 680	7 340
Улаанбаатар	1154 290	119 637	80 040	82 753	121 019	159 643	116 322	97 609
Орхон	87 118	8 992	6 671	7 939	8 132	8 630	7 757	6 961
Говьсүмбэр	13 081	1 581	1 120	1 285	1 122	1 246	1 245	1 097

Хүснэгт 1-ийн үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	6 475	5 873	4 873	3 792	2 417	1 586	1 371	2 021
Баян-Өлгий	5 844	4 926	4 098	3 183	1 822	1 299	1 027	1 965
Баянхонгор	5 787	5 097	4 130	3 157	1 788	1 291	1 120	1 793
Булган	4 407	4 122	3 561	3 048	1 818	1 080	898	1 493
Говь-Алтай	4 290	3 766	3 032	2 365	1 314	850	767	1 210
Дорноговь	4 563	3 969	3 513	2 644	1 527	893	640	1 267
Дорнод	5 083	4 498	4 335	3 611	2 130	1 280	936	1 742
Дундговь	2 872	2 574	2 325	1 879	1 097	736	588	1 456
Завхан	5 320	4 817	3 873	2 993	1 630	1 198	1 137	1 770
Өвөрхангай	7 867	7 012	5 826	4 188	2 694	1 898	1 644	2 786
Өмнөговь	5 412	4 853	3 982	2 501	1 331	856	709	1 656
Сүхбаатар	3 982	3 554	3 056	2 541	1 528	873	633	1 315
Сэлэнгэ	7 610	7 164	6 453	5 002	3 017	1 953	1 391	2 096
Төв	6 488	5 917	5 399	4 512	2 815	1 905	1 478	2 501
Увс	5 289	5 202	4 138	3 025	1 651	1 143	1 007	1 519
Ховд	5 506	4 850	4 170	3 085	1 785	1 187	1 002	1 712
Хөвсгөл	9 140	8 192	7 133	5 402	2 993	1 926	1 674	2 850
Хэнтий	4 891	4 503	4 194	3 345	1 976	1 213	921	1 759
Дархан-Уул	6 940	6 372	5 803	4 371	2 591	1 880	1 357	2 152
Улаанбаатар	86 563	74 127	67 613	52 379	31 323	22 676	16 605	25 949
Орхон	7 011	6 957	6 487	4 484	2 410	1 489	1 154	2 043
Говьсүмбэр	1 043	922	762	575	332	241	173	336

Эрэгтэй

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	41 943	4 625	3 904	4 820	4 042	3 718	3 508	3 455
Баян-Өлгий	42 655	5 573	5 239	5 079	4 569	3 483	3 689	3 260
Баянхонгор	38 023	4 425	3 492	4 332	3 841	3 754	3 355	3 224
Булган	27 325	2 961	2 320	2 764	2 348	2 109	2 215	2 342
Говь-Алтай	26 602	2 977	2 688	2 899	2 373	2 417	2 472	2 339
Дорноговь	29 230	3 386	2 530	2 611	2 349	2 991	3 244	2 768
Дорнод	34 796	4 042	2 981	3 127	3 236	3 653	3 333	3 043
Дундговь	19 578	2 221	1 870	2 129	1 753	1 640	1 694	1 654
Завхан	32 544	3 845	3 093	3 712	2 978	2 418	2 756	2 785
Өвөрхангай	50 333	5 892	4 776	5 691	4 796	4 417	4 364	4 133
Өмнөговь	34 884	2 895	2 390	2 668	2 456	4 146	4 218	3 722
Сүхбаатар	26 059	2 729	2 334	2 604	2 423	2 440	2 504	2 509
Сэлэнгэ	48 756	5 422	4 178	4 635	4 344	4 700	4 435	4 171
Төв	43 751	4 867	3 588	3 990	3 944	4 128	3 889	3 711
Увс	36 829	4 675	3 964	4 545	3 880	2 862	3 003	2 812
Ховд	38 006	4 716	4 037	4 629	4 034	3 346	3 139	2 987
Хөвсгөл	56 899	6 650	5 274	5 888	5 436	5 131	4 949	4 779
Хэнтий	33 399	3 817	3 211	3 474	3 093	2 792	2 999	2 883
Дархан-Уул	44 556	4 771	3 439	3 951	5 134	5 115	3 825	3 670
Улаанбаатар	558 247	60 587	40 885	41 840	58 632	77 209	56 452	47 714
Орхон	42 813	4 633	3 364	4 001	4 239	4 323	3 804	3 464
Говьсүмбэр	6 740	807	560	675	660	680	643	551

Хүснэгт 1-ийн үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	3 241	2 901	2 488	1 827	1 157	728	659	869
Баян-Өлгий	2 858	2 462	1 993	1 562	843	618	515	910
Баянхонгор	2 856	2 571	2 068	1 486	811	565	502	741
Булган	2 268	2 107	1 801	1 529	920	539	449	653
Говь-Алтай	2 177	1 910	1 512	1 143	603	334	338	420
Дорноговь	2 346	2 010	1 770	1 318	760	430	286	431
Дорнод	2 554	2 226	2 162	1 763	1 039	607	417	613
Дундговь	1 401	1 334	1 199	911	511	349	296	616
Завхан	2 675	2 398	1 921	1 442	723	512	523	763
Өвөрхангай	3 887	3 427	2 888	1 955	1 290	875	755	1 187
Өмнөговь	3 415	3 044	2 400	1 446	674	442	329	639
Сүхбаатар	2 088	1 815	1 560	1 252	721	399	274	407
Сэлэнгэ	3 822	3 491	3 224	2 385	1 497	924	641	887
Төв	3 374	3 050	2 717	2 260	1 424	962	704	1 142
Увс	2 637	2 562	2 090	1 509	800	464	445	581
Ховд	2 693	2 407	2 064	1 502	843	515	442	652
Хөвсгөл	4 533	4 117	3 514	2 596	1 369	821	766	1 076
Хэнтий	2 417	2 252	2 122	1 701	957	587	431	663
Дархан-Уул	3 362	3 074	2 655	2 008	1 189	836	627	898
Улаанбаатар	42 319	35 413	31 885	23 907	13 927	9 829	7 292	10 349
Орхон	3 361	3 248	3 053	2 213	1 172	655	496	787
Говьсүмбэр	535	454	389	294	154	115	75	148

Эмэгтэй

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	42 135	4 674	3 789	4 598	3 925	3 710	3 424	3 474
Баян-Өлгий	42 577	5 464	5 144	5 013	4 378	3 349	3 575	3 247
Баянхонгор	37 667	4 181	3 546	4 173	3 293	3 350	3 390	3 167
Булган	25 740	2 875	2 113	2 662	1 864	1 772	2 120	2 171
Говь-Алтай	26 621	2 908	2 564	2 790	2 369	2 284	2 338	2 211
Дорноговь	28 700	3 302	2 586	2 704	2 349	2 789	2 730	2 575
Дорнод	34 077	3 886	2 770	3 080	2 991	3 185	3 100	2 831
Дундговь	18 965	2 064	1 804	2 028	1 489	1 421	1 672	1 576
Завхан	32 380	3 822	2 937	3 470	2 647	2 145	2 726	2 847
Өвөрхангай	50 111	5 590	4 636	5 415	4 327	4 038	4 308	4 141
Өмнөговь	25 971	2 831	2 281	2 568	1 931	2 464	2 770	2 209
Сүхбаатар	25 032	2 671	2 167	2 518	2 040	2 160	2 296	2 211
Сэлэнгэ	47 048	5 166	4 005	4 595	3 695	3 865	4 077	3 830
Төв	40 087	4 521	3 424	3 781	3 127	3 166	3 407	3 279
Увс	36 077	4 526	3 870	4 350	3 574	2 317	2 826	2 725
Ховд	38 246	4 506	3 896	4 503	4 027	3 272	2 940	2 921
Хөвсгөл	57 432	6 570	5 219	5 929	4 899	4 738	4 792	4 763
Хэнтий	31 936	3 637	3 028	3 206	2 526	2 384	2 722	2 760
Дархан-Уул	46 086	4 604	3 296	3 957	4 892	4 995	3 855	3 670
Улаанбаатар	596 043	59 050	39 155	40 913	62 387	82 434	59 870	49 895
Орхон	44 305	4 359	3 307	3 938	3 893	4 307	3 953	3 497
Говьсүмбэр	6 341	774	560	610	462	566	602	546

Хүснэгт 1-ийн үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	3 234	2 972	2 385	1 965	1 260	858	712	1 152
Баян-Өлгий	2 986	2 464	2 105	1 621	979	681	512	1 055
Баянхонгор	2 931	2 526	2 062	1 671	977	726	618	1 052
Булган	2 139	2 015	1 760	1 519	898	541	449	840
Говь-Алтай	2 113	1 856	1 520	1 222	711	516	429	790
Дорноговь	2 217	1 959	1 743	1 326	767	463	354	836
Дорнод	2 529	2 272	2 173	1 848	1 091	673	519	1 129
Дундговь	1 471	1 240	1 126	968	586	387	292	840
Завхан	2 645	2 419	1 952	1 551	907	686	614	1 007
Өвөрхангай	3 980	3 585	2 938	2 233	1 404	1 023	889	1 599
Өмнөговь	1 997	1 809	1 582	1 055	657	414	380	1 017
Сүхбаатар	1 894	1 739	1 496	1 289	807	474	359	908
Сэлэнгэ	3 788	3 673	3 229	2 617	1 520	1 029	750	1 209
Төв	3 114	2 867	2 682	2 252	1 391	943	774	1 359
Увс	2 652	2 640	2 048	1 516	851	679	562	938
Ховд	2 813	2 443	2 106	1 583	942	672	560	1 060
Хөвсгөл	4 607	4 075	3 619	2 806	1 624	1 105	908	1 774
Хэнтий	2 474	2 251	2 072	1 644	1 019	626	490	1 096
Дархан-Уул	3 578	3 298	3 148	2 363	1 402	1 044	730	1 254
Улаанбаатар	44 244	38 714	35 728	28 472	17 396	12 847	9 313	15 600
Орхон	3 650	3 709	3 434	2 271	1 238	834	658	1 256
Говьсүмбэр	508	468	373	281	178	126	98	188

ХҮСНЭГТ 2. МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМЫН ТОО, АЙМАГ, НИЙСЛЭЛ, НАСНЫ БҮЛЭГ, ХҮЙСЭЭР, 2000 ОН

Бүгд

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	97 091	11 888	12 914	13 299	10 106	8 950	8 382	7 207
Баян-Өлгий	91 068	13 016	13 769	12 688	9 735	8 301	7 791	6 188
Баянхонгор	84 779	10 370	11 551	12 491	8 886	7 993	7 094	6 154
Булган	61 776	6 695	7 668	8 360	5 990	5 537	5 616	4 961
Говь-Алтай	63 673	7 673	7 945	8 683	6 844	6 355	5 822	4 975
Дорноговь	50 575	5 359	6 118	6 843	5 728	5 372	4 433	3 833
Дорнод	75 373	7 328	9 404	11 339	8 999	7 111	6 133	5 430
Дундговь	51 517	6 037	6 449	7 433	5 526	4 748	4 271	3 667
Завхан	89 999	10 312	11 311	11 811	10 124	8 522	8 286	7 044
Өвөрхангай	111 420	13 364	14 347	15 465	11 913	10 371	9 774	8 405
Өмнөговь	46 858	5 536	5 895	6 536	5 357	4 273	3 914	3 411
Сүхбаатар	56 166	6 201	7 314	7 886	6 436	5 432	4 702	4 124
Сэлэнгэ	99 950	10 152	12 664	14 599	10 329	9 026	8 939	8 218
Төв	99 268	10 221	12 098	13 616	10 627	9 219	8 536	7 449
Увс	90 037	12 347	13 204	12 211	9 113	7 525	7 533	6 840
Ховд	86 831	11 811	12 014	12 113	9 548	8 108	7 265	6 089
Хөвсгөл	119 063	13 476	15 584	16 497	12 131	11 042	10 666	9 363
Хэнтий	70 946	8 008	9 150	9 725	7 168	6 395	5 877	5 237
Дархан-Уул	83 271	7 536	9 923	11 320	9 445	7 938	7 444	7 078
Улаанбаатар	760 077	60 965	75 892	91 975	91 152	86 928	76 592	64 512
Орхон	71 525	6 381	8 942	10 789	7 005	5 525	6 430	6 677
Говьсүмбэр	12 230	1 347	1 508	1 755	1 196	1 080	1 152	1 010

Хүснэгт 2-ын үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	6 255	4 642	3 420	2 243	2 582	1 792	1 532	1 879
Баян-Өлгий	5 276	3 819	2 466	1 689	1 880	1 440	1 317	1 693
Баянхонгор	5 348	3 854	2 543	1 991	2 108	1 593	1 302	1 501
Булган	4 445	3 392	2 325	1 502	1 646	1 204	1 114	1 321
Говь-Алтай	4 108	3 146	1 881	1 478	1 595	1 230	841	1 097
Дорноговь	3 664	2 727	1 752	1 064	993	906	714	1 069
Дорнод	5 312	4 306	2 755	1 744	1 540	1 189	1 191	1 592
Дундговь	3 323	2 584	1 600	1 089	1 087	1 049	958	1 696
Завхан	5 930	4 377	2 830	2 173	2 368	1 745	1 405	1 761
Өвөрхангай	7 262	5 171	3 662	2 588	2 790	2 110	1 769	2 429
Өмнөговь	3 158	2 113	1 368	958	1 019	1 030	853	1 437
Сүхбаатар	3 741	3 033	1 908	1 215	1 093	986	900	1 195
Сэлэнгэ	7 562	5 482	3 579	2 428	2 424	1 774	1 328	1 446
Төв	6 836	5 296	3 682	2 653	2 732	2 161	1 837	2 305
Увс	5 939	4 236	2 649	1 982	2 217	1 636	1 222	1 383
Ховд	5 309	4 006	2 578	1 822	1 862	1 523	1 283	1 500
Хөвсгөл	8 628	6 058	3 813	2 542	2 806	2 116	1 884	2 457
Хэнтий	5 157	4 017	2 623	1 640	1 610	1 274	1 189	1 876
Дархан-Уул	6 836	4 879	3 154	2 140	1 924	1 460	1 004	1 190
Улаанбаатар	60 734	44 973	29 126	20 963	17 992	12 939	10 783	14 551
Орхон	6 857	4 510	2 749	1 641	1 324	918	811	966
Говьсүмбэр	926	599	425	290	303	217	178	244

Эрэгтэй

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	48 579	6 046	6 511	6 614	5 113	4 520	4 233	3 613
Баян-Өлгий	45 813	6 594	6 966	6 424	4 958	4 206	3 835	3 137
Баянхонгор	42 037	5 232	5 883	6 310	4 459	4 048	3 558	3 109
Булган	31 153	3 382	3 835	4 197	3 100	2 966	2 876	2 482
Говь-Алтай	31 492	3 874	3 996	4 467	3 505	3 187	2 958	2 509
Дорноговь	25 515	2 594	3 033	3 399	3 215	2 951	2 228	1 850
Дорнод	37 639	3 765	4 789	5 712	4 744	3 698	3 036	2 669
Дундговь	25 719	3 055	3 308	3 720	2 792	2 459	2 095	1 885
Завхан	45 032	5 314	5 799	5 950	5 291	4 226	4 173	3 556
Өвөрхангай	55 578	6 786	7 236	7 633	6 120	5 229	4 927	4 189
Өмнөговь	23 488	2 866	2 997	3 295	2 884	2 281	1 980	1 633
Сүхбаатар	28 585	3 163	3 801	3 964	3 535	2 929	2 449	2 103
Сэлэнгэ	51 068	5 083	6 401	7 428	5 511	4 970	4 632	4 089
Төв	51 374	5 202	6 125	6 896	5 838	5 055	4 550	3 818
Увс	45 512	6 232	6 755	6 140	4 912	3 905	3 829	3 438
Ховд	43 213	5 937	6 043	6 131	4 778	4 194	3 636	3 022
Хөвсгөл	59 060	6 804	7 824	8 217	6 147	5 668	5 409	4 735
Хэнтий	35 651	4 115	4 649	4 888	3 750	3 304	2 900	2 556
Дархан-Уул	40 844	3 852	5 088	5 725	4 601	3 859	3 628	3 364
Улаанбаатар	369 146	30 701	37 980	45 998	43 909	41 002	37 323	31 150
Орхон	35 320	3 223	4 534	5 327	3 552	2 810	3 114	3 060
Говьсүмбэр	6 163	662	762	859	613	556	593	506

Хүснэгт 2-ын үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	3 178	2 315	1 647	1 063	1 292	912	743	779
Баян-Өлгий	2 590	1 950	1 216	774	963	802	662	736
Баянхонгор	2 632	1 821	1 207	879	946	808	611	534
Булган	2 191	1 739	1 137	743	807	592	549	557
Говь-Алтай	2 006	1 504	865	617	756	548	330	370
Дорноговь	1 842	1 374	894	528	495	423	315	374
Дорнод	2 597	2 113	1 346	864	738	562	482	524
Дундговь	1 666	1 250	747	539	529	490	465	719
Завхан	2 932	2 127	1 305	1 004	1 133	878	642	702
Өвөрхангай	3 596	2 539	1 842	1 224	1 397	1 065	808	987
Өмнөговь	1 560	1 054	665	461	461	458	397	496
Сүхбаатар	1 874	1 549	947	590	518	439	358	366
Сэлэнгэ	3 834	2 718	1 852	1 194	1 238	885	629	604
Төв	3 525	2 693	1 862	1 324	1 410	1 132	900	1 044
Увс	3 031	2 175	1 308	882	1 058	847	528	472
Ховд	2 630	1 989	1 261	831	888	769	538	566
Хөвсгөл	4 301	2 976	1 819	1 157	1 365	988	798	852
Хэнтий	2 608	2 039	1 342	825	827	590	530	728
Дархан-Уул	3 202	2 328	1 541	1 054	973	754	432	443
Улаанбаатар	29 341	21 716	14 121	10 143	8 762	6 281	4 823	5 896
Орхон	3 226	2 348	1 420	864	664	454	349	375
Говьсүмбэр	484	302	218	147	159	101	93	108

Эмэгтэй

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	48 512	5 842	6 403	6 685	4 993	4 430	4 149	3 594
Баян-Өлгий	45 255	6 422	6 803	6 264	4 777	4 095	3 956	3 051
Баянхонгор	42 742	5 138	5 668	6 181	4 427	3 945	3 536	3 045
Булган	30 623	3 313	3 833	4 163	2 890	2 571	2 740	2 479
Говь-Алтай	32 181	3 799	3 949	4 216	3 339	3 168	2 864	2 466
Дорноговь	25 060	2 765	3 085	3 444	2 513	2 421	2 205	1 983
Дорнод	37 734	3 563	4 615	5 627	4 255	3 413	3 097	2 761
Дундговь	25 798	2 982	3 141	3 713	2 734	2 289	2 176	1 782
Завхан	44 967	4 998	5 512	5 861	4 833	4 296	4 113	3 488
Өвөрхангай	55 842	6 578	7 111	7 832	5 793	5 142	4 847	4 216
Өмнөговь	23 370	2 670	2 898	3 241	2 473	1 992	1 934	1 778
Сүхбаатар	27 581	3 038	3 513	3 922	2 901	2 503	2 253	2 021
Сэлэнгэ	48 882	5 069	6 263	7 171	4 818	4 056	4 307	4 129
Төв	47 894	5 019	5 973	6 720	4 789	4 164	3 986	3 631
Увс	44 525	6 115	6 449	6 071	4 201	3 620	3 704	3 402
Ховд	43 618	5 874	5 971	5 982	4 770	3 914	3 629	3 067
Хөвсгөл	60 003	6 672	7 760	8 280	5 984	5 374	5 257	4 628
Хэнтий	35 295	3 893	4 501	4 837	3 418	3 091	2 977	2 681
Дархан-Уул	42 427	3 684	4 835	5 595	4 844	4 079	3 816	3 714
Улаанбаатар	390 931	30 264	37 912	45 977	47 243	45 926	39 269	33 362
Орхон	36 205	3 158	4 408	5 462	3 453	2 715	3 316	3 617
Говьсүмбэр	6 067	685	746	896	583	524	559	504

Хүснэгт 2-ын үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	3 077	2 327	1 773	1 180	1 290	880	789	1 100
Баян-Өлгий	2 686	1 869	1 250	915	917	638	655	957
Баянхонгор	2 716	2 033	1 336	1 112	1 162	785	691	967
Булган	2 254	1 653	1 188	759	839	612	565	764
Говь-Алтай	2 102	1 642	1 016	861	839	682	511	727
Дорноговь	1 822	1 353	858	536	498	483	399	695
Дорнод	2 715	2 193	1 409	880	802	627	709	1 068
Дундговь	1 657	1 334	853	550	558	559	493	977
Завхан	2 998	2 250	1 525	1 169	1 235	867	763	1 059
Өвөрхангай	3 666	2 632	1 820	1 364	1 393	1 045	961	1 442
Өмнөговь	1 598	1 059	703	497	558	572	456	941
Сүхбаатар	1 867	1 484	961	625	575	547	542	829
Сэлэнгэ	3 728	2 764	1 727	1 234	1 186	889	699	842
Төв	3 311	2 603	1 820	1 329	1 322	1 029	937	1 261
Увс	2 908	2 061	1 341	1 100	1 159	789	694	911
Ховд	2 679	2 017	1 317	991	974	754	745	934
Хөвсгөл	4 327	3 082	1 994	1 385	1 441	1 128	1 086	1 605
Хэнтий	2 549	1 978	1 281	815	783	684	659	1 148
Дархан-Уул	3 634	2 551	1 613	1 086	951	706	572	747
Улаанбаатар	31 393	23 257	15 005	10 820	9 230	6 658	5 960	8 655
Орхон	3 631	2 162	1 329	777	660	464	462	591
Говьсүмбэр	442	297	207	143	144	116	85	136

ХҮСНЭГТ 3. МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМЫН ТОО, АЙМАГ, НИЙСЛЭЛ, НАСНЫ БҮЛЭГ, ХҮЙСЭЭР, 1989 ОН

Бүгд

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	84 517	13 758	11 542	11 406	9 340	7 731	6 415	4 855
Баян-Өлгий	90 911	17 105	13 613	12 448	9 775	8 244	6 953	5 166
Баянхонгор	74 574	13 045	10 884	9 958	7 339	6 540	5 679	4 081
Булган	51 910	8 347	7 039	6 855	4 975	5 213	4 405	3 199
Говь-Алтай	62 773	10 368	9 017	8 715	7 330	5 676	4 906	3 709
Дорноговь	57 103	9 729	7 919	6 933	5 153	5 429	5 523	4 062
Дорнод	81 073	13 133	11 840	10 106	7 854	6 748	6 898	6 228
Дундговь	49 320	8 471	7 144	6 218	5 347	4 279	3 755	2 863
Завхан	88 518	13 838	12 799	12 295	9 939	8 214	6 907	4 883
Өвөрхангай	96 510	16 520	13 434	12 883	9 810	8 635	7 705	5 548
Өмнөговь	42 445	7 469	5 967	5 070	4 100	4 064	3 479	2 395
Сүхбаатар	50 846	8 661	7 672	6 727	4 559	4 658	4 215	3 288
Сэлэнгэ	86 952	14 730	11 945	10 860	10 190	8 524	7 530	5 600
Төв	100 088	16 510	13 989	12 755	11 018	9 081	8 177	5 996
Увс	83 958	14 374	12 342	11 466	8 454	7 825	6 775	4 896
Ховд	76 553	13 700	11 405	10 312	7 670	6 897	6 111	4 543
Хөвсгөл	101 833	16 942	13 369	13 371	10 317	9 588	8 934	6 241
Хэнтий	73 804	11 700	10 547	9 392	6 815	6 370	6 394	5 209
Дархан-Уул	85 737	12 470	10 945	9 777	11 340	9 349	8 513	6 535
Улаанбаатар	548 393	74 948	64 082	61 861	65 953	57 539	53 457	40 770
Орхон	56 136	9 038	7 685	6 238	4 302	5 448	6 812	5 217
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Хүснэгт 3-ын үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	3 425	2 810	3 117	2 383	2 376	1 585	1 434	2 340
Баян-Өлгий	3 308	2 665	2 844	2 108	2 118	1 201	1 265	2 098
Баянхонгор	2 915	2 562	2 660	2 202	2 014	1 286	1 221	2 188
Булган	2 143	1 616	1 741	1 434	1 489	1 106	852	1 496
Говь-Алтай	2 291	1 968	2 149	1 773	1 431	1 073	1 020	1 347
Дорноговь	2 500	1 655	1 674	1 619	1 303	993	957	1 654
Дорнод	4 344	2 702	2 390	2 057	1 907	1 577	1 224	2 065
Дундговь	1 762	1 278	1 381	1 374	1 265	1 017	951	2 215
Завхан	3 390	2 983	3 177	2 500	2 330	1 602	1 392	2 269
Өвөрхангай	3 958	3 134	3 374	2 681	2 566	1 702	1 621	2 939
Өмнөговь	1 525	1 124	1 222	1 231	1 150	920	949	1 780
Сүхбаатар	2 018	1 484	1 424	1 411	1 407	992	841	1 489
Сэлэнгэ	3 623	2 759	2 914	2 355	1 986	1 406	1 032	1 498
Төв	3 989	3 000	3 243	2 810	2 725	1 916	1 769	3 110
Увс	3 159	2 807	3 076	2 339	2 143	1 472	1 259	1 571
Ховд	2 945	2 326	2 515	2 019	1 967	1 375	1 168	1 600
Хөвсгөл	3 870	3 090	3 349	2 911	2 836	2 124	1 825	3 066
Хэнтий	3 523	2 339	2 233	1 931	1 966	1 564	1 382	2 439
Дархан-Уул	4 623	3 148	2 693	1 963	1 432	1 018	806	1 125
Улаанбаатар	29 425	22 689	19 386	15 161	13 008	9 776	8 076	12 262
Орхон	3 879	2 251	1 734	1 168	801	530	444	589
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Эрэгтэй

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	42 190	6 935	5 827	5 777	4 665	3 939	3 214	2 396
Баян-Өлгий	45 774	8 748	6 957	6 427	4 741	4 050	3 410	2 513
Баянхонгор	36 897	6 675	5 403	5 024	3 836	3 353	2 730	1 955
Булган	26 230	4 151	3 524	3 507	2 612	2 699	2 196	1 659
Говь-Алтай	30 689	5 279	4 540	4 301	3 710	2 793	2 394	1 787
Дорноговь	28 746	4 856	4 041	3 473	2 487	2 779	2 875	2 140
Дорнод	40 418	6 530	5 928	5 052	3 957	3 386	3 412	3 168
Дундговь	24 604	4 220	3 630	3 116	2 789	2 180	1 876	1 424
Завхан	43 811	7 015	6 489	6 166	5 044	4 141	3 358	2 327
Өвөрхангай	48 637	8 276	6 752	6 501	5 423	4 403	3 861	2 703
Өмнөговь	20 793	3 743	2 969	2 529	2 091	2 012	1 764	1 201
Сүхбаатар	25 612	4 394	3 919	3 449	2 441	2 403	2 162	1 689
Сэлэнгэ	44 462	7 505	5 983	5 583	5 359	4 306	3 825	2 883
Төв	51 076	8 356	7 079	6 317	6 022	4 637	4 183	3 076
Увс	42 308	7 334	6 301	5 888	4 399	3 998	3 446	2 488
Ховд	38 265	6 961	5 845	5 182	4 050	3 415	3 034	2 220
Хөвсгөл	50 409	8 464	6 748	6 803	5 436	4 880	4 464	3 032
Хэнтий	37 309	5 882	5 406	4 800	3 445	3 218	3 320	2 683
Дархан-Уул	42 858	6 291	5 526	4 867	5 637	4 453	4 113	3 236
Улаанбаатар	271 220	37 876	32 558	30 935	32 136	27 965	25 776	19 940
Орхон	28 361	4 519	3 862	3 127	2 229	2 495	3 334	2 729
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Хүснэгт 3-ын үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	1 689	1 406	1 576	1 198	1 165	829	655	919
Баян-Өлгий	1 639	1 443	1 569	1 125	1 059	605	593	895
Баянхонгор	1 369	1 196	1 305	1 116	979	619	532	805
Булган	1 085	832	874	720	758	551	404	658
Говь-Алтай	1 063	904	1 029	830	668	522	404	465
Дорноговь	1 326	910	906	782	653	492	449	577
Дорнод	2 261	1 439	1 307	1 066	916	725	555	716
Дундговь	865	646	684	663	609	531	458	913
Завхан	1 566	1 448	1 574	1 263	1 148	821	633	818
Өвөрхангай	2 015	1 546	1 753	1 345	1 282	863	748	1 166
Өмнөговь	767	562	560	581	551	415	391	657
Сүхбаатар	1 020	767	702	682	651	483	365	485
Сэлэнгэ	1 884	1 436	1 561	1 259	993	702	533	650
Төв	2 063	1 550	1 660	1 476	1 384	978	888	1 407
Увс	1 582	1 333	1 590	1 196	1 042	701	478	532
Ховд	1 481	1 143	1 277	989	917	644	519	588
Хөвсгөл	1 849	1 490	1 673	1 434	1 315	1 006	747	1 068
Хэнтий	1 854	1 258	1 174	972	1 003	763	622	909
Дархан-Уул	2 441	1 713	1 497	1 030	737	500	378	439
Улаанбаатар	14 709	11 461	10 190	7 782	6 340	4 592	3 813	5 147
Орхон	2 086	1 281	952	648	399	256	209	235
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Эмэгтэй

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	42 327	6 823	5 715	5 629	4 675	3 792	3 201	2 459
Баян-Өлгий	45 137	8 357	6 656	6 021	5 034	4 194	3 543	2 653
Баянхонгор	37 677	6 370	5 481	4 934	3 503	3 187	2 949	2 126
Булган	25 680	4 196	3 515	3 348	2 363	2 514	2 209	1 540
Говь-Алтай	32 084	5 089	4 477	4 414	3 620	2 883	2 512	1 922
Дорноговь	28 357	4 873	3 878	3 460	2 666	2 650	2 648	1 922
Дорнод	40 655	6 603	5 912	5 054	3 897	3 362	3 486	3 060
Дундговь	24 716	4 251	3 514	3 102	2 558	2 099	1 879	1 439
Завхан	44 707	6 823	6 310	6 129	4 895	4 073	3 549	2 556
Өвөрхангай	47 873	8 244	6 682	6 382	4 387	4 232	3 844	2 845
Өмнөговь	21 652	3 726	2 998	2 541	2 009	2 052	1 715	1 194
Сүхбаатар	25 234	4 267	3 753	3 278	2 118	2 255	2 053	1 599
Сэлэнгэ	42 490	7 225	5 962	5 277	4 831	4 218	3 705	2 717
Төв	49 012	8 154	6 910	6 438	4 996	4 444	3 994	2 920
Увс	41 650	7 040	6 041	5 578	4 055	3 827	3 329	2 408
Ховд	38 288	6 739	5 560	5 130	3 620	3 482	3 077	2 323
Хөвсгөл	51 424	8 478	6 621	6 568	4 881	4 708	4 470	3 209
Хэнтий	36 495	5 818	5 141	4 592	3 370	3 152	3 074	2 526
Дархан-Уул	42 879	6 179	5 419	4 910	5 703	4 896	4 400	3 299
Улаанбаатар	277 173	37 072	31 524	30 926	33 817	29 574	27 681	20 830
Орхон	27 775	4 519	3 823	3 111	2 073	2 953	3 478	2 488
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Хүснэгт 3-ын үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	1 736	1 404	1 541	1 185	1 211	756	779	1 421
Баян-Өлгий	1 669	1 222	1 275	983	1 059	596	672	1 203
Баянхонгор	1 546	1 366	1 355	1 086	1 035	667	689	1 383
Булган	1 058	784	867	714	731	555	448	838
Говь-Алтай	1 228	1 064	1 120	943	763	551	616	882
Дорноговь	1 174	745	768	837	650	501	508	1 077
Дорнод	2 083	1 263	1 083	991	991	852	669	1 349
Дундговь	897	632	697	711	656	486	493	1 302
Завхан	1 824	1 535	1 603	1 237	1 182	781	759	1 451
Өвөрхангай	1 943	1 588	1 621	1 336	1 284	839	873	1 773
Өмнөговь	758	562	662	650	599	505	558	1 123
Сүхбаатар	998	717	722	729	756	509	476	1 004
Сэлэнгэ	1 739	1 323	1 353	1 096	993	704	499	848
Төв	1 926	1 450	1 583	1 334	1 341	938	881	1 703
Увс	1 577	1 474	1 486	1 143	1 101	771	781	1 039
Ховд	1 464	1 183	1 238	1 030	1 050	731	649	1 012
Хөвсгөл	2 021	1 600	1 676	1 477	1 521	1 118	1 078	1 998
Хэнтий	1 669	1 081	1 059	959	963	801	760	1 530
Дархан-Уул	2 182	1 435	1 196	933	695	518	428	686
Улаанбаатар	14 716	11 228	9 196	7 379	6 668	5 184	4 263	7 115
Орхон	1 793	970	782	520	402	274	235	354
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

ХҮСНЭГТ 4. МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМЫН ТОО, АЙМАГ, НИЙСЛЭЛ, НАСНЫ БҮЛЭГ, ХҮЙСЭЭР, 1979 ОН

Бүгд

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	77 575	13 389	11 659	10 812	9 024	5 416	3 807	3 249
Баян-Өлгий	71 416	13 684	12 020	10 314	8 049	5 559	3 363	3 048
Баянхонгор	63 048	11 255	9 658	8 499	6 626	4 455	3 140	2 866
Булган	42 398	6 979	6 440	6 042	4 479	3 183	2 147	1 632
Говь-Алтай	55 884	10 030	8 967	7 889	6 602	4 215	2 744	2 253
Дорноговь	42 349	7 301	6 160	5 144	4 284	3 581	2 674	1 864
Дорнод	58 860	9 576	7 930	7 149	6 552	4 883	3 637	2 776
Дундговь	38 937	6 668	5 641	4 893	4 185	2 964	1 860	1 356
Завхан	79 990	14 259	12 631	11 163	8 962	5 785	3 939	3 473
Өвөрхангай	82 504	14 658	12 694	11 292	8 869	5 822	4 182	3 479
Өмнөговь	32 929	5 423	4 796	4 327	3 355	2 426	1 626	1 164
Сүхбаатар	43 229	7 847	6 363	5 750	4 345	3 563	2 354	1 758
Сэлэнгэ	65 118	11 081	9 476	8 302	7 791	5 730	3 872	3 053
Төв	80 547	13 572	11 821	10 552	8 782	6 434	4 315	3 263
Увс	72 302	13 048	11 663	10 499	7 951	5 220	3 551	3 191
Ховд	62 565	11 422	10 046	8 713	7 027	4 752	3 211	2 585
Хөвсгөл	88 500	14 996	13 556	12 255	10 121	6 576	4 136	3 408
Хэнтий	52 784	8 863	7 305	6 412	5 461	4 143	2 776	2 062
Дархан-Уул	50 572	7 797	7 074	5 739	6 425	4 361	4 211	3 643
Улаанбаатар	401 035	57 534	54 066	48 489	52 389	38 600	27 308	23 263
Орхон	31 851	4 024	4 999	3 471	2 631	1 961	3 665	3 571
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Хүснэгт 4-ийн үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	3 586	2 970	3 073	2 202	2 199	1 744	1 919	2 526
Баян-Өлгий	3 118	2 501	2 453	1 393	1 535	1 342	1 276	1 761
Баянхонгор	2 987	2 530	2 479	1 711	1 726	1 504	1 604	2 008
Булган	1 838	1 558	1 780	1 411	1 214	1 189	1 054	1 452
Говь-Алтай	2 485	2 206	1 885	1 519	1 529	1 258	996	1 306
Дорноговь	1 840	1 807	1 505	1 221	1 293	1 126	1 022	1 527
Дорнод	2 691	2 406	2 294	2 133	1 841	1 492	1 334	2 166
Дундговь	1 443	1 484	1 392	1 187	1 227	1 205	1 212	2 220
Завхан	3 800	3 099	2 868	2 200	2 109	1 820	1 704	2 178
Өвөрхангай	3 769	3 203	3 061	2 195	2 215	2 032	2 013	3 020
Өмнөговь	1 268	1 334	1 263	1 048	1 201	954	1 080	1 664
Сүхбаатар	1 629	1 711	1 668	1 368	1 256	1 093	896	1 628
Сэлэнгэ	3 252	2 748	2 395	1 892	1 675	1 344	1 083	1 424
Төв	3 416	3 080	3 081	2 418	2 466	2 143	2 112	3 092
Увс	3 534	2 823	2 714	2 013	1 918	1 674	1 245	1 258
Ховд	2 823	2 331	2 386	1 741	1 702	1 361	1 096	1 369
Хөвсгөл	3 739	3 426	3 404	2 839	2 648	2 384	2 234	2 778
Хэнтий	2 145	2 065	2 141	1 878	1 851	1 595	1 464	2 623
Дархан-Уул	3 308	2 521	1 593	1 159	843	663	560	675
Улаанбаатар	20 869	16 955	14 348	11 639	10 638	8 715	6 801	9 421
Орхон	3 036	2 141	931	511	283	188	195	244
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Эрэгтэй

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	38 964	6 767	5 894	5 392	4 764	2 762	1 863	1 616
Баян-Өлгий	36 010	7 001	6 039	5 251	4 082	2 610	1 605	1 589
Баянхонгор	31 125	5 671	4 904	4 321	3 458	2 174	1 440	1 346
Булган	21 624	3 591	3 250	3 071	2 426	1 678	1 096	848
Говь-Алтай	27 210	4 976	4 580	3 934	3 401	2 012	1 282	1 052
Дорноговь	21 298	3 629	3 123	2 544	2 124	1 930	1 424	998
Дорнод	29 833	4 904	4 025	3 686	3 534	2 478	1 788	1 475
Дундговь	19 482	3 403	2 838	2 506	2 176	1 514	892	699
Завхан	39 723	7 184	6 470	5 682	4 516	2 819	1 852	1 672
Өвөрхангай	41 475	7 419	6 419	5 710	4 788	2 880	2 051	1 721
Өмнөговь	16 043	2 687	2 395	2 136	1 764	1 232	805	582
Сүхбаатар	22 064	4 058	3 319	3 017	2 358	1 908	1 194	916
Сэлэнгэ	33 838	5 664	4 781	4 174	4 220	3 069	2 014	1 606
Төв	41 784	6 763	6 039	5 428	4 972	3 501	2 216	1 703
Увс	36 862	6 741	6 068	5 328	4 401	2 713	1 790	1 512
Ховд	31 053	5 780	5 085	4 359	3 619	2 322	1 562	1 270
Хөвсгөл	43 619	7 665	6 880	6 182	5 269	3 195	1 985	1 648
Хэнтий	26 447	4 498	3 630	3 243	2 945	2 134	1 432	1 060
Дархан-Уул	25 502	3 879	3 595	2 870	3 036	2 020	2 067	1 949
Улаанбаатар	197 847	28 856	27 246	24 059	24 352	18 266	13 409	11 826
Орхон	16 480	2 022	2 584	1 794	1 376	879	1 665	1 918
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Хүснэгт 4-ийн үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	1 807	1 494	1 599	1 185	1 065	741	820	1 195
Баян-Өлгий	1 698	1 346	1 312	706	737	623	590	821
Баянхонгор	1 466	1 283	1 270	852	804	619	650	867
Булган	903	778	936	726	587	580	480	674
Говь-Алтай	1 167	1 034	906	769	687	557	390	463
Дорноговь	991	916	799	644	661	499	429	587
Дорнод	1 445	1 294	1 174	1 103	951	687	569	720
Дундговь	711	708	702	638	600	521	597	977
Завхан	1 872	1 569	1 455	1 168	1 019	762	709	974
Өвөрхангай	1 932	1 620	1 558	1 161	1 066	898	863	1 389
Өмнөговь	571	647	622	497	546	414	466	679
Сүхбаатар	811	854	856	718	624	492	370	569
Сэлэнгэ	1 783	1 500	1 260	1 009	912	701	510	635
Төв	1 782	1 624	1 612	1 282	1 226	1 055	1 047	1 534
Увс	1 798	1 455	1 383	1 024	899	698	539	513
Ховд	1 418	1 150	1 168	877	816	566	503	558
Хөвсгөл	1 848	1 705	1 644	1 425	1 169	1 035	909	1 060
Хэнтий	1 122	1 036	1 139	964	921	756	642	925
Дархан-Уул	1 864	1 457	896	612	432	318	248	259
Улаанбаатар	11 043	8 839	7 262	5 845	5 366	4 264	3 160	4 054
Орхон	1 711	1 260	573	306	160	74	72	86
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Эмэгтэй

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	38 611	6 622	5 765	5 420	4 260	2 654	1 944	1 633
Баян-Өлгий	35 406	6 683	5 981	5 063	3 967	2 949	1 758	1 459
Баянхонгор	31 923	5 584	4 754	4 178	3 168	2 281	1 700	1 520
Булган	20 774	3 388	3 190	2 971	2 053	1 505	1 051	784
Говь-Алтай	28 674	5 054	4 387	3 955	3 201	2 203	1 462	1 201
Дорноговь	21 051	3 672	3 037	2 600	2 160	1 651	1 250	866
Дорнод	29 027	4 672	3 905	3 463	3 018	2 405	1 849	1 301
Дундговь	19 455	3 265	2 803	2 387	2 009	1 450	968	657
Завхан	40 267	7 075	6 161	5 481	4 446	2 966	2 087	1 801
Өвөрхангай	41 029	7 239	6 275	5 582	4 081	2 942	2 131	1 758
Өмнөговь	16 886	2 736	2 401	2 191	1 591	1 194	821	582
Сүхбаатар	21 165	3 789	3 044	2 733	1 987	1 655	1 160	842
Сэлэнгэ	31 280	5 417	4 695	4 128	3 571	2 661	1 858	1 447
Төв	38 763	6 809	5 782	5 124	3 810	2 933	2 099	1 560
Увс	35 440	6 307	5 595	5 171	3 550	2 507	1 761	1 679
Ховд	31 512	5 642	4 961	4 354	3 408	2 430	1 649	1 315
Хөвсгөл	44 881	7 331	6 676	6 073	4 852	3 381	2 151	1 760
Хэнтий	26 337	4 365	3 675	3 169	2 516	2 009	1 344	1 002
Дархан-Уул	25 070	3 918	3 479	2 869	3 389	2 341	2 144	1 694
Улаанбаатар	203 188	28 678	26 820	24 430	28 037	20 334	13 899	11 437
Орхон	15 371	2 002	2 415	1 677	1 255	1 082	2 000	1 653
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Хүснэгт 4-ийн үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	1 779	1 476	1 474	1 017	1 134	1 003	1 099	1 331
Баян-Өлгий	1 420	1 155	1 141	687	798	719	686	940
Баянхонгор	1 521	1 247	1 209	859	922	885	954	1 141
Булган	935	780	844	685	627	609	574	778
Говь-Алтай	1 318	1 172	979	750	842	701	606	843
Дорноговь	849	891	706	577	632	627	593	940
Дорнод	1 246	1 112	1 120	1 030	890	805	765	1 446
Дундговь	732	776	690	549	627	684	615	1 243
Завхан	1 928	1 530	1 413	1 032	1 090	1 058	995	1 204
Өвөрхангай	1 837	1 583	1 503	1 034	1 149	1 134	1 150	1 631
Өмнөговь	697	687	641	551	655	540	614	985
Сүхбаатар	818	857	812	650	632	601	526	1 059
Сэлэнгэ	1 469	1 248	1 135	883	763	643	573	789
Төв	1 634	1 456	1 469	1 136	1 240	1 088	1 065	1 558
Увс	1 736	1 368	1 331	989	1 019	976	706	745
Ховд	1 405	1 181	1 218	864	886	795	593	811
Хөвсгөл	1 891	1 721	1 760	1 414	1 479	1 349	1 325	1 718
Хэнтий	1 023	1 029	1 002	914	930	839	822	1 698
Дархан-Уул	1 444	1 064	697	547	411	345	312	416
Улаанбаатар	9 826	8 116	7 086	5 794	5 272	4 451	3 641	5 367
Орхон	1 325	881	358	205	123	114	123	158
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

ХҮСНЭГТ 5. МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМЫН ТОО, АЙМАГ, НИЙСЛЭЛ,
НАСНЫ БҮЛЭГ, ХҮЙСЭЭР, 1969 ОН

Бүгд

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	72 190	12 285	12 479	8 776	5 587	3 754	4 103	3 509
Баян-Өлгий	58 062	11 606	10 722	7 530	4 428	3 202	3 481	3 008
Баянхонгор	52 386	8 948	8 357	5 903	3 808	3 081	3 417	2 808
Булган	37 329	6 407	6 291	4 290	2 431	1 943	2 084	1 781
Говь-Алтай	47 469	8 232	8 443	6 034	3 517	2 685	2 928	2 535
Дорноговь	30 571	4 545	4 762	3 337	2 271	1 445	1 659	1 742
Дорнод	42 907	6 270	6 057	4 790	3 039	2 056	2 539	2 458
Дундговь	30 664	4 765	4 607	3 402	2 058	1 404	1 464	1 500
Завхан	70 599	12 275	12 043	8 421	5 215	4 178	4 545	3 695
Өвөрхангай	66 616	12 403	10 686	6 950	4 272	3 795	4 335	3 682
Өмнөговь	26 445	4 119	4 124	2 771	1 674	1 237	1 314	1 393
Сүхбаатар	35 033	5 640	5 630	4 556	2 390	1 718	1 747	1 772
Сэлэнгэ	42 545	7 119	6 756	4 792	2 946	2 392	2 912	2 560
Төв	63 331	10 136	10 131	6 926	4 109	3 173	3 689	3 314
Увс	60 196	10 961	10 944	7 438	4 230	3 390	3 896	3 242
Ховд	53 812	9 397	9 484	7 031	4 630	3 056	3 154	2 722
Хөвсгөл	74 622	12 758	12 560	8 834	5 015	3 697	4 126	3 747
Хэнтий	39 419	5 610	6 000	4 401	2 491	1 732	1 907	1 837
Дархан-Уул	22 979	3 578	3 327	2 182	2 329	1 538	2 393	2 375
Улаанбаатар	261 096	40 411	39 077	29 705	23 896	18 541	19 295	16 607
Орхон	-	-	-	-	-	-	-	-
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Хүснэгт 5-ын үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	3 792	2 833	3 039	2 428	2 788	2 389	2 265	2 163
Баян-Өлгий	2 956	1 785	1 920	1 544	1 621	1 378	1 464	1 417
Баянхонгор	2 958	1 934	2 283	1 769	2 136	1 619	1 623	1 742
Булган	1 975	1 645	1 487	1 673	1 465	1 355	1 185	1 317
Говь-Алтай	2 292	1 896	2 045	1 693	1 458	1 378	1 125	1 208
Дорноговь	1 694	1 307	1 387	1 402	1 350	1 210	995	1 465
Дорнод	2 682	2 306	2 131	1 805	1 804	1 618	1 465	1 887
Дундговь	1 549	1 262	1 388	1 370	1 441	1 470	1 196	1 788
Завхан	3 689	2 746	2 716	2 612	2 486	2 155	1 818	2 005
Өвөрхангай	3 494	2 494	2 758	2 343	2 587	2 126	2 067	2 624
Өмнөговь	1 388	1 133	1 288	1 164	1 348	1 163	892	1 437
Сүхбаатар	1 932	1 529	1 515	1 373	1 262	1 186	1 220	1 563
Сэлэнгэ	2 562	1 809	1 859	1 552	1 557	1 294	1 075	1 360
Төв	3 599	2 651	2 734	2 611	2 706	2 310	2 185	3 057
Увс	3 137	2 482	2 486	2 217	2 033	1 549	1 105	1 086
Ховд	2 800	2 201	2 246	1 956	1 651	1 321	1 052	1 111
Хөвсгөл	4 002	3 216	3 230	3 092	3 228	2 759	2 126	2 232
Хэнтий	2 110	1 955	2 003	1 854	1 857	1 687	1 543	2 432
Дархан-Уул	1 699	1 066	645	477	455	338	271	306
Улаанбаатар	15 537	11 268	10 771	8 863	8 401	6 547	5 810	6 367
Орхон	-	-	-	-	-	-	-	-
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Эрэгтэй

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	36 145	6 107	6 350	4 381	2 941	1 975	2 004	1 678
Баян-Өлгий	29 206	5 870	5 373	3 743	2 263	1 636	1 755	1 623
Баянхонгор	25 821	4 422	4 288	2 991	1 950	1 541	1 588	1 390
Булган	18 897	3 281	3 211	2 131	1 291	1 060	1 014	893
Говь-Алтай	22 956	4 086	4 252	3 051	1 715	1 320	1 364	1 165
Дорноговь	15 050	2 253	2 408	1 690	1 179	716	817	848
Дорнод	21 407	3 187	3 084	2 455	1 553	1 052	1 331	1 336
Дундговь	15 208	2 437	2 352	1 701	1 035	721	721	724
Завхан	35 036	6 193	6 116	4 241	2 698	2 105	2 200	1 799
Өвөрхангай	33 349	6 215	5 478	3 517	2 147	1 941	2 203	1 862
Өмнөговь	12 676	2 037	2 097	1 409	842	598	600	631
Сүхбаатар	17 301	2 821	2 880	2 326	1 234	944	843	822
Сэлэнгэ	22 068	3 563	3 377	2 438	1 628	1 231	1 581	1 365
Төв	32 922	5 070	5 283	3 557	2 272	1 683	1 941	1 753
Увс	29 986	5 520	5 591	3 844	2 226	1 637	1 941	1 619
Ховд	26 636	4 664	4 788	3 590	2 339	1 596	1 540	1 292
Хөвсгөл	36 185	6 507	6 276	4 464	2 487	1 823	1 936	1 816
Хэнтий	19 358	2 816	3 063	2 260	1 310	883	931	899
Дархан-Уул	12 093	1 757	1 637	1 117	1 396	676	1 316	1 359
Улаанбаатар	129 990	20 133	19 423	15 047	10 576	8 122	10 368	8 889
Орхон	-	-	-	-	-	-	-	-
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Хүснэгт 5-ын үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	1 933	1 480	1 489	1 191	1 260	1 033	1 240	1 083
Баян-Өлгий	1 484	990	931	791	726	614	744	663
Баянхонгор	1 500	1 014	1 082	805	918	727	804	801
Булган	1 012	831	800	809	698	672	595	599
Говь-Алтай	1 092	932	977	775	641	629	511	446
Дорноговь	874	708	708	703	610	561	413	562
Дорнод	1 409	1 212	1 138	925	828	685	626	586
Дундговь	764	669	721	634	686	711	598	734
Завхан	1 830	1 479	1 380	1 179	1 061	978	905	872
Өвөрхангай	1 794	1 343	1 354	1 157	1 096	951	1 040	1 251
Өмнөговь	695	524	601	549	615	542	393	543
Сүхбаатар	943	828	767	696	556	541	533	567
Сэлэнгэ	1 355	961	1 007	859	746	644	589	724
Төв	1 881	1 416	1 467	1 342	1 360	1 182	1 168	1 547
Увс	1 579	1 214	1 183	1 050	955	715	523	389
Ховд	1 384	1 084	1 060	940	771	639	503	446
Хөвсгөл	1 908	1 582	1 539	1 423	1 407	1 156	991	870
Хэнтий	1 075	1 008	1 040	932	880	766	656	839
Дархан-Уул	965	628	390	252	216	150	119	115
Улаанбаатар	8 085	5 891	5 684	4 671	3 984	3 256	2 658	3 203
Орхон	-	-	-	-	-	-	-	-
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Эмэгтэй

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	36 045	6 178	6 129	4 395	2 646	1 779	2 099	1 831
Баян-Өлгий	28 856	5 736	5 349	3 787	2 165	1 566	1 726	1 385
Баянхонгор	26 565	4 526	4 069	2 912	1 858	1 540	1 829	1 418
Булган	18 432	3 126	3 080	2 159	1 140	883	1 070	888
Говь-Алтай	24 513	4 146	4 191	2 983	1 802	1 365	1 564	1 370
Дорноговь	15 521	2 292	2 354	1 647	1 092	729	842	894
Дорнод	21 500	3 083	2 973	2 335	1 486	1 004	1 208	1 122
Дундговь	15 456	2 328	2 255	1 701	1 023	683	743	776
Завхан	35 563	6 082	5 927	4 180	2 517	2 073	2 345	1 896
Өвөрхангай	33 267	6 188	5 208	3 433	2 125	1 854	2 132	1 820
Өмнөговь	13 769	2 082	2 027	1 362	832	639	714	762
Сүхбаатар	17 732	2 819	2 750	2 230	1 156	774	904	950
Сэлэнгэ	20 477	3 556	3 379	2 354	1 318	1 161	1 331	1 195
Төв	30 409	5 066	4 848	3 369	1 837	1 490	1 748	1 561
Увс	30 210	5 441	5 353	3 594	2 004	1 753	1 955	1 623
Ховд	27 176	4 733	4 696	3 441	2 291	1 460	1 614	1 430
Хөвсгөл	38 437	6 251	6 284	4 370	2 528	1 874	2 190	1 931
Хэнтий	20 061	2 794	2 937	2 141	1 181	849	976	938
Дархан-Уул	10 886	1 821	1 690	1 065	933	862	1 077	1 016
Улаанбаатар	131 106	20 278	19 654	14 658	13 320	10 419	8 927	7 718
Орхон	-	-	-	-	-	-	-	-
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Хүснэгт 6-ын үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	1 859	1 353	1 550	1 237	1 528	1 356	1 025	1 080
Баян-Өлгий	1 472	795	989	753	895	764	720	754
Баянхонгор	1 458	920	1 201	964	1 218	892	819	941
Булган	963	814	687	864	767	683	590	718
Говь-Алтай	1 200	964	1 068	918	817	749	614	762
Дорноговь	820	599	679	699	740	649	582	903
Дорнод	1 273	1 094	993	880	976	933	839	1 301
Дундговь	785	593	667	736	755	759	598	1 054
Завхан	1 859	1 267	1 336	1 433	1 425	1 177	913	1 133
Өвөрхангай	1 700	1 151	1 404	1 186	1 491	1 175	1 027	1 373
Өмнөговь	693	609	687	615	733	621	499	894
Сүхбаатар	989	701	748	677	706	645	687	996
Сэлэнгэ	1 207	848	852	693	811	650	486	636
Төв	1 718	1 235	1 267	1 269	1 346	1 128	1 017	1 510
Увс	1 558	1 268	1 303	1 167	1 078	834	582	697
Ховд	1 416	1 117	1 186	1 016	880	682	549	665
Хөвсгөл	2 094	1 634	1 691	1 669	1 821	1 603	1 135	1 362
Хэнтий	1 035	947	963	922	977	921	887	1 593
Дархан-Уул	734	438	255	225	239	188	152	191
Улаанбаатар	7 452	5 377	5 087	4 192	4 417	3 291	3 152	3 164
Орхон	-	-	-	-	-	-	-	-
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

ХҮСНЭГТ 6. МОНГОЛ УЛСЫН ХҮН АМЫН ТОО, АЙМАГ, НИЙСЛЭЛ, НАСНЫ БҮЛЭГ, ХҮЙСЭЭР, 1963 ОН

Бүгд

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	63 449	11 658	9 300	5 752	4 616	3 957	3 925	3 514
Баян-Өлгий	47 838	9 854	7 890	5 108	3 728	3 011	3 346	2 541
Баянхонгор	45 725	8 010	5 890	4 150	3 273	3 127	3 057	2 833
Булган	33 127	5 612	4 696	2 869	1 955	2 067	1 833	1 990
Говь-Алтай	42 837	7 453	6 680	4 223	3 217	2 887	2 773	2 243
Дорноговь	27 478	4 306	3 378	1 980	1 244	1 798	2 140	1 786
Дорнод	36 066	5 265	4 448	2 755	2 032	1 976	2 083	2 341
Дундговь	28 784	4 434	3 775	2 116	1 425	1 674	1 784	1 619
Завхан	59 975	10 665	8 632	5 688	4 403	3 922	3 907	3 489
Өвөрхангай	56 236	9 464	7 655	4 908	3 934	3 553	3 661	3 271
Өмнөговь	22 785	3 483	2 835	1 673	1 144	1 347	1 472	1 283
Сүхбаатар	32 051	5 188	4 738	2 863	1 828	1 663	2 003	1 941
Сэлэнгэ	45 051	7 488	5 542	3 277	2 634	3 840	4 147	3 589
Төв	52 525	8 269	6 964	4 005	3 036	3 182	3 428	3 253
Увс	51 783	9 317	8 242	4 747	4 153	3 499	3 351	3 133
Ховд	47 329	8 273	7 766	4 824	4 031	3 015	2 888	2 805
Хөвсгөл	63 689	11 313	8 730	5 357	4 035	3 750	3 842	3 848
Хэнтий	36 734	5 246	4 611	2 783	1 749	1 890	2 064	2 105
Дархан-Уул	-	-	-	-	-	-	-	-
Улаанбаатар	223 695	35 091	27 351	18 204	18 452	21 859	18 984	16 788
Орхон	-	-	-	-	-	-	-	-
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Хүснэгт 6-ын үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	3 521	2 500	3 304	2 620	2 779	2 181	1 731	2 091
Баян-Өлгий	2 142	1 472	2 067	1 470	1 399	1 466	1 116	1 228
Баянхонгор	2 517	1 926	2 486	1 942	1 939	1 627	1 307	1 641
Булган	1 892	1 581	1 866	1 600	1 580	1 329	1 042	1 215
Говь-Алтай	2 296	2 086	2 160	1 593	1 688	1 395	1 014	1 129
Дорноговь	1 540	1 455	1 508	1 428	1 363	1 219	1 034	1 299
Дорнод	2 405	2 123	2 064	1 833	1 910	1 700	1 305	1 826
Дундговь	1 502	1 446	1 627	1 593	1 593	1 304	1 103	1 789
Завхан	3 231	2 581	3 133	2 480	2 542	1 958	1 518	1 826
Өвөрхангай	2 968	2 464	3 034	2 380	2 537	2 067	1 798	2 542
Өмнөговь	1 241	1 258	1 264	1 357	1 194	970	856	1 408
Сүхбаатар	1 823	1 526	1 702	1 287	1 368	1 463	1 144	1 514
Сэлэнгэ	2 954	2 108	2 100	1 748	1 619	1 462	1 010	1 533
Төв	2 971	2 357	2 922	2 524	2 582	2 271	1 835	2 926
Увс	2 806	2 400	2 755	2 145	1 832	1 464	933	1 006
Ховд	2 370	2 242	2 371	1 806	1 688	1 284	913	1 053
Хөвсгөл	3 582	3 128	3 602	3 286	3 081	2 440	1 590	2 105
Хэнтий	2 194	2 070	2 229	2 066	1 917	1 871	1 506	2 433
Дархан-Уул	-	-	-	-	-	-	-	-
Улаанбаатар	13 385	10 933	9 753	8 464	7 418	6 339	4 688	5 986
Орхон	-	-	-	-	-	-	-	-
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Эрэгтэй

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	31 516	5 830	4 645	3 030	2 473	1 767	1 824	1 782
Баян-Өлгий	23 653	4 872	3 901	2 565	1 937	1 449	1 668	1 310
Баянхонгор	22 184	3 992	2 943	2 083	1 626	1 359	1 511	1 403
Булган	16 743	2 852	2 343	1 449	1 090	1 085	866	1 007
Говь-Алтай	20 258	3 684	3 386	2 065	1 554	1 222	1 224	1 048
Дорноговь	13 579	2 141	1 716	1 044	615	941	1 064	961
Дорнод	17 693	2 649	2 244	1 364	1 089	1 070	1 055	1 186
Дундговь	14 100	2 209	1 926	1 062	750	866	831	786
Завхан	29 102	5 268	4 399	2 865	2 214	1 679	1 819	1 726
Өвөрхангай	27 814	4 798	3 861	2 515	2 052	1 619	1 745	1 632
Өмнөговь	10 793	1 744	1 451	822	610	657	667	612
Сүхбаатар	15 575	2 593	2 422	1 494	947	783	912	966
Сэлэнгэ	24 460	3 769	2 843	1 678	1 509	2 164	2 379	2 089
Төв	27 518	4 204	3 555	2 024	1 797	1 657	1 784	1 763
Увс	25 344	4 772	4 189	2 436	2 110	1 558	1 589	1 537
Ховд	23 154	4 168	3 896	2 449	2 086	1 394	1 288	1 380
Хөвсгөл	30 157	5 686	4 328	2 639	2 074	1 627	1 721	1 803
Хэнтий	17 914	2 738	2 357	1 448	905	936	996	1 069
Дархан-Уул	-	-	-	-	-	-	-	-
Улаанбаатар	116 474	17 594	13 773	9 009	9 170	11 961	10 470	9 354
Орхон	-	-	-	-	-	-	-	-
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Хүснэгт 6-ын үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	1 745	1 414	1 442	1 311	1 127	1 179	962	985
Баян-Өлгий	1 112	783	950	712	596	723	539	536
Баянхонгор	1 201	1 023	1 102	906	835	797	613	790
Булган	930	831	883	846	804	703	511	543
Говь-Алтай	1 106	1 021	940	756	779	651	406	416
Дорноговь	840	768	699	704	632	542	452	460
Дорнод	1 251	1 155	1 052	902	841	759	513	563
Дундговь	738	750	727	812	779	649	491	724
Завхан	1 598	1 386	1 336	1 190	1 105	984	733	800
Өвөрхангай	1 456	1 321	1 396	1 157	1 087	1 033	962	1 180
Өмнөговь	561	599	576	632	567	424	371	500
Сүхбаатар	941	846	789	663	597	619	497	506
Сэлэнгэ	1 658	1 260	1 163	930	816	797	550	855
Төв	1 606	1 306	1 458	1 350	1 348	1 181	1 009	1 476
Увс	1 326	1 196	1 244	1 086	832	695	408	366
Ховд	1 122	1 092	1 054	939	801	638	426	421
Хөвсгөл	1 669	1 527	1 582	1 535	1 328	1 084	749	805
Хэнтий	1 088	1 098	1 047	1 041	900	828	632	831
Дархан-Уул	-	-	-	-	-	-	-	-
Улаанбаатар	7 308	6 198	5 230	4 352	3 646	3 181	2 370	2 858
Орхон	-	-	-	-	-	-	-	-
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Эмэгтэй

Аймаг, нийслэл	Бүгд	Насны бүлэг						
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34
Архангай	31 933	5 828	4 655	2 722	2 143	2 190	2 101	1 732
Баян-Өлгий	24 185	4 982	3 989	2 543	1 791	1 562	1 678	1 231
Баянхонгор	23 541	4 018	2 947	2 067	1 647	1 768	1 546	1 430
Булган	16 384	2 760	2 353	1 420	865	982	967	983
Говь-Алтай	22 579	3 769	3 294	2 158	1 663	1 665	1 549	1 195
Дорноговь	13 899	2 165	1 662	936	629	857	1 076	825
Дорнод	18 373	2 616	2 204	1 391	943	906	1 028	1 155
Дундговь	14 684	2 225	1 849	1 054	675	808	953	833
Завхан	30 873	5 397	4 233	2 823	2 189	2 243	2 088	1 763
Өвөрхангай	28 422	4 666	3 794	2 393	1 882	1 934	1 916	1 639
Өмнөговь	11 992	1 739	1 384	851	534	690	805	671
Сүхбаатар	16 476	2 595	2 316	1 369	881	880	1 091	975
Сэлэнгэ	20 591	3 719	2 699	1 599	1 125	1 676	1 768	1 500
Төв	25 007	4 065	3 409	1 981	1 239	1 525	1 644	1 490
Увс	26 439	4 545	4 053	2 311	2 043	1 941	1 762	1 596
Ховд	24 175	4 105	3 870	2 375	1 945	1 621	1 600	1 425
Хөвсгөл	33 532	5 627	4 402	2 718	1 961	2 123	2 121	2 045
Хэнтий	18 820	2 508	2 254	1 335	844	954	1 068	1 036
Дархан-Уул	-	-	-	-	-	-	-	-
Улаанбаатар	107 221	17 497	13 578	9 195	9 282	9 898	8 514	7 434
Орхон	-	-	-	-	-	-	-	-
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-

Хүснэгт 6-ын үргэлжлэл

Аймаг, нийслэл	Насны бүлэг							
	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70+
Архангай	1 776	1 086	1 862	1 309	1 652	1 002	769	1 106
Баян-Өлгий	1 030	689	1 117	758	803	743	577	692
Баянхонгор	1 316	903	1 384	1 036	1 104	830	694	851
Булган	962	750	983	754	776	626	531	672
Говь-Алтай	1 190	1 065	1 220	837	909	744	608	713
Дорноговь	700	687	809	724	731	677	582	839
Дорнод	1 154	968	1 012	931	1 069	941	792	1 263
Дундговь	764	696	900	781	814	655	612	1 065
Завхан	1 633	1 195	1 797	1 290	1 437	974	785	1 026
Өвөрхангай	1 512	1 143	1 638	1 223	1 450	1 034	836	1 362
Өмнөговь	680	659	688	725	627	546	485	908
Сүхбаатар	882	680	913	624	771	844	647	1 008
Сэлэнгэ	1 296	848	937	818	803	665	460	678
Төв	1 365	1 051	1 464	1 174	1 234	1 090	826	1 450
Увс	1 480	1 204	1 511	1 059	1 000	769	525	640
Ховд	1 248	1 150	1 317	867	887	646	487	632
Хөвсгөл	1 913	1 601	2 020	1 751	1 753	1 356	841	1 300
Хэнтий	1 106	972	1 182	1 025	1 017	1 043	874	1 602
Дархан-Уул	-	-	-	-	-	-	-	-
Улаанбаатар	6 077	4 735	4 523	4 112	3 772	3 158	2 318	3 128
Орхон	-	-	-	-	-	-	-	-
Говьсүмбэр	-	-	-	-	-	-	-	-